

Naujasis idealizmas permainų krečiamai Europai

Vertybėmis grįstas saugumas

GREEN EUROPEAN FOUNDATION

Padėkos

Šį pranešimą parengė Europos žaliųjų fondas (Green European Foundation). Jis yra tarptautinio projekto Naujasis idealizmas permainų krečiamai Europai dalis. Projektui vadovauja „Wetenschappelijk Bureau GroenLinks“ (Nyderlandai) kartu su Tarptautinių reikalų asociacija (AMO, Čekija), „Degrowth Estonia“ („Tasaarengu Eesti“, Estija) ir VONA (Belgija). Daugiau interviu ir nuomonių rasite newidealism.eu, o su projektu susijusių leidinių – gef.eu.

Redaktorius: Richard Wouters (Wetenschappelijk Bureau GroenLinks)

Autoriai: Pavlína Janebová (AMO), Petr Kutílek (AMO), Maiko Mathiesen (Degrowth Estonia), Sofiia Shevchuk (VONA), Sam van der Staak, Laurent Standaert (Green European Foundation), Raul Steinberg (Degrowth Estonia), Imre Treufeld (Degrowth Estonia), Tõnn Viik (Degrowth Estonia) ir Richard Wouters (Wetenschappelijk Bureau GroenLinks).

GEF projekto koordinatorius: Laurent Standaert (Green European Foundation)

Vertimas: Ieva Čečetienė | Voxeurop

Dizainas ir formatavimas: Klär.graphics

ISBN: 9789490515249

2026 m. kovas

Šio leidinio tekstui ir vaizdinei medžiagai taikoma „Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International“ (CC BY-SA 4.0) licencija. Licencijos sąlygas rasite adresu <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>. Licencijos santraukos (ji nėra licencijos pakaitalas) ieškokite adresu <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0>.

Naujasis idealizmas permainų krečiamai Europai

Vertybėmis grįstas saugumas

Europos žaliųjų fondo išleistas leidinys, parengtas gavus Europos Parlamento finansinę paramą. Europos Parlamentas neatsako už šio leidinio turinį. Šiame leidinyje išsakytos nuomonės priklauso tik autoriams ir nebūtinai atspindi Europos Parlamento ar Europos žaliųjų fondo poziciją.

Pranešimą galite atsisiųsti
www.gef.eu

Europos žaliųjų fondas

Mundo Madou, Avenue des Arts 7-8,
1210 Briuselis, Belgija
+32 (0)2 329 00 50
info@gef.eu
<https://gef.eu>

Europos žaliųjų fondas (*Green European Foundation, GEF*) yra su Europos žaliųjų partija siejamas Europos politinis fondas. Jo misija – prisidėti prie stipresnės, labiau dalyvaujamosios ir pliuralistinės demokratijos Europoje; būti naujų idėjų laboratorija ir dinamiška tarpvalstybinių diskusijų, mokymų bei mainų platforma, padedančia ugdyti Europos piliečių ir panašių pažiūrų žaliųjų judėjimo atstovų politinį sąmoningumą; taip pat mažinti atotrūkį tarp pilietinių iniciatyvų, pilietinės visuomenės, akademinės bendruomenės, privataus sektoriaus ir politikos atstovų.

Wetenschappelijk Bureau GroenLinks

(think tank of the Dutch Green Party)
Stationsweg 66, 2515 BP Den Haag,
Nyderlandai
wb@groenlinks.nl
www.wetenschappelijkbureaugroenlinks.nl

Asociace pro mezinárodní otázky

(Tarptautinių reikalų asociacija, AMO)
Žitná 608/27, 110 00 Praha,
Čekijos Respublika
info@amo.cz
<https://www.amo.cz>

Tasaarengu Eesti

(„Degrowth Estonia“)
Vahe 25, 71014 Viljandi, Estija
tere@tasaarengu.info
<https://tasaarengu.info>

VONA

<https://www.vona.international>

Turiny

Vertybių galia	5
Laurent Standaert	

ESĖ

Realizmas žlugo – metas naujam idealizmui	9
Richard Wouters	
Europa, stok už demokratiją visame pasaulyje	21
Sam van der Staak	
Naujas požiūris į solidarumą.	25
Sofiia Shevchuk	
Vertybės?	32
Petr Kutílek ir Pavlína Janebová	
Gynyba – bendras išteklius.	42
Maiko Mathiesen, Imre Treufeld, Tönn Viik, ir Raul Steinberg	

INTERVIU

Pasirengimas nulinei valandai.	51
Richard Wouters pokalbis su Justīne Panteļējeva ir Tomu Tomilinu	
Ginant demokratiją:	56
Richard Wouters pokalbis su Atte Harjanne	
„Neoidealizmas priverčia pažvelgti į atotrūkį tarp žodžių ir darbų“	62
Petr Kutílek ir Pavlína Janebová pokalbis su Gabriela Svárovská	
Santykiai su globaliaisiais Pietumis Rusijos karo prieš Ukrainą kontekste	68
Sofiia Shevchuk ir Richard Wouters pokalbis su Ivan Kłyszcz	
Saugumo takoskyra tarp Europos Šiaurės ir Pietų. Kaip ją įveikti?	74
Richard Wouters pokalbis su Mārtiņš Staķis ir Carlos Corrochano	
„Pasipriešinimas įsibrovėliams – ne vien kariuomenės reikalas“	81
Imre Treufeld ir Maiko Mathiesen pokalbis su Ilmar Tamm ir Airi Tooming	

REKOMENDACIJOS

Žaliosios saugumo strategijos pamatai	87
---------------------------------------	----

Įžanga

Vertybių galia

Laurent Standaert

Pasaulyje, kuriame teisingas tas, kuris stipresnis, ar įmanoma siekti teisingumo neturint galios? Putino karas prieš Ukrainą ir Trumpo puolimas prieš nusistovėjusią pasaulio tvarką verčia žaliuosius rimtai ir iš esmės permąstyti, ką šiandien reiškia galia ir saugumas. Būtent tai ir daro šis pranešimas, nevengdamas nepatogių klausimų. Jame remiamasi Vidurio ir Rytų Europos šalių patirtimi – būtent jos pirmosios pradėjo skambinti pavojaus varpais dėl atgimstančio Rusijos imperializmo. Likusi Europa pernelyg ilgai ignoravo jų perspėjimus. Dėl to šiandien tenka karštingai ieškoti būdų, kaip suteikti Ukrainai būtiną paramą ir pasirūpinti, kad mūsų pačių gynyba būtų pasirengusi laukiantiems iššūkiams.

Įsiklausydami į rytinio fronto valstybes, galime geriau suprasti, kas lemia šalies – ne tik jos kariuomenės, bet ir visuomenės – atsparumą. Tai ypač svarbu susidūrus su JAV administracija, kuri į Europą žvelgia su panieka ir kuria kaip sąjungininke pasitikėti negalime. Europiečiai, taip pat ir žalieji, turi išmokti ginti tai, kas jiems brangu.

Pranešimas pasitelkia neoidealizmo sampratą, kurią saugumo analitikas Benjaminas Tallisas taikliai apibendrino žodžiais „mūsų vertybės yra mūsų interesai“, ir naudoja ją kaip atspirties tašką kuriant tvirtą ir visapusišką žaliųjų požiūrį į saugumą. Ši samprata

grindžiama vertybėmis paremtu požiūriu į geopolitiką, kurį demonstruoja tokie Rytų Europos lyderiai, kaip Kaja Kallas ir Volodymyras Zelenskis. Tai ne vien pripažinimas, kad mažesnėms šalims būtina taisyklėmis grindžiama tarptautinė tvarka, sauganti jas nuo didesnių valstybių agresijos. Kartu tai kvietimas piliečiams tapti kažko didesnio už juos pačius dalimi – ginti laisvę, demokratiją ir apsisprendimo teisę, sudarančias jų visuomenių pagrindą.

Šis požiūris – tai pamoka visai Europai. Žmonės nerizikuoja gyvybe dėl bendrosios rinkos ar standartizuotų išmaniųjų telefonų įkroviklių – jie kovoja ir miršta dėl vertybių. Vertybių galia paaiškina, kodėl istorija ne kartą paneigė Tukidido įžvalgą: stiprieji ne visada gauna tai, ko nori, nes silpnesnieji atsisako taikstyti su tuo, ką, kaip teigiama, privalo iškęsti. Šiandienos Europoje būtent bendros vertybės, kuriomis dauguma mūsų dalijasi, gali suteikti jėgų nepasiduoti agresyviai nusiteikusių autokratų spaudimui.

Neoidealizmo pagrindą sudarančios vertybės – autonomija, demokratija ir laisvė – yra neatsiejamos ir nuo politinės ekologijos projekto. Vis dėlto neoidealizmo šalininkai gali skeptiškai vertinti tai, kaip kai kurie šio pranešimo autoriai pasitelkia šią idėją žaliųjų geopolitinei vizijai plėtoti. Žaliojo neoidealizmas išsiskiria tuo, kad ypatingą dėmesį skiria

teisingumui – tiek tarp skirtingų kartų, tiek kiekvienai kartai atskirai. Jis grindžiamas suvokimu, kad pasaulį vienu metu krečia net kelios krizės. Silpsta pliuralistinė demokratija, žlunga tarptautinės teisės sistema, o kartu gilėja ekologinė krizė, kurios negalime tiesiog atidėti. Klimato krizė dar kartą primena, kaip skubiai reikia kurti atsparesnę ir teisingesnę visuomenę.

Šiame pranešime teikiami pasiūlymai, padėsiantys stiprinti visuomenės pamatus, tačiau nuosaikesniam neoidealizmo šalininkui kai kurie iš šių siūlymų gali pasirodyti per drąsūs. Vis dėlto jie atspindi faktą, kad geopolitika nebepriskluso vien nuo diplomatų, generolų ir verslo magnatų – savo vaidmenį joje turi ir visuomenės. Būtent todėl aklas galios demonstravimas taip dažnai baigiasi chaosu ir nesėkme. Stiprios, gerai informuotos visuomenės yra rimčiausia užkarda hegemonams – tiek autokratams, tiek plutokratams.

Tyrimų projektas *Naujasis idealizmas permainų krečiama Europai* pradėtas 2025 m. Europos žaliųjų fondas subūrė keturias organizacijas, kurios surengė ekspertų ir praktikų susitikimų, praktinių seminarų bei interviu ciklą, daugiausia dėmesio skirdamos Vidurio ir Rytų Europai. Šiame pranešime apibendrinamos šio darbo metu sukauptos išvalgos. Nuoširdžiai dėkojame visiems dalyviams ir pašnekovams už jų indėlį.

Pranešimo pradžioje pateikiamos penkios **esė**, kuriose demokratijų atsparumas nagrinėjamas iš skirtingų perspektyvų. Jose aptariamos Vidurio ir Rytų Europos pamokos gynybos, diplomatijos ir pilietinio pasirengimo srityse, taip pat pabrėžiama, kad sprendžiant visus su saugumu susijusius klausimus svarbu aiškiai įvardyti ir ginti ne tik interesus, bet ir vertybes. Kai Europos

visuomenėse, santykiuose su partnerėmis ir partneriais ar net pačioje žaliųjų mąstysenoje vertybės susikerta, šie tekstai rodo, kaip judėti pirmyn.

Be šių esė, pranešime taip pat pateikiami atrinkti **interviu**, tapę jų įkvėpimo šaltiniu.[■] Pranešimo pabaigoje pateikiamos

■ Daugiau interviu rasite adresu
<https://newidealism.eu>

projekto partnerių **rekomendacijos**. Jomis siekiama paskatinti politinius sprendimus įvairiose politikos srityse.

Kaip aiškiai parodo šis pranešimas, gynyba – tai ne vien ginklai ir tankai. Ji taip pat reikalauja iš naujo apginkluoti savo protus ir sielas. Kad ir kokia iškreipta būtų naujausia JAV nacionalinio saugumo strategija, dėl vieno dalyko ji teisi – Europai trūksta pasitikėjimo savimi. Sustiprinti Europos pasitikėjimą, remiantis jos vertybių galia, yra svarbi žaliųjų ir progresyviųjų misija. Europos žaliųjų fondas visa širdimi palaiko šią misiją.

ESÈ

Realizmas žlugo – metas naujam idealizmui

Richard Wouters

Autokratai Putinas ir Trumpas griauja pasaulio tvarką, teisindami savo imperializmą geopolitiniu realizmu, skelbiančiu džiunglių įstatymą. „Neoidealizmas“ gali tapti įkvėpimu demokratinėms jėgoms, įskaitant žaliuosius, stiprinti savo atsparumą.

2022 m. vasarį prasidėjusi plataus masto Rusijos invazija į Ukrainą daugeliui Vakarų Europos gyventojų, įskaitant ir mane, buvo netikėta. Tačiau perspėjimų apie tai netrūko. Vidurio ir Rytų Europos politikai bei analitikai jau ne vienus metus skambino pavojaus varpais¹ dėl atgimstančio Rusijos imperializmo, dėl Vladimiro Putino svajonės atkurti Rusijos imperiją ir dėl jo ryžto sugriauti visą taisyklių bei institucijų sistemą, sukurtą taikai Europoje užtikrinti, bei pakeisti ją Rusijos dominuojama „Eurazija“. Turėjome kur kas rimčiau įsiklausyti į savo rytinių sąjungininkų perspėjimus.

Vidurio ir Rytų Europos vyriausybės taip pat buvo pirmosios, pradėjusios tiekti ginklus Ukrainos kariuomenei. Net ir šiandien, vertinant pagal BVP, Baltijos šalys, Suomija ir Lenkija yra vienos didžiausių Ukrainos rėmėjų kovoje už šalies išlikimą nepriklausoma ir demokratine valstybe.²

Daugiau nei tris dešimtmečius, nuo pat Berlyno sienos griūties, mes, Vakarų europiečiai, aiškinome Vidurio ir Rytų Europos kaimynėms, ką jos turėtų daryti, kad taptų ir išliktų atsakingomis

NATO ir Europos Sąjungos narėmis. Metas pažvelgti į viską iš kitos pusės – ko galėtume pasimokyti iš jų?

Tai anaip tol nereiškia, kad turėtume klausyti Viktoro Orbano ir kitų Putino parankinių. Verčiau įsiklausykime į tokius žmones, kaip Kaja Kallas, buvusi Estijos ministrė pirmininkė, dabar vadovaujanti ES užsienio politikai. Ji – viena iš Vidurio ir Rytų Europos lyderių, tvirtą paramą Ukrainai siejančių su platesniu tikslu – ginti demokratiją, žmogaus teises ir tarptautinės teisės viršenybę, net jei dėl to tenka aukotis. Jų žinutė aiški: jei leisime Putinui pasiekti savo Ukrainoje, taika neįsivyras. Turime būti pasirengę naujiems užkariavimams – tiek Putino režimo, tiek kitų autokratų, kuriems drąsos suteiks demokratinų valstybių nepasiryžimas ginti viena kitą ir taisyklėmis grindžiamą pasaulio tvarką.

Tokie politikai, kaip Kaja Kallas, kartais įvardijami „naujojo geopolitinio idealizmo“ atstovais. Šią sąvoką 2022 m. pasiūlė saugumo ekspertas Benjaminas Tallisas. Pasak jo, neoidealizmas – tai „morale grindžiamas požiūris į

geopolitiką, paremtas vertybių, kaip siektinų idealų, galia: žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis, socialiniu bei kultūriniu liberalizmu, demokratiniu valdymu, demokratinių visuomenių teise pačioms spręsti savo likimą ir, svarbiausia, piliečių teise tikėtis geresnės ateities”.³⁴

Moralinis bankrotas

Neoidealizmas prieštarauja realizmui – plačiai išsišakojusiai tarptautinių santykių teorijos kryptčiai, kurios centre atsiduria didžiųjų galių varžymasis. Norėdamos išlaikyti ar sustiprinti savo galią, tokios valstybės siekia išplėsti įtakos sferas. Jei į tokią sferą patenka mažesnė šalis, jai tiesiog nepasiseka. Ji tampa paprasta pėstininke didžiųjų galių šachmatų partijoje – vienos jų satelitinė valstybė arba buferinė šalimi, skiriančia dvi galias. Jos piliečių norai tampa nesvarbūs. Realistai dažnai cituoja Atėnų istoriką Tukididą: „Stiprieji daro, ką gali, o silpnieji kenčia tai, ką privalo.“⁵

Kai ši taisyklė tampa politikos principu, ištisos tautos netenka teisės demokratiškai rinktis savo ateitį ar sąjungininkus. Pavyzdžiui, vienas žymiausių realizmo atstovų Johnas Mearsheimeris dėl Rusijos invazijos į Ukrainą 2014 ir 2022 m.⁶ kaltina JAV ir jos Europos sąjungininkes. Jo teigimu, Vakarai neturėjo skatinti Ukrainos siekti narystės NATO, o pati Ukraina turėtų tapti „neutralia valstybe“.⁷ Tai, kad pati Ukraina nori įstoti į NATO, jo akimis, neturi jokios reikšmės.

Toks realistinis požiūris ne tik ignoruoja mažesnių valstybių siekius, bet ir neįvertina jų gebėjimo pačioms spręsti savo likimą. Estijos tarptautinių santykių profesorė Maria Mälksoo atkreipia dėmesį, kad Ukraina neliko pasyvi savo likimo stebėtoja. Priešingai – jos atkaklus

pasipriešinimas agresorei nustebino visą pasaulį.⁸ NATO ir ES priklausančios Vidurio ir Rytų Europos šalys taip pat parodė, kad nėra bejėgės didžiųjų galių žaidimo pėstininkės. Pirmosios ėmusios aktyviai remti Ukrainą, jos įgijo moralinių autoritetą, kuris prisidėjo ir prie Kallas paskyrimo ES užsienio politikos vadove.

Rusijos karo Ukrainoje eigą sunku paaiškinti iš realizmo perspektyvos. Jei Putino tikslas paversti Ukrainą buferine valstybe, kodėl jo karas įgavo tokį genocidinį atspalvį?⁹ Ukrainiečių tyrėja Kseniya Oksamytna teigia, kad Ukrainos vyriausybė netrukus po invazijos suprato, jog Rusijai rūpi ne neutralitetas.¹⁰ Ji pateikia Bučos pavyzdį. 2022 m. kovą Rusijos kariuomenės surengtos žudynės šiame mieste apėmė ir sistemingus mergaičių bei moterų prievartavimus. „Rusijos kariai joms sakė, kad prievartaus tol, kol jos nebeužlytinių santykių su jokių vyrų, kad negalėtų susilaukti ukrainiečių vaikų“, – skelbė BBC.¹¹ Susidūrusi su žudikiška didžiąja galia, siekiančia ištrinti jos tapatybę prisidengiant „aukštesnę“ kultūrą, Ukraina visiškai suprantamai nenori likti vieniša buferine valstybe ir aktyviai ieško sąjungininkių apsaugos.

Didžiųjų galių realizmo esmę galima nusakyti paprastai: „teisingas tas, kuris stipresnis“. Mälksoo ragina kolegas realistus pasvarstyti, „kokią moralinę kainą turi reikalavimas kitai valstybei tapti tavo buferine zona“.¹² Septynių Vidurio ir Rytų Europos šalių užsienio reikalų ministrai perspėjo: „įtakos sferos niekada neatneša taikos ir stabilumo. Jos atneša priespaudą.“¹³ Mearsheimerio realizmą Tallis vadina „moraliniu bankrotu“.¹⁴

Trumpo imperializmas

Vakarų sostinėse realizmas tebėra gajus. Žavėjimasis didžiosiomis galiomis iš dalies paaiškina, kodėl daugelis Vakarų Europos vyriausybių ir Bideno administracija liko abejingos Kallas bei kitų neoidealizmo šalininkų raginimams padėti Ukrainai ne tik išgyventi, bet ir *laimėti*. Joe Bideno kadencijos metu parama Ukrainos pastangoms nugalėti „visada vėlavo ir visada buvo per maža“, – rašo amerikiečių neoidealistas Alexanderis Vindmanas.¹⁵ Tą patį galima pasakyti ir apie Europos teikiamą paramą.

Į Baltuosius rūmus sugrįžus Donaldui Trumpui stebime didžiųjų galių realizmo demonstravimą be jokių stabdžių. Rusijos karo Ukrainoje akivaizdoje Trumpas stoja agresoriaus pusėn – dėl karo kaltina ne Maskvą, o Kyjivą. Juk silpnesnieji turi susitaikyti su viskuo, kas jiems primetama, o ne priešintis. Jis sustabdė beveik visą Amerikos paramą Ukrainai. Be to, Trumpas spaudžia Kyjivą atiduoti Rusijai teritorijas, o JAV – gamtos išteklius, delsia suteikti saugumo garantijas ir blokuoja Ukrainos narystę NATO. Tokiomis sąlygomis sudarytas „taikos susitarimas“ taptų įžanga į naują Rusijos agresiją. Jis taip pat keltų grėsmę trapiai Ukrainos demokratijai.

Trumpas jau sudavė ne vieną skaudų smūgį tarptautinės teisės viršenybei. Ypač iškaltinas jo karinis įsikišimas Venesueloje, kur vieną korumpuotą autokratą pakeitė kitu, bei teritorinės pretenzijos į Grenlandiją, Panamos kanalą ir Kanadą. Visą Vakarų pusrutulį jis laiko Jungtinių Valstijų kiemu, kuriame jos gali pavergti kitas šalis ir plėsti jų gamtos išteklius. „Neproporcingai didelė didesnių, turtingesnių ir stipresnių valstybių įtaka yra amžina tarptautinių santykių tiesa“, – teigiama naujojoje JAV nacionalinio saugumo strategijoje.¹⁶ Šių dienų Jungtinės

Valstijos visai ne tos, kurios, kad ir nenuosekliai, rėmė tautų apsisprendimą ir demokratiją. Ši administracija, vedama didžiųjų galių realizmo šalininkų, propaguoja teisės nepaisymo ir prievartos doktriną.

Gangsteriškas Trumpo imperializmas gali paskatinti Kinijos autokratą Xi Jinpingą užgrobti Taivaną ir sunaikinti jo pliuralistinę demokratiją. Putinui tai paskatinimas siekti naujų teritorijų už Ukrainos ribų. Baltijos šalys pagrįstai jaučiasi nesaugiai: Rusijos vykdomos diversijos Baltijos jūroje ir kitur jau įstūmė NATO ir ES į pilkąją zoną tarp karo ir taikos. Negana to, Vašingtonas verčia abejoti pagrindiniu NATO įsipareigojimu, kad išpuolis prieš vieną sąjungininę reiškia išpuolį prieš visas. Trumpo komanda Kremliaus karo nusikaltėliui iš esmės pati kloja kelią.

Metas pasipriešinti

Trumpo nepagarba tarptautinei teisei ir simpatijos Putinui, taip pat sparčiai yrantį JAV konstitucinę demokratiją reiškia, kad transatlantinė partnerystė faktiškai byra. Trumpo valdomos Jungtinės Valstijos nebegali būti laikomos Europos sąjungininke. Tai ypač skaudus smūgis Vidurio ir Rytų Europos šalims. Dešimtmečius JAV vadovaujama NATO buvo jų saugumo garantas nuo Rusijos.

Kai kurie neoidealizmo šalininkai transatlantinės partnerystės žlugimo akivaizdoje susizgribo gana anksti. Po to, kai 2025 m. vasarį Trumpas ir jo viceprezidentas surengė Ukrainos prezidentui Volodymyrui Zelenskuiui pasalą Ovaliajame kabinete, Kallas padarė išvadą, kad „laisvajam pasauliui reikia naujo lyderio“.¹⁷ Savo ruožtu Zelenskis, kurį Tallisas vadina neoidealizmo simboliu, pareiškė, kad atėjo metas sukurti vieningas Europos karines pajėgas.

„Europa turi viską, ko reikia. Europai tereikia susivienyti ir pradėti veikti taip, kad niekas negalėtų Europai pasakyti „ne“, jai vadovauti ar laikyti pastumdėle.“¹⁸ Būtent taip turėtų kalbėti Europos sąjungininkės ir sąjungininkai, esantys ES ir NATO sudėtyje.

Užuot gynę savo interesus, Europos lyderiai pasirinko pataikauti Baltųjų rūmų autokratui, o Kallas ir Zelenskis buvo priversti nusileisti ir prisitaikyti. 2025 m. Europos lyderiai varžėsi tarpusavyje, kuris labiau save pažemins. Šiose varžybose galiausiai laimėjo NATO generalinis sekretorius Markas Rutte, Trumpą pavadinęs „tétuku“. Lyderiai dažnai nutylėjo ir Trumpo vykdomus žiaurumus užsienyje bei šalies viduje. Tačiau už nuolankumą sulaukė tik dar daugiau išdavysčių: šališkų prekybos susitarimų, kurie netrukdo JAV puli technologijų ir tvarumo reguliavimą, nuolatinį grasinimų jėga atimti Grenlandiją iš Danijos, Kremliaus parašyto JAV „taikos plano“ Ukrainai, Nacionalinio saugumo strategijos, kuria siekiama suskaldyti ir susilpninti ES, padedant į valdžią ateiti kraštutinei dešinei. Jei laizai smurtautojui batus, nesisistebėk sulaukęs spyrio į veidą.

Nuolankumas Trumpui tik kursto jo žiaurumą. Jis verčia Europos lyderius atrodyti bestuburius ir silpnus, pirmiausia savo pačių piliečių akyse. Nenuostabu, kad pasitikėjimas vyriausybėmis sparčiai ritasi žemyn. Laikas keisti taktiką – stoti prieš Trumpą ir viešai parodyti, kad jam priešinamės. Europa pelnys kitų pagarbą tik tada, kai gerbs pati save ir tvirtai gins savo vertybes.¹⁹

Tuo pat metu Europos sąjungininkės ir sąjungininkai turėtų didinti karinę pagalbą Ukrainai, nepriklausomai nuo to, ar bus sudarytos paliaubos. Šalies išlikimas labiau nei bet kada priklauso nuo

to, ar jos ryžtą ir išradingumą parems Europos ekonominė galia – visa tai gerokai pranoksta Rusijos galimybes. Tvari taika įmanoma tik jei pranašumas bus Ukrainos pusėje.

Kuo daugiau Europa rems Ukrainą, tuo daugiau laiko Europa turės stiprinti savo rytinių sienų gynybą. NATO gynybos išlaidų tikslų reikėtų laikytis ne tam, kad įtiktume Trumpui, o tam, kad apsisaugotume nuo būsimo Trumpų. 3,5 % BVP yra pagrįstas rodiklis – tiek galėtų kainuoti įprastinė Europos gynyba be JAV pagalbos.²⁰ Kartu ES turėtų įgyvendinti savo savitarpio gynybos sąlygą,²¹ pakviesdama prie jos prisidėti Jungtinę Karalystę ir Norvegiją. Mūsųose užgrūdintos laisvos Ukrainos pajėgos, šaliai siekiant narystės ES, būtų dar vienas svarbus postūmis Europos gynybai.

Europa taip pat turi pradėti kurti nepriklausomą branduolinio atgrasymo sistemą, Prancūzijos ir Jungtinės Karalystės branduolinius pajėgumus išplėsdama iki visos Europos branduolinio skėčio. Priešingu atveju toliau liksimė pažeidžiami Putino branduolinio šantažo.

Norėdama sumažinti pažeidžiamumą spaudimui ir manipuliacijoms, Europa turi stiprinti strateginę autonomiją ir kitose srityse – nuo skaitmeninių technologijų iki ypatingos svarbos žaliavų. Daugeliu atvejų išlaidas patirsime anksčiau nei sulauksime naudos. Visuomenės paramą karinei ir ekonominei gynybai ir pasiaukojimui, kurio tokia gynyba pareikalaus, pavyks užsitikrinti tik jei politiniai lyderiai atvirai pripažins, kad atėjo sunkūs laikai. „Pax Americana“ ir „taikos dividendų“ laikai baigėsi. Tačiau lyderiai taip pat turi parodyti, kad, norint įtvirtinti giliai įsišaknijusias vertybes, būtinos permainingos, susiejant praeitį, dabartį ir ateitį. Apsisprendimo

teisė, demokratija ir teisinė valstybė – tai vertybės, dėl kurių kovojo daugelis mūsų protėvių, dėl kurių šiandien kovoja ukrainiečiai ir kuriomis dalijamės su kitais žmonėmis Europoje ir už jos ribų. Šiomis vertybėmis remiamės kurdami geresnės ateities viziją; jei jos būtų sutryptos ir atvestos, iškart tai pastebėtume – tereikia pažvelgti į Rusiją, okupuotas Ukrainos teritorijas, Kiniją ir Trumpo valdomas Jungtines Amerikos Valstijas. Neoidealizmas primena mums apie vertybių galią.

Demokratija prieš autokratiją

Pastarąjį dešimtmetį pasaulyje stebimas demokratijos nuosmukis.²² Jungtinėms Valstijoms pereinant iš demokratiinių į autokratiinių valstybių stovyklą ir prisijungiant prie Rusijos bei Kinijos, konstitucinės demokratijos modelis atsiduria keblioje padėtyje. Europa viena pati šios tendencijos pakeisti negali, ypač susidurdama su iš vidaus kylančia kraštutinių dešiniųjų partijų grėsme, nes jos taip pat priešinasi pliuralistinei demokratijai. Europai reikia sąjungininkių ir partnerių, kartu su jų teikiama papildoma ištekliais ir didesniu veiksmų teisėtumu.

Maždaug 35 tradicinės JAV sąjungininkės, įskaitant ES ir daugumą jos valstybių narių, Jungtinę Karalystę, Kanadą, Japoniją, Pietų Korėją ir Australiją, susivienijo į Norinčiųjų koaliciją (*Coalition of the Willing*), siekdamos paremti Ukrainą. Kartu su globaliaisiais Pietumis jos išsaugojo tarptautines pastangas kovoti su klimato ir biologinės įvairovės krizėmis, pandemijų grėsmėmis ir mokesčių vengimu, nepaisydamos Trumpo administracijos vykdomo sabotazo. Tačiau kitose srityse, pavyzdžiui, prekybos ir technologijų, jos nesugebėjo vieningai pasipriešinti Jungtinių Valstijų taikomam spaudimui ir jėgos politikai. Veikdamos išvien Europa ir

kitos Vakarų demokratijos galėtų geriau atsilaikyti prieš Vašingtono diktatą ir imtis atsakomųjų veiksmų dėl sankcijų. Skubiausiai to reikia skaitmeninėje erdvėje, kur JAV administracija, didžiųjų technologijų bendrovių (*Big Tech*) prašymu, stoja prieš taisykles, kuriomis siekiama pažaboti dezinformaciją, žalingą dirbtinio intelekto naudojimą, duomenų prievartavimą ir piktnaudžiavimą rinkos galia. Vietinio nacionalizmo, imperalistinio autoritarizmo ir fašizmo link kryptantis technologinis libertarizmas yra didžiausia grėsmė demokratijai tiek JAV viduje, tiek už jos ribų. Tai, ką radijas reiškė Hitleriui, šiandien socialiniai tinklai reiškia Trumpui ir Muskui. Europa ir jos sąjungininkės turi skubiai atkurti savo informacinių ekosistemų vientisumą.

Amerikietiškę technologijų įsigalėjimas reiškia ir didesnę riziką saugumui. 2022 m. pabaigoje Ukrainos kariuomenė tai patyrė savo kailiu, kai Elonas Muskas nutraukė jos prieigą prie savo palydovinio interneto sistemos „Starlink“, apsunkindamas kontrpuolimą. 2025 m. Trumpo administracijos nurodymu Tarptautinio baudžiamojo teismo teisėjai neteko prieigos prie savo elektroninio pašto paskyrų, kredito kortelių ir kitų priemonių. Europai siekiant sumažinti priklausomybę nuo JAV technologijų (įskaitant ginkluotę) būtų galima pakviesti demokratines sąjungininkes prisidėti prie šių priklausomybės mažinimo pastangų. „EuroStack“ – įvairūs technologijų sluoksniai, kurių Europai reikia skaitmeniniam suverenitetui užtikrinti – galėtų tapti „DemocracyStack“.

Demokratiškų šalių aljansas galėtų daug tvirtčiau atsilaikyti prieš Trumpą, Putiną, Xi ir didžiąsias technologijų bendroves, jei turėtų partnerių globaliuosiuose ir pliuralistiniuose Pietuose. Juk būtent ten yra vienos didžiausių pasaulio

demokratinų valstybių, įskaitant Indiją ir Braziliją. Vis dėlto jų vyriausybės nenori būti įtrauktos į kovą tarp autokratijos ir demokratijos. Į pasaulį jos veikiau žvelgia per kolonizatoriaus ir kolonizuotojo santykių prizmę. Šis skirtumas iki šiol išlieka akivaizdus dėl pasaulio nelygybės.²³ Siekdamos išsaugoti savo suverenitetą, šios valstybės stengiasi išlaikyti kuo mažesnę priklausomybę nuo atskirų galių ir verslo ryšius palaiko tiek su Rusija ar Kinija, tiek su ES. Europos ir šių šalių suartėjimo tikimybė padidėtų, jei Europa kurtų naratyvą, kuriame dėmesys būtų skiriamas ne tik demokratijai, bet ir tarptautinės teisės viršenybei.

Ukraina šią pamoką jau išmoko. „Kyjivo pozicija tokia: remti Ukrainą reiškia stoti ne į Vakarų stovyklą, o ginti JT Chartiją“, – pažymi lenkų ir mexikiečių tyrėjas Ivanas Kłyszczas.²⁴ 2024 m. kreipdamasis į JT, Zelenskis akcentavo Rusijos pažeidžiamą teisę į apsisprendimą ir draudimą valstybėms naudoti smurtą viena prieš kitą. „Pasaulis jau išgyveno kolonijinius karus ir didžiųjų galių sąmokslus mažesniųjų šalių sąskaita. Kiekviena šalis, įskaitant Kiniją, Braziliją, Europos valstybes, Afrikos valstybes ir Artimųjų Rytų šalis, supranta, kodėl visa tai turi likti praeityje.“²⁵ Kadangi diplomatiniam proveržiui pasiekti reikia ilgalaikio darbo, Ukraina išplėtė savo diplomatinį tinklą globaliuosiuose Pietuose, pristatydama save kaip partnerę, su kuria šalis sieja bendra istorinė priespaudos, išorinio dominavimo ir išteklių grobimo patirtis.²⁶

Siekdamos glaudesnės partnerystės su Pietų demokratinėmis valstybėmis, Vakarų demokratijos turės palaikyti jų siekį įgyti daugiau įtakos pasaulinėse institucijose, įskaitant JT Saugumo Tarybą, TVF ir Pasaulio banką. Juk norint apsaugoti šias institucijas nuo

Trumpo griauamosios galios, bet kokių atveju teks telkti plačias koalicijas.

Reaguodamos į išūlią Trumpo gamtos išteklių grobstymo politiką, ES ir jos partnerės bei partneriai turi skatinti sąžiningos prekybos modelį – tokį, kuris padėtų šalims, pasirengusioms dalytis savo gamtos ištekliais, kilti vertės grandine aukšty. Pagal tokį modelį šalys ne tik iškastų metalų rūdas, bet ir gamintų baterijas bei kitus pridėtinės vertės produktus. „Friendshoring“ principas taip pat leistų ES pasiekti savo tikslą diversifikuoti tiekimo grandines, mažinant priklausomybę nuo Kinijos.

Be to, Europa neturėtų finansuoti papildomų gynybos išlaidų mažindama paramą skurdžiausioms pasaulio šalims. Jei leisime Kinijai užpildyti spragas, atsiradusias Jungtinėms Valstijoms pasitraukus iš humanitarinės pagalbos ir vystomojo bendradarbiavimo, pasaulio demokratijai grės dar didesni pavojai.

Galiausiai Europa turi vengti dvigubų standartų. Daugelio Europos vyriausybių, įskaitant neoidealizmo šalininkus, vangus atsakas į genocidinį Izraelio smurtą Gazoje pakirto jų patikimumą Pietų šalyse. Ar ukrainiečių gyvybės svarbesnės už palestiniečių? Toks selektyvus požiūris į tarptautinę ir humanitarinę teisę padeda Pietų šalių vyriausybėms lengviau pateisinti Rusijos imperializmą ir suartėti su Putinu. Taigi dvigubi Europos standartai kenkia šaliai, esančiai pačioje neoidealizmo projekto širdyje – Ukrainai.

Pasaulyje, kurį purto ne tik geopolitinės, bet ir ekologinės krizės, ne visada galime išvengti būtinybės bendradarbiauti su autokratijomis. Pavyzdžiui, Kinija yra nepakeičiama partnerė sprendžiant klimato krizę, ypač dabar, kai Trumpas dar kartą pasitraukė iš Paryžiaus susitarimo.

Paradoksalu, bet bendradarbiavimas su sistemineis varžovėmis ekologijos klausimais gali padėti apsaugoti demokratiją. Klimato analitikai Byfordas Tsangas ir Juanas Pablo Osornio pabrėžia, kad „nekontroliuojama klimato kaita, labiau nei stabilus klimatas, gali sudaryti politines sąlygas įsitvirtinti autoritarams“.²⁷

Neoidealizmas vis dar gali būti naudingas ir formuojant mūsų požiūrį į globaliųjų Pietų autokratijas. Jis skatina žvelgti plačiau nei vien tik į vyriausybes. Net diktatorių valdomose šalyse yra daugybė žmonių, trokštančių demokratijos. Kaip galime padėti jų balsui skambėti garsiau? Jei šaliai pavyktų pasiekti demokratinį lūžį, kaip galėtume padėti įtvirtinti demokratines institucijas?

Demokratijos sklaida turi būti laikoma saugumo politikos dalimi, ypač todėl, kad demokratija suteikia geriausias galimybes užtikrinti taiką²⁸ ir tvarią ateitį.²⁹ Šis požiūris turėtų tapti ES ir jos valstybių narių prekybos, vystomojo bendradarbiavimo ir prieglobsčio politikos pagrindu. Jei, siekdami mažinti Europos pramonės priklausomybę nuo iškastinio kuro, turime importuoti žaliąjį vandenilį ar vandeniliui imlias tarpines prekes iš šalių, turtingų saulės ir vėjo energijos ištekliais, ar turėtume rinktis verslo ryšius su autokratine Saudo Arabija, ar su demokratine Namibija? Ar turėtume mokėti autokratams už tai, kad neleistų prieglobsčio prašytojams pasiekti Europos, kai beveik visas pabėgėlių krizes sukelia autoritariniai režimai, ar verčiau šias lėšas skirti pažeidžiamoms demokratijoms, žmogaus teisių gynėjams ir nepriklausomai žiniasklaidai remti?

Neoidealizmas ir žaliasis mąstymas

Tai, ką jau aptarėme, rodo, kad žalieji ir neoidealizmo šalininkai gali daug ko pasimokyti vieni iš kitų. Neoidealizmas ragina žaliuosius tapti ryžtingesniais. Žalioji geopolitika visada rėmėsi plačia saugumo samprata, apimančia žmogaus ir ekologinį saugumą, o šiandien, daugybės krizių akivaizdoje, ji kaip niekad aktuali. Tačiau tikrai visapusiškas požiūris į saugumą turi apimti ir rimtą valstybių saugumo vertinimą. Valstybių suverenitetui ar ES apsaugoti reikia ir pakankamai karinės galios. Žalieji turi pabrėžti skirtingų saugumo aspektų sąsajas ir atvirai kalbėti apie būtinus kompromisus. Pavyzdžiui, Europos perginklavimas daro nemažą poveikį aplinkai. Šią įtampą – vertybių konfliktą – būtina mažinti. Žalieji turėtų siekti, kad Europos gynybos sektorius taptų žaliausias pasaulyje.

Kita vertus, neoidealizmo šalininkai galėtų pasimokyti iš žaliųjų supratimo apie planetos ribas ir pasaulinę nelygybę. Kad ir kokia svarbi būtų takoskyra tarp demokratijų ir autokratijų, būtinybė užkirsti kelią ekologiniam žlugimui verčia pažvelgti plačiau. Be to, siekdama rasti demokratinį partnerių globaliuose Pietuose, Europa turėtų galutinai atsiriboti nuo savo kolonijinės praeities ir liautis pamokslauti. Ji turėtų aiškiai atsiriboti nuo Trumpo vykdomo turto prievartavimo grasinant jėga ir parodyti, kad, palyginti su Kinija, yra atsakingesnė ir patikimesnė partnerė. Norint įtikinti globaliųjų Pietų šalis, kad Europa nėra dar viena būsima supergalia, siekianti išplėsti ar susigrąžinti savo įtakos sferą, prireiks laiko ir pastangų. Lygiavertės partnerystės su įvairiais veikėjais, įskaitant pilietinę visuomenę, suteikia geriausias galimybes rasti bendrą kalbą tarp skirtingų pasaulėžiūrų.

Vidaus politika taip pat gali tapti palankia dirva neoidealizmo ir žalojo mąstymo idėjoms susilieti. Pasak Talliso, vienas kertinių neoidealizmo elementų yra „teisė į viltingą ateitį“.³⁰ Jis tvirtina, kad demokratijos, siekdamos laimėti sisteminę konkurenciją su autokratijomis, turi įrodyti savo pranašumą tiek materialiniu, tiek moraliniu požiūriu. Tačiau ar ekologinių sukrėtimų akivaizdoje vis dar galime žadėti materialinę pažangą? Vis daugiau klimato ir aplinkos mokslininkų bei mokslininkų įspėja, kad tolesnis turtingų šalių ekonomikos augimas nesuderinamas su gyventi tinkama Žeme.³¹ Jei ekologinės krizės pasekmės bus tokios stiprios, kad BVP augimas sustos, demokratijai teks dar didesnis išbandymas. O gal „viltinga ateitis“ galėtų reikšti ne mūsų ekonomikos, o mūsų gerovės augimą? Ir ar tai galėtų turėti geopolitinės reikšmės?

Kai turime viską, ko reikia pagrindiniams materialiniams poreikiams patenkinti, mūsų gerovę vis labiau lemia santykių su kitais žmonėmis ir gyvosiomis būtybėmis kokybė, o ne prekių ir paslaugų vartojimas. Gerovės politika turėtų stiprinti visuomenės audinį. Stipresnės bendruomenės ir didesnė įtrauktis tampa ne tik priešnuodžiu vartotojiškumui, bet ir stiprina atsparumą. Todėl tai svarbu tiek geopolitikos, tiek ekologijos požiūriu. Krizes gali sukelti ir ekosistemų žlugimas, ir sabotžas ar atviras karas. Kad ir kiek ruošumės individualiai, vien to nepakaks. Galiausiai mūsų išlikimas priklauso nuo solidarumo su kitais žmonėmis.³² Ukrainos pavyzdys parodė, kad stiprios bendruomenės padeda šalims ištverti ilgai užsitęsusį karą. Vadinasi, jos gali tapti ir vienu iš atgrasymo veiksnių.

Neoidealizmo šalininkai pagrįstai pabrėžia tokių vertybių, kaip demokratija, svarbą, tačiau jos gajos tik

bendruomenėse, kurios jas įgyvendina ir puoselėja. Susitelkę piliečiai gali imtis veiksmų, jei politikai peržengia ribas. Tai puikiai parodė 2025 m. viduryje Ukrainoje kilę protestai, kai vyriausybė ir parlamentas panaikino šalies kovos su korupcija institucijų nepriklausomumą, sukeldami nuogąstavimų, kad viešųjų lėšų pasisavinimas karo reikmių sąskaita liks nenubaustas. Gindamos teisės viršenybę, pilietinės visuomenės organizacijos surengė protestus Kyjive ir kituose miestuose. Protestuotojų ir kituose miestuose. Protestuotojų ir Ukrainos sąjungininkų bei sąjungininkų spaudimas privertė Zelenskį ir jo partiją pakeisti sprendimą ir atkurti kovos su korupcija institucijų nepriklausomumą. Tad visai nesunku įsivaizduoti į gatves karo metu išėjusias ukrainietes ir ukrainiečius, ginančius savo vertybes, ir tuos, kurie būtų išėję į gatves, jei nebūtų tų pačių vertybių gynė fronte, tikrais neoidealizmo pavyzdžiais.

Šis pavyzdys turėtų tapti rimtu signalu Europos centro dešinės jėgoms, tarp kurių taip pat yra nemažai neoidealizmo šalininkų. Kraštutinių dešiniųjų surežisuota raganų medžioklė prieš nevyriausybines organizacijas³³ yra išpuolis prieš demokratiją ir teisės viršenybę. Norint stiprinti konstitucinių demokratijų atsparumą, reikia skatinti pilietinį aktyvumą, o ne jį diskredituoti.

Didinant gynybos išlaidas ir atitinkamai mokesčių naštą, negalima pamiršti ir visuomenės atsparumo. Tallisas pažymi, kad pastaraisiais dešimtmečiais „neoliberalizmas selektyviai leido praturtėti tam tikroms visuomenės grupėms ir kartu padėjo ištvirtinti didelei pajamų bei turto nelygybei“.³⁴ Taigi socialinis ir ekonominis teisingumas tebėra viena iš neįgyvendintų demokratijos užduočių. Vidutiniškai demokratinės valstybės pajamų ir turto pasiskirstymo požiūriu neišsiskiria iš autokratių

valstybių.³⁵ Tai kelia susirūpinimą, nes nelygybė ardo socialinį pasitikėjimą ir sanglaudą³⁶, o kartu didina demokratijos silpnėjimo riziką.³⁷ Progresyvi politika, perskirstanti pajamas ir turtą, užtikrinant pagrindinius visų žmonių poreikius, padeda užkirsti kelią autoritarizmo įsigalėjimui iš vidaus.

Tai reiškia, kad investicijos į gynybą neturėtų būti vykdomos pažeidžiamiausių mūsų visuomenės narių sąskaita. Mūsų socialinės apsaugos sistemos yra tai, ką giname, ir kartu pačios stiprina mūsų gynybą. Kaip sako Atte Harjanne, žaliųjų atstovas parlamente Suomijoje, kur visuomenės pasiryžimas ginti savo šalį yra išskirtinai didelis: „Gerovės valstybė yra itin svarbi mūsų saugumo modeliui, nes stiprina tarpusavio pasitikėjimą ir bendrą tikslą. Žmonės turi jaustis dalimi visuomenės, kurioje kiekvienas atlieka savo vaidmenį ir niekas nepaliekamas nuošalyje. Tuomet jiems rūpės ne tik jų pačių, bet ir visos visuomenės saugumas.“³⁸

Didžiausia atsakomybė už didesnę indėlį į visuomenės, leidusios jiems praturtėti, saugumą turi tekti turtingiausiems. Todėl reikėtų didinti mokesčius didelės vertės turtui, kapitalo prieaugiui ir įmonių pajamoms³⁹, taip pat apmokestinti su tuo susijusį prabangos vartojimą, kuris reikšmingai prisideda prie ekologinės krizės.⁴⁰⁴¹

Vertybėmis grindžiama misija

Putinas svajoja apie atgimusią Rusijos imperiją, o Trumpas siekia naujų užkariavimų. Į šį brutalų imperializmą Europa turi atsakyti alternatyviu naratyvu. Tačiau juo negalima romantizuoti praeities. Negalima nustumti į užmarštį pasaulinių karų, Holokausto, totalitarinės priespaudos ir kolonijinio išnaudojimo. Tačiau galima semtis įkvėpimo iš

pasipriešinimo, išsivadavimo ir susitakymo akimirkų bei iš pamokų, kurias Europa išmoko per skaudžias patirtis. Turime rinktis demokratijų bendradarbiavimą, o ne autoritarinę didžiųjų galių politiką, teisės galią, o ne galingiausiųjų teisę, kurti ir plėsti savanoriškas „integracijos erdves“⁴², o ne siekti įtakos sferų, ir skatinti gerbti žmogaus teises ir siekti įtraukties, kartu priešinantis nužmoginimui ir atskirčiai. Neoidealizmas gali padėti iš naujo atrasti pamatinius ES idealus ir taisyklėmis grindžiamos tarptautinės tvarkos principus. 2026 m. tokio naratyvo centre turėtų būti ir minkštoji, ir kietoji galia, taip pat viltingos ateities kūrimas žmonėms čia ir dabar, nesukeliant sunkumų žmonėms kitur ir vėliau.

Raginu žaliųjų ir kairiųjų pažiūrų skaitytojus nepamiršti kietosios galios būtinybės. Pažangiose politinėse stovyklose net aršiausi Putino ir Trumpo kritikai neretai nėra pasirengę pripažinti, kad norint tik to, kas malonu, tenka imtis to, kas nepatogu. Europa negali atremti agresyvių autokratų be stiprios karinės gynybos. Ukrainai reikia šaudmenų, ne maldų. Jei mums baisu gyventi pasaulyje, kuriame stipresni skriaudžia silpnesnius, turime tapti pakankamai stiprūs, kad galėtume tokiems skriaudikams pasipriešinti.

Todėl karinis saugumas žaliųjų darbotvarkėje turėtų būti toks pat svarbus, kaip žmogaus ir ekologinis. Tai padėtų įtikinamai parodyti, kaip glaudžiai šie saugumo aspektai susiję. Pagrindinių žmonių poreikių patenkinimas – nuo būsto iki bendruomeninių ryšių stiprinimo – didina visuomenės atsparumą išorės grėsmėms. Tai stiprina žmonių pasiryžimą ginti savo teritoriją, savo šalies piliečius ir savo vertybes. Atkurti neoliberalizmo susilpnintą visuomenės audinį būtina jau dabar. Išėitis iš „ginklų

ar sviesto“ dilemos – apmokestinti pasiturinčiuosius ir atsisakyti beprasmiško gamtos išteklių vartojimo. Žalieji turėtų ir toliau siekti, kad socialinis ir ekologinis teisingumas – tiek mūsų šalyse, tiek visame pasaulyje – taptų Europos veiksmus lemiančio naratyvo pagrindu.

Šiandien ES kaip niekad reikia vertybėmis grindžiamos misijos, kuri leistų aiškiai nubrėžti kryptį, pateisintų piliečių dedamas viltis ir stiprintų demokratinių sąjungininkių bei partnerių pasitikėjimą. Šis naratyvas įgaus dar daugiau svorio, jei Rusija, Kinija ir JAV sustiprins agresyvių spaudimą Europai arba jei jų, kaip didžiųjų galių, statusas silpnės.

Toks scenarijus anaip tol nėra neįtikėtinas. Rusija jau seniai išgyvena nuosmukį – tai valstybė, kuri daugiausia veikia kaip destruktivi jėga ir išsiskiria gebėjimu sėti mirtį bei naikinimą. Kinijos ekonomikos augimo stebuklas blėsta, o jos visuomenė sensta sparčiau nei bet kada anksčiau. Kinija priešišškai nusiteikusi daugumos savo kaimynių atžvilgiu ir, be Šiaurės Korėjos, neturi nė vienos oficialios sąjungininkės.⁴³ Autoritariniams režimams sunku kurti sąjungas, nes jiems stinga tarpusavio pasitikėjimo.

Nuo dekadanso nėra apsaugotos net JAV. Silpnindamas teisės viršenybę, ardydamas federalinę valdžią, leisdamas vis labiau įsigalėti precedento neturinčiai korupcijai, paversdamas melą institucine praktika, baugindamas žiniasklaidą, cenzūruodamas mokslą ir dėl to skatindamas protų nutekėjimą, slėpdamas rasizmą po tariaama kova su „woke“ ideologija, persekiodamas ir demonizuodamas migrantus, trindamas translyčių žmonių egzistavimą, perskirstydamas turtą turtingųjų naudai, neigdamas klimato krizę, išduodamas sąjungininkes, įsiveldamas į prekybos

karus, kirsdamas paramą užsieniui ir prarasdamas minkštąją galią, Trumpas ne tik griauja pasaulio tvarką – jis kartu naikina ir savo šalį.

Tukidido istorijoje galima rasti svarbią pamoką: kai galingieji Atėnai, apakinti „asmeninių ambicijų ir privačių interesų“, galutinai pasuko imperializmo keliu, sąjungininkai miestai valstybės atsigręžė prieš juos ir galiausiai lėmė Atėnų žlugimą.⁴⁴

Demokratija prieš autokratiją – kas nugalės, dar neaišku.

Išnašos

- 1 Stuart Lau, "‘We Told You So!’ How the West Didn’t Listen to the Countries That Know Russia Best", *Politico*, 2022 m. kovo 9 d. <https://www.politico.eu/article/western-europe-listen-to-the-baltic-countries-that-know-russia-best-ukraine-poland/>
- 2 Kiel Institut, *Ukraine Support Tracker*, <https://www.kielinstitut.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/>
- 3 Benjamin Tallis, "The Rise of the New Idealists", *Byline Supplement*, 2023 m. liepos 22 d. <https://www.bylinesupplement.com/p/the-rise-of-the-new-idealists>
- 4 Pažymėtina, kad šis apibrėžimas neapima tarptautinės teisės viršenybės. Tačiau Talliso neoidealizmui priskiriami lyderiai būtent šią vertybę iškelia kaip vieną svarbiausių principų, kurių reikia laikytis.
- 5 Tukididas, *Peloponeso karas*. <http://data.perseus.org/citations/urn:cts:greekLit:tlg0003.tlg001.perseus-eng3:5.89>
- 6 Isaac Chotiner, "Why John Mearsheimer Thinks Donald Trump Is Right on Ukraine", *The New Yorker*, 2025 m. kovo 11 d. <https://www.newyorker.com/news/q-and-a/why-john-mearsheimer-thinks-donald-trump-is-right-on-ukraine>
- 7 Isaac Chotiner, "Why John Mearsheimer Thinks Donald Trump Is Right on Ukraine", *The New Yorker*, 2025 m. kovo 11 d. <https://www.newyorker.com/news/q-and-a/why-john-mearsheimer-thinks-donald-trump-is-right-on-ukraine>
- 8 Maria Mälksoo, "The Postcolonial Moment in Russia’s War Against Ukraine", *Journal of Genocide Research* 25/3-4, 2022 m. gegužės 11 d. <https://doi.org/10.1080/14623528.2022.2074947>
- 9 Michael Lawriwsky, *The Russian–Ukrainian War: ‘NATO-Fault’ Thesis Proponents Can’t Explain Why It’s Genocidal*, 2024 m. rugpjūčio 12 d. <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/the-russian-ukrainian-war-nato-fault-thesis-proponents-cant-explain-why-its-genocidal/>
- 10 Kseniya Oksamytna, "The Moral and Strategic Clarity of Supporting Ukraine’s Self-Defense: Why Accepting Russian Colonialism Should Remain a Taboo", *Environment and Planning C: Politics and Space* 42/7, 2024 m. rugpjūčio 30 d. <https://doi.org/10.1177/23996544241277319>
- 11 Yogita Limaye, "Ukraine Conflict: ‘Russian Soldiers Raped Me and Killed My Husband’", *BBC News*, 2022 m. balandžio 11 d. <https://www.bbc.com/news/world-europe-61071243>
- 12 Mälksoo, *The Postcolonial Moment*.
- 13 Jan Lipavský et al., "Lessons from World War II to Avoid World War III", *The New York Times*, 2025 m. gegužės 8 d. <https://www.nytimes.com/2025/05/08/opinion/world-war-2-europe-peace.html>

Richard Wouters yra Nyderlandų žaliųjų partijos analitinio centro *Wetenschappelijk Bureau GroenLinks* tyrėjas.

Ankstesnė šios esė versija paskelbta 2025 m. balandžio 8 d. *Green European Journal*.

- 14 Benjamin Tallis, *Are Czechia and Slovakia the EU's New Radical Centre?*, 2022 m. balandžio 20 d. <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/are-czechia-and-slovakia-eus-new-radical-centre>
- 15 Alexander Vindman, *The Folly of Realism: How the West Deceived Itself About Russia and Betrayed Ukraine*, 2025.
- 16 Donaldas Trumpas, *Jungtinių Amerikos Valstijų nacionalinio saugumo strategija*, 2025 m. lapkritis. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/12/2025-National-Security-Strategy.pdf>
- 17 Kaja Kallas platformoje „Bluesky“, 2025 m. vasario 28 d. <https://bsky.app/profile/kajakallas.bsky.social/post/3ljbabsrn5c2y>
- 18 Joshua Posaner, „Zelenskyy: 'The Time Has Come' for a European Army“, *Politico*, 2025 m. vasario 15 d. <https://www.politico.eu/article/ukraine-volodymyr-zelenskyy-time-has-come-european-army-munich-security-conference/>
- 19 Man baigiant rašyti šį straipsnį 2026 m. pradžioje panašu, kad Trumpui suintensyvinus grąsinimus aneksuoti Grenlandiją, ši mintis randa kelią ir į Europos lyderių sąmonę.
- 20 Žr. pvz., Alexandr Burilkov ir Guntram B. Wolff, *Defending Europe Without the US: First Estimates of What Is Needed*, 2025 m. vasario 21 d. <https://www.bruegel.org/analysis/defending-europe-without-us-first-estimates-what-needed> ir Ben Barry et al., *Defending Europe Without the United States: Costs and Consequences*, 2025 m. gegužės 15 d. <https://www.iiss.org/research-paper/2025/05/defending-europe-without-the-united-states-costs-and-consequences/>
- 21 Europos Sąjunga, *Europos Sąjungos sutarties suvestinė redakcija*, 42(7) str., 2008 m. gegužės 9 d. https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/teu_2008/art_42/oj/eng
- 22 Žr. esė „Europa, stok už demokratiją visame pasaulyje“ šiame pranešime.
- 23 Stebėdami, kokį sąmyšį Europoje kelia Trumpo šantažas, jie galėtų pasakyti: „Na, dabar jau suprantate, kaip mes jaučiamės“.
- 24 Ivan U. Kłyszcz, *It Is Not About 'Neutrality': How the Global South Responds to Russia's Invasion*, 2023 m. sausio 30 d. <https://www.boell.de/en/2023/01/30/it-not-about-neutrality-how-global-south-responds-russias-invasion>
- 25 “There Can Be No Just Peace Without Ukraine” – Zelenskyy’s Full Speech at the UN General Assembly”, *The Kyiv Independent*, 2024 m. rugsėjo 25 d. <https://kyivindependent.com/there-can-be-no-just-peace-without-ukraine-zelenskys-full-speech-at-the-un-general-assembly/>
- 26 Žr. esė „Naujas požiūris į solidarumą. Ukrainos santykių su Pasaulio dauguma pamokos“ šiame pranešime.
- 27 Byford Tsang ir Juan Pablo Osornio, *Autocracy vs. Democracy: Climate Edition*, 2024 m. kovo 19 d. <https://carnegieendowment.org/research/2024/03/autocracy-vs-democracy-climate-edition>
- 28 V-Dem Institute, *Case for Democracy Report*, 2023 m. <https://www.v-dem.net/our-work/research-programs/case-for-democracy/>
- 29 Daniel Lindvall ir Mikael Karlsson, “Exploring the Democracy–Climate Nexus: A Review of Correlations Between Democracy and Climate Policy Performance”, *Climate Policy* 24/1, 2024 m. <https://doi.org/10.1080/14693062.2023.2256697>
- 30 Benjamin Tallis, *Neo-Idealism: Grand Strategy for the Future of the Transatlantic Community*, 2024 m. liepos 25 d. <https://macdonaldlaurier.ca/neo-idealism-grand-strategy-for-the-future-of-the-transatlantic-community/>
- 31 William J. Ripple et al., “The 2024 State of the Climate Report: Perilous Times on Planet Earth”, *BioScience* 74/12, 2024 m. <https://doi.org/10.1093/biosci/biae087>
- 32 Žr. esė „Gynyba – bendras ištėklus. Estijos pavyzdys“ šiame pranešime.
- 33 Marianne Gros et al., “EPP’s War on NGOs Is Driving a Wedge Through Europe’s Political Center”, *Politico*, 2025 m. gegužės 5 d. <https://www.politico.eu/article/european-peoples-party-epp-ngo-funding-civil-society-far-right/>
- 34 Benjamin Tallis, *Neo-Idealism: Grand Strategy*.
- 35 V-Dem Institute, *Case for Democracy*.
- 36 Kate Pickett et al., *The Spirit Level at 15*, 2024 m. <https://doi.org/10.15124/yao-de9s-7k93>
- 37 Eli G. Rau ir Susan Stokes, “Income Inequality and the Erosion of Democracy in the Twenty-First Century”, *Proceedings of the National Academy of Sciences* 122/1, 2024 m. <https://doi.org/10.1073/pnas.2422543121>
- 38 Žr. interviu su Atte Harjanne šiame pranešime.
- 39 Shahin Vallée ir Joseph de Weck, “Europe Does Not Have to Choose Between Guns and Butter. There Is Another Way”, *The Guardian*, 2025 m. liepos 7 d. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2025/jul/07/europe-guns-butter-defence-spending-welfare-state>
- 40 Fergus Green ir Noel Healy, “How Inequality Fuels Climate Change: The Climate Case for a Green New Deal”, *One Earth* 5/6, 2022 m. <https://doi.org/10.1016/j.oneear.2022.05.005>
- 41 Tai ypač svarbu todėl, kad neatsakingas turtingųjų gyvenimo būdas „formuoja vartojimo standartus, į kuriuos lygiuojasi mažesnes pajamas gaunantys žmonės“ (Green ir Healy, 2022 – žr. išnašą).
- 42 Benjamin Tallis, *Neo-Idealism: Grand Strategy*.
- 43 Matthew Kroenig, *The Return of Great Power Rivalry: Democracy Versus Autocracy From the Ancient World to the U.S. and China*, 2020 m.
- 44 Tukidas, *Peloponeso karas*. <http://data.perseus.org/citations/urn:cts:greekLit:lg0003.tlg001.perseus-eng3:2.65.7>

Europa, stok už demokratiją visame pasaulyje

Sam
van der Staak

Demokratijos ir autokratijos stoja į pasaulinę priešpriešą, kurios baigtis dar neaiški. Europos Sąjungai dabar, labiau nei bet kada anksčiau, būtina investuoti į demokratiją už savo sienų.

„Kol egzistuoja demokratija, [...] totalitarizmui gresia mirtinas pavojus“, – rašė George’as Orwellas savo garsiojoje esė *Liūtas ir vienaragis*.¹ Buvo 1941 metai, o Europą purtė nesustabdomas autokratiinių Italijos ir Vokietijos režimų puolimas, kurį rėmė Sovietų Sąjunga. Atrodė, kad pasaulis nenumaldomai ritasi į sistemą, kurioje dominuos stiprios totalitarinės valstybės, nustumdamos į šalį vegetuojančias demokratijas.

Šiandien daugelis europiečių jaučiasi tarsi vėl atsidūrę panašioje laisvo kritimo būsenoje. Naujausioje Tarptautinio demokratijos ir rinkimų paramos instituto (*International IDEA*) ataskaitoje apie pasaulinę demokratijos būklę² teigiama, kad padėtis blogėja jau devintus metus iš eilės. 2024 m. 54 % visų pasaulio šalių demokratijos vertinimo skalėje smuktelėjo žemyn, o tik 32 % pasiekė pažangą bent vienoje demokratijos srityje. Metai iš metų vis stiprėja nuojauta, kad visuotinėmis vertybėmis grindžiama tarptautinė teisinė sistema slysta iš po kojų. Šią nuojautą dar labiau sustiprina netikėti sukrėtimai, kai viena ar kita demokratinė sąjungininkė netikėtai pasuka autokratijos keliu. Atrodo, kad mažiausiai blogas scenarijus – pasaulis, kuriame sugyvena du blokai: trapi Europos demokratiinių šalių grupė, nenoriai toleruojama ją supančių autokratiinių supergalių.

Orwellas tokios ateities vizijos nepripažino. Jam buvo akivaizdu, kad demokratinėmis laisvėmis grindžiama sistema ir santvarka, sąmoningai varžanti šias vertybes, negali ilgai sugyventi taikiai. Kaip vėliau rašė antifašistinių alegorijų *Gyvulių ūkis* ir 1984 autorius: „Šie du tikėjimai negali net kurį laiką gyvuoti greta.“ Sovietų disidentas Andrejus Sacharovas šią mintį išreiškė dar tiesiau: „Šalis, kuri negerbia savo piliečių teisių, negerbs ir savo kaimynių teisių.“³

Todėl Europa turi ruoštis ilgai trunkančiai kovai dėl dominuojančios pasaulio tvarkos. Kad ir kur veiktų ES, jos principai susidurs su priešiškomis vertybėmis. Kadangi demokratija ir autokratija iš esmės nesuderinamos, konkurencija yra neišvengiama.

Daugiau demokratijos, mažiau karų

Demokratijos stiprinimas visame pasaulyje yra vienas pamatinių ES principų. Europos Sąjungos sutarties 21 straipsnyje teigiama: „Sąjungos veiksmai tarptautinėje arenoje grindžiami principais, paskatinusiais jos pačios sukūrimą, vystymąsi ir plėtrą, ir kurių įgyvendinimą ji skatina platesniame pasaulyje: demokratijos, teisinės valstybės, žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių visuotinumą ir nedalomumą [...]“ Taigi

ES turi pareigą puoselėti demokratiją ir už savo sienų.

Tai daugiau nei principo reikalas. Kuo stipresnė konstitucinių demokratijų grupė, tuo geriau užtikrinami Europos interesai. Tvirtos demokratinės institucijos ir stiprios pilietinės visuomenės organizacijos padeda siekti ambicingesnių klimato tikslų⁴ ir geriau valdyti pabėgėlių srautus, o demokratijos regresas silpnina pasaulinį skaitmeninį reguliavimą ir verslui palankią investicinę aplinką. Tai gerai iliustruoja po Trumpo sugrįžimo į Baltuosius rūmus kilęs išpuolis prieš Europos skaitmeninius įstatymus ir įvesti prekybos tarifai.

Kuo mažiau lieka demokratinų valstybių, tuo labiau didėja ginkluoto konflikto grėsmė. Dažnai dar prieš prasidedant karui valstybėje, kuri vėliau tampa agresore, laipsniškai nyksta demokratinis valdymas. Jei Rusija būtų buvusi visavertė demokratija, ji nebūtų įsiveržusi į Ukrainą. Taigi demokratijos stiprinimas už ES sienų yra gyvybiškai svarbus Sąjungai.

Europos priemonės

ES laukia keli svarbūs sprendimai, kurie ilgam laikui nulems jos santykį su demokratija. Sąjunga savo teritorijoje steigia Europos demokratijos skydą⁵, o atnaujintame Žmogaus teisių ir demokratijos veiksmų plane⁶ bus išdėstyti prioritetai, kaip skatinti demokratiją visame pasaulyje. Vis dėlto reikšmingiausi pokyčiai bus finansiniai. Jie apims „Global Gateway“ iniciatyvą – naująją ES pasaulinę investicijų priemonę – ir būsimą Daugiametę finansinę programą (DFP). Pasitelkdama šias priemones Europa siekia įtvirtinti savo pozicijas sparčiai besikeičiančiame pasaulyje. Bet kas iš tiesų pastatys ant kortos?

Trumpai tariant, nuo to priklauso globalių Pietų padėtis geopolitinėje arenoje. Tarp pasaulinės galios Kinijos, agresorės Rusijos, Trumpo valdomų JAV ir savo vietos ieškančios ES didelė grupė stiprėjančių valstybių mėgina rasti savo vietą naujoje pasaulio tvarkoje. Pasitelkdama „Global Gateway“, ES, turėdama 300 mlrd. eurų biudžetą, siekia paskatinti didelio masto investicijas globaliuosiuose Pietuose, ypač transporto, energetikos ir skaitmenizacijos srityse. Tai Europos atsakas į Kinijos „Vienos juostos vieno kelio“ programą (*Belt and Road Initiative*, BRI) – strategiją, kuria Kinija, investuodama į besivystančias šalis, siekia išplėsti savo ekonominę įtaką globaliesiems Pietams ir pelnyti jų politinį palankumą.

„Global Gateway“ strategija yra logiškas žingsnis Europai ieškant naujų ekonominių galimybių ir prieigos prie svarbiausių žaliavų. Vis dėlto ES neturėtų aklaį perimti Kinijos modelio. Pastaraisiais metais Kinija gerokai apkarpė BRI programų apimtį, nes mažų pajamų šalyse, kur investicinė aplinka neapibrėžta, jos davė prastų rezultatų. ES turėtų pasimokyti iš šios patirties ir kartu su investicijomis stiprinti partnerių šalių skaidrumą, priežiūrą bei teisės viršenybę.

Dar svarbiau, kad „Global Gateway“ suteikia galimybę įtraukti šalis partneres į būsimos pasaulio tvarkos kūrimą. Susiedama investicijas su geru valdymu, ES gali siekti ne tik trumpalaikių ekonominių interesų, bet ir įgyvendinti savo geopolitinius tikslus ateinančiais dešimtmečiais. Tam reikia stiprinti sąjungas pagal naująją geopolitinę takoskyrą tarp taisyklėmis grindžiamos tvarkos, įsišaknijusios demokratijoje, žmogaus teisėse ir teisės viršenybėje, ir autoritarinio dominavimo sistemos,

veikiančios pagal principą „teisus tas, kas stipresnis“.

DFP yra dar vienas finansinis ES įtakos įrankis. Komisijos pirmininkės Ursulos von der Leyen liepą pasiūlytame 2 trln. eurų vertės septynerių metų biudžete sveikintina tai, kad siekiama išsaugoti Europos vaidmenį pasaulinėje arenoje. Pagal šį pasiūlymą išlaidos išorės politikai padvigubėtų ir siektų 200 mlrd. eurų, nors didžiąja dalimi šį padidėjimą lėmė didelis paramos Ukrainai rezervas. Tačiau, kaip ir kiekvieno biudžeto atveju, esmė slypi detalėse.

DFP pasiūlyme dažnai minimos tokios vertybės, kaip demokratija. Tačiau nors geografinių programų srityje išlaikomos galimybės stiprinti demokratiją, visas temines šios srities programas planuojama gerokai apkarpyti. Būtent šios programos pastaraisiais metais leido įgyvendinti drąsias iniciatyvas, pavyzdžiui, remti globaliųjų Pietų nevyriausybinės organizacijas, kurioms nereikia gauti nacionalinių valdžios institucijų pritarimo. Be to, demokratiniam valdymui nebūtų skiriama fiksuota užsienio pagalbos biudžeto dalis. Europos Komisija ragina suteikti daugiau lankstumo pasaulyje, kuris vis klimpsta į vieną krizę po kitos, todėl nenori priimti išpaieigojimų dėl konkrečių sumų. Logika paprasta – nuolat besikeičiančiame pasaulyje didesnis lankstumas leidžia geriau reaguoti į naujus geopolitinius iššūkius.

Tačiau demokratijos stiprinimas retai yra greitas procesas. Priešingai, demokratijos nuosmukis dažniausiai vyksta palaipsniui, po truputį ardant jos pamatus. Demokratijai reikia nuolatinės priežiūros ir stiprinimo, o ne vien skubios pagalbos ištikus krizei. Todėl DFP turi numatyti pakankamas ilgalaikes investicijas į demokratijos skatinimą.

Tai ypač svarbu dabar, kai Trumpas panaikino JAV paramą demokratijai, kurią anksčiau teikė USAID ir Valstybės departamentas.

Demokratijų susivienijimas

Pasaulis atsidūrė ties lūžio tašku tarp teisinės tvarkos, grindžiamos demokratinėmis vertybėmis, ir to, kas kartais eufemistiškai vadinama „susiskaldžiusiu pasauliu“ ar „lygiagrečių tvarkų pasauliu“. Iš tiesų teisinės tvarkos fragmentacija ir jos dubliavimasis tėra kitas chaoso pavadinimas. Toks chaosas nepadėtų nei užtikrinti Europos saugumo ir ekonominės gerovės, nei išspręsti klimato krizės.

Europa atsidūrė kryžkelėje. Ji gali imtis lyderės vaidmens kartu su globaliųjų Pietų valstybėmis, kurios taip pat laiko demokratinį sprendimų priėmimą taisyklėmis grindžiamos tarptautinės tvarkos pagrindu. Subūrus tokias didžiąsias ekonomikas kaip Indija, Brazilija, Pietų Afrika, Indonezija ir Meksika su „vidutinėmis galiomis“, kurioms numatyta „Global Gateway“ ir DFP parama – nuo Bangladešo iki Kolumbijos – atsirastų itin stipri demokratinė valstybių sąjunga. Bendra šių valstybių įtaka galėtų tapti lemiamu veiksnium formuojant pasaulio tvarką.

Reikia pripažinti, kad kiekviena iš šių šalių, kaip ir pati Europa, susiduria su savomis demokratijos problemomis. Tačiau daugeliu atvejų demokratinės institucijos tebėra jų politinių sistemų pamatas, kad ir kaip sunkiai jos veiktų. Labai svarbu išlaikyti šias šalis kartu ir padėti joms stiprinti demokratinį valdymą. Europa neturėtų pasiduoti baimei būti apkaltintai intervencionizmu – tai kaltinimas, kurį Rusija aktyviai skleidžia. Demokratija nėra Vakarų išradimas – tai visuotinė vertybė. Tą gali paliudyti

Sam van der Staak yra Tarptautinio demokratijos ir rinkimų paramos instituto (*International IDEA*) direktorius. Jo darbe daugiausia dėmesio skiriama demokratijos pokyčiams Europoje ir atsakui į juos, ypač politinių partijų, pinigų politikos ir IRT demokratijoje klausimams.

Ankstesnė šios esė versija paskelbta 2026 m. sausio 6 d. *Green European Journal*.

Autoriaus išsakytos mintys nebūtinai atspindi institucinę *International IDEA* poziciją.

žmogaus teisių gynėjai nuo Zimbabvės iki Baltarusijos. Remdami jų kovą, giname ir jų, ir savo interesus.

Jei ES atsisakytų demokratijos stiprinimo ir pirmenybę teiktų vien ekonominiams interesams, tai būtų lemtinga klaida. Demokratija ir autokratija ilgainiui yra nesuderinamos, todėl toks pasirinkimas galiausiai reikštų pasaulio tvarkos užleidimą autoritarinėms jėgoms. O dėl to Europa galėtų kaltinti tik save. George'o Orwello žodžiais tariant: „Jei tai, už ką kovojame, bus visiškai sunaikinta, iš dalies dėl to būsimė kalti ir mes patys.“

Išnašos

- 1 George Orwell, *The Lion and the Unicorn: Socialism and the English Genius*, 1941 m.
- 2 International IDEA, *The Global State of Democracy 2025: Democracy on the Move*, 2025 m. <https://www.idea.int/publications/catalogue/html/global-state-democracy-2025-democracy-move>
- 3 Andrei Sakharov, "Thoughts on Progress, Peaceful Coexistence and Intellectual Freedom", *New York Times*, 1968 m. liepos 22 d.
- 4 V-Dem Institute, *The Case for Democracy: Do Democracies Perform Better Combatting Climate Change?*, Policy Brief 31, 2021 m. https://v-dem.net/media/publications/pb_31.pdf
- 5 Europos Komisija, *European Democracy Shield and EU Strategy for Civil Society Pave the Way for Stronger and More Resilient Democracies*, 2025 m. lapkričio 12 d. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_2660
- 6 Europos išorės veiksmų tarnyba, *The EU Extends Its Action Plan on Human Rights and Democracy Until 2027*, 2024 m. birželio 7 d. https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-extends-its-action-plan-human-rights-and-democracy-until-2027_en

Naujas požiūris į solidarumą.

Ukrainos santykių su Pasaulio dauguma pamokos:

Sofiia Shevchuk

Ukrainos pastangos keisti nusistovėjusias nuostatas, telkti solidarumą ir kurti naujas partnerystes suteikia vertingų pamokų Vakarų Europos valstybėms, kurios vis dar sunkiai atsikrato po kolonializmo susiformavusių aklyjū zonų ir diplomatinį dvigubų standartų.

Ukraina nebėra pasyvi pagalbos gavėja ar periferinė pasaulinės politikos veikėja. Nuo tada, kai 2022 m. Rusija pradėjo plataus masto invaziją, šalis patyrė ne tik karinę ir politinę transformaciją, bet ir iš esmės pakeitė savo poziciją tarptautinėje arenoje. Karo ir krizės akivaizdoje Ukraina iš naujo suformavo savo diplomatinę laikyseną: kūrė naujas partnerystes, stiprino savo balsą daugiašaliuose forumuose ir sąmoningiau mezgė ryšius su šalimis, kurioms Vakarų naratyvuose dažnai skiriama mažai dėmesio.

Tai ne pasirinkimo, o išlikimo klausimas. Kyjivas supranta, kad norint atsverti Rusijos įtaką būtina telkti kuo platesnį solidarumo tinklą, įtikinti neapsisprendusias valstybes, kad Ukrainos kova su išorės dominavimu yra teisėta, ir įtvirtinti supratimą, jog Ukrainos pozicija grindžiama tarptautine teise. Stiprindama ryšius su Pasaulio dauguma¹, Ukraina taip pat siekia užkirsti kelią tokioms praktikoms, kaip sankcijų vengimas, kurios netiesiogiai palaiko Rusijos karo mašiną, ir telkti naujas paramos koalicijas Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje (JTGA) bei kitose daugiašalėse institucijose. 2022

m. Volodymyro Zelenskio nuotoliniu būdu pasakyta kalba Afrikos Sąjungai², jo vizitas Argentinoje 2023 m.³ ir Kyjivo iniciatyva „Grūdai iš Ukrainos“⁴, skirta maisto stygiaus kamuojamoms šalims remti, rodo, kad Ukraina aktyviai siekia savo kovą pristatyti kaip platesnės, pasaulinės kovos su imperializmu, neteisėtumu ir nelygybe dalį.

Pasitelkdama tikslines humanitarinės pagalbos iniciatyvas, bendrus infrastruktūros projektus ir viešąją diplomaciją Afrikoje, Azijoje bei Lotynų Amerikoje, Ukraina keičia požiūrį į save: iš Rusijos satelitinės valstybės virsta savarankiška veikėja, iš krizės ištiktos šalies – pajėgia ir konstruktyvia partnerė. Kaip teigia Ukrainos parlamento narė Mariia Mezentseva, „įrodome, kad Ukraina nėra buferinė zona“.⁵ Plėtodama šiuos ryšius Ukraina sąmoningai prisistato ne kaip geradarė ar galios tarpininkė, o kaip partnerė, su kuria sieja bendros istorinės priespaudos ir išorinio dominavimo patirtis. Toks požiūris dažnai padeda užmegzti glaudesnę dialogą nei daugeliui Vakarų šalių atstovų.

Drastiškai keičiantis pasaulio tvarkai, Vakarų Europos šalys gali pasimokyti iš Ukrainos bendradarbiavimo su Pasaulio dauguma.

Idealizmas

Nuo 2022 m. Ukraina padėjo Europai sureguliuoti savo moralinį kompasą. Ilgą laiką Europos saugumo sampratą formavo pacifistinės iliuzijos ir strateginis abejingumas. Vidurio ir Rytų Europos perspėjimai dėl Rusijos imperializmo grėsmės likdavo neišgirsti. Šiandien Ukraina yra proceso, kuriame iš naujo apibrėžiamas Europos saugumas, centre. Naujasis apibrėžimas apima ir kietąją, ir minkštąją galią. Jame pabrėžiama solidarumo svarba ir gebėjimas veikti savo iniciatyva, o ne nuolaidžiamas.

Ukraina kovoja ne vien už savo teritoriją. Ji kovoja už tam tikrą požiūrį į pasaulio tvarką. Ukraina atmeta didžiųjų galių realizmo logiką, pagal kurią mažesnės valstybės tėra aukojami avinėliai. Jos kelia klausimą, koks yra pergalės planas. Atsakymas Ukrainai aiškus: ji siekia ne vien karinės pergalės, bet ir teisingos, tarptautine teise grindžiamos taikos.⁶ Todėl Ukraina tampa naujo geopolitinio idealizmo simboliu, kurio šaknys glūdi išgyventoje patirtyje, demokratiniuose siekiuose ir pasipriešinime.

Šis idealizmas atspindi ir Ukrainos santykiuose su Pasaulio dauguma. Kyjivas primygtinai siekia, kad iniciatyvos būtų kuriamos kartu su partnerėmis ir partneriais, o jiems nebūtų primetami iš anksto parengti sprendimai. Savo diplomatijoje įtvirtindama išiklausymo ir abipusio mokymosi principus, Ukraina kviečia iš naujo įvertinti paramos teikėjos ir paramos gavėjos santykių hierarchiją, kuri nuo dekolonizacijos laikų

apibrėžė Europos santykius su išoriniu pasauliu.

Humanizuojantys naratyvai

Šimtmečius trukęs Europos kolonializmas, dešimtmečius vyravęs Vakarų abejingumas ir iki šiol Afrikoje, Azijoje bei Lotynų Amerikoje skleidžiama Rusijos propaganda apsunkena Ukrainos diplomatinės pastangos palaikyti santykius su Pasaulio dauguma. Po Sovietų Sąjungos žlugimo 1991 m. Ukraina kūrė nepriklausomą ir suverenią valstybę bei artėjo prie Europos, o Rusija perėmė sovietinį palikimą remti antikolonijinius nepriklausomybės judėjimus. Dėl šio istorinio fono, siekdama pelnyti anksčiau kolonizuotų tautų palankumą, Ukraina turi įdėti gerokai daugiau pastangų. Tradiciškai artimi santykiai su Maskva taip pat lemia šių šalių reakciją į karą: nors daugelis Pasaulio daugumos valstybių pripažįsta, kad įsiverždama į Ukrainą Rusija pažeidė tarptautinę teisę ir sukėlė humanitarinę katastrofą, jos vis dėlto pasirinko netaikyti sankcijų ir nenutraukti ryšių.

Geopolitikos analitikas Ivanas Kłyszczas teigia, kad tokios pozicijos atspindi platesnį „aktyvaus neprisijungimo“ reiškinį – aktyvią užsienio politiką, kuria siekiama ginti nacionalinius interesus neprisirišant prie nė vienos didžiosios galios. Tai platesnio pasaulinio poslinkio dalis: Afrikoje, Azijoje ir Lotynų Amerikoje stiprėja regioninės vidinės galios, vis labiau gebančios savarankiškai pasirinkti savo kelią ir nebesiveržiančios automatiškai stoti į Vašingtono, Maskvos, Pekino ar Briuselio pusę.⁷

Rusijai Pasaulio daugumos aktyvus neprisijungimas reiškia, kad Maskva nebegali tikėtis, jog istorinė atmintis ir ilgus metus puoselėta antivakarietiško solidarumo retorika virs diplomatine

ištikimybė. Nedaugelis šių vyriausybų, balsuodamos dėl tolesnių JT Generalinės Asamblėjos rezoliucijų, reikalaujančių Rusijos pasitraukimo iš Ukrainos, sekė Maskvos pavyzdžiu – jos arba balsavo už, arba susilaikė. Nors Pasaulio daugumos šalys iš esmės neprisijungė prie G7 inicijuoto sankcijų režimo Rusijai, jų laikyseną labiau sąlygojo pragmatiniai interesai, tokie kaip ekonominė tarpusavio priklausomybė ir energetinis saugumas, o ne ideologinė simpatija.

Todėl Pasaulio daugumos aktyvus neprisijungimas Ukrainai atveria naujų diplomatinį galimybių. Ukrainos istorija, paženklinta Rusijos imperalistinio dominavimo, ir principingas jos pasipriešinimas šiandien suteikia jai patikimumo palaikant lygiavertį dialogą su Pasaulio dauguma – to daugeliui Europos šalių dar nepavyko pasiekti. Kyjivo diplomatai taip pat vis geriau parenka tinkamus žodžius. Kłyszczas pastebi, kad nors Ukrainos atstovai karą dažnai įvardija kaip kolonijinį konfliktą – Rusijos bandymą „iš naujo kolonizuoti“ Ukrainą – kalbėdami su Afrikos, Azijos ir Lotynų Amerikos auditorijomis jie renkasi atsargesnę retoriką, neperžengiančią jautrios ribos. Kartais skausmingai, bet teko išmokti, kad tiesioginės paralelės gali atstumti partneres ir partnerius, kurie kolonializmo sampratą vertina per savo pačių patirties prizmę ir nėra linkę priimti, jog europiečiai gali būti kolonializmo aukos, o ne vykdytojai. Todėl sėkmingesnis bendradarbiavimas gali priklausyti ne tiek nuo retorikos, kiek nuo bendrų interesų paieškos, pasitikėjimo kūrimo ir ilgalaikių partnerystių puoselėjimo – nuo švietimo iki kultūrinių mainų.

Kultūrinė diplomatija, akademiniai mainai ir tarpreliginis dialogas yra svarbiausios priemonės tiesiant šiuos

tiltus, nes tai suteikia galimybę pasakoti istorijas. „Jiems lengviau mus suprasti per istorijas“,⁸ – sako Liubovė Abravitova, neseniaiėjusi Ukrainos ambasadorės Pietų Afrikoje pareigas. Humanizuojantys naratyvai gali būti paveikesni nei formalūs pareiškimai ar kolonializmo apibrėžimai. Ukrainos atstovai ir pilietinės visuomenės veikėjai taip pat parodė gebantys lanksčiai pritaikyti šiuos pasakojimus prie partnerių šalių istorinės atminties, dažnai Rusijos agresijai besipriešinančią Ukrainą pristatydami ne tik kaip geopolitinio konflikto dalyvę, bet ir kaip visuotinės kovos su priespauda ir išteklių grobimu dalį.

Naujos partnerystės

Ukrainos bendradarbiavimo su Afrikos valstybėmis strategijos plėtra atskleidžia aiškų perėjimą prie partneryste grindžiamos diplomatijos, paremtos stabilium diplomatinio buvimu ir aiškiai nustatytais politikos prioritetais, o ne vien deklaratyviu bendradarbiavimu. Nuo 2022 m. Ukraina gerokai išplėtė savo diplomatinį tinklą Afrikoje: nepaisydama didelių karo meto suvaržymų, ji atnaujino ir sustiprino ambasadų veiklą bei paskyrė ambasadorius. Tai svarbu, nes diplomatija grindžiama santykiais, o pasitikėjimas auga nuolat palaikant ryšį. Ukrainos sprendimas investuoti į nuolatinį diplomatinį buvimą rodo ilgalaikį įsipareigojimą, o ne epizodiškas pastangas užmegzti ryšius. Užuoat traktavusi Afriką vien kaip politinės paramos šaltinį, Ukraina siekia savo bendradarbiavimą derinti su pačių Afrikos partnerių išsakytais prioritetais, įskaitant švietimą, igūdžių ugdymą, bendradarbiavimą technologijų srityje ir atsparumą klimato kaitai. 2024 m. paskelbta atnaujinta Afrikos šalių komunikacijos strategija tapo dar vienu žingsniu įtvirtinant ir gilinant

diplomatinius santykius, neapsiribojant trumpalaikiais karo diktuojamais poreikiais.⁹

Vienas pagrindinių Ukrainos strategijos ramsčių – investicijos į švietimą, kompetencijų ugdymą ir diplomatų rengimą, siekiant kurti ilgalaikes ir atsparias partnerystes. Plėtodama akademines programas ir telkdama profesionalią diplomatų bei verslo bendruomenę, Ukraina siekia kurti tvarius santykius, grindžiamus abipuse pagarba ir bendromis vertybėmis, kurios yra itin svarbios siekiant atsverti Maskvos įtaką Afrikoje. Svarbu tai, kad ši laikysena nėra tiesiogiai grindžiama išteklių eksploatavimu: užuot siekusi prieigos prie išteklių ar dominavimo rinkose, Ukraina bendradarbiavimą grindžia bendru pajėgumų stiprinimu, žemės ūkio atsparumu ir pokonfliktiniu šalies atstatymu – sritimis, kuriose gali prasmingai prisidėti, kartu mokydamosi iš Afrikos partnerių. Tokios investicijos atspindi suvokimą, kuris šiuolaikinėje Europos diplomatijoje dažnai pamiršamas: prekybos ir investicijų sistemos, tokios kaip išsami ir visapusiška laisvosios prekybos erdvė (DCFTA) ir „Global Gateway“, negali pakeisti diplomatijos. Ukrainos dėmesys partnerystėms švietimo srityje, bendradarbiavimui žemės ūkio ir pokonfliktinio atstatymo kompetencijų srityse rodo vertybėmis grindžiamą, tačiau savo interesus suvokiantį bendradarbiavimo modelį. Tai ypač akivaizdu bendradarbiaujant dėl maisto saugumo, kur Ukraina save pristato ne kaip paramos teikėją, o kaip bendrą atsparumo kūrėją.

Ukrainos karo meto diplomatija Lotynų Amerikoje ir Karibų regione pasižymi panašiu pragmatiškumu. Kaip nustatė Karališkasis jungtinių pajėgų institutas (*Royal United Services Institute*, RUSI)¹⁰, nepaisydamas ribotų diplomatinių

pajėgumų, Kyjivas savo veiklą pritaikė prie regiono prioritetų, daugiausia dėmesio skirdamas maisto saugumui, bendradarbiavimui energetikos srityje ir jūrų logistikai. Bendradarbiavimas specifiniais klausimais – nuo dialogo dėl atsinaujinančios energetikos Čilėje iki uostų modernizavimo ir bendradarbiavimo išminavimo srityje su Kolumbija – rodo, kad Ukraina savo diplomatiją grindžia abipusiais interesais, o ne simboliniu prisijungimu prie vienos ar kitos stovyklos. Šis požiūrio nuoseklumas skirtinguose regionuose dar labiau patvirtina, kad Ukraina savo diplomatijos neformuoja improvizuodama – net ir patirdama didžiulį spaudimą kuria nuosekliai, praktika grindžiamą užsienio politiką.

Reikšminga Ukrainos diplomatinių pastangų naujovė – veiksmingas trishalis bendradarbiavimas, nuo seno taikomas Pietų šalių tarpusavio bendradarbiavimo modeliuose. Nauja tai, kad Ukraina šiuose formatuose atlieka kitoki vaidmenį: veikia ne kaip paramos teikėja ar gavėja, o kaip Šiaurės šalių regiono partnerė, prisidedanti prie projektų įgyvendinimo ir jų darbotvarkės formavimo bei turinti tiesioginės praktinės patirties. Tokie pavyzdžiai, kaip Ukrainos, Kenijos ir ES bendradarbiavimas žemės ūkio atsparumo srityje ar Ukrainos, Brazilijos ir Ispanijos iniciatyvos išminavimo srityje, rodo, kad Kyjivas siekia būti jungiamąja grandimi ir viena iš bendrų sprendimų kūrėjų. Tokie bendradarbiavimo modeliai griauna vyraujančią priešpriešą „Vakarai prieš likusį pasaulį“ ir siūlo diplomatijos modelį, grindžiamą bendru problemų sprendimu, o ne hierarchiniais santykiais.

Vertybės ir interesai

Geopolitikoje svarbios vertybės. Demokratinės valstybės Ukrainą remia labiau

nei autokratinės, nors yra reikšmingų išimčių, kai pirmenybė teikiama strateginiams ar istoriniams ryšiams su Rusija, kaip antai Indijoje. Kai kurios Pasaulio daugumos demokratinės šalys suteikė Ukrainai konkrečią paramą – pavyzdžiui, Kolumbija siuntė į Ukrainą išminuotojų komandą. Nors tokio pobūdžio parama yra nedidelio masto, jos simbolinė reikšmė dažnai būna gerokai didesnė, nes parodo, kad solidarumas nebūtinai reiškia karinę pagalbą. Jis taip pat gali reikštis techninėmis žiniomis ir kompetencija, kultūriniais mainais bei humanitarine partneryste.

Tokia atsako įvairovė parodo, prie kokios realybės Ukraina mokosi prisitaikyti: solidarumas retai būna vienalytis, o kuriant koalicijas dažnai tenka tenkintis daliniais susitarimais ir sutampantiais interesais, o ne tikėtis, kad valstybės pasirinks vieną ar kitą stovyklą. Pavyzdžiui, Kenija JT aktyviai palaikė Ukrainos teritorinį vientisumą, tačiau kartu tęsė prekybą žemės ūkio produkcija su Rusija¹¹; Turkija tiekė Ukrainai „Bayraktar“ dronus, bet neprisijungė prie Vakarų sankcijų¹²; o Indija didino humanitarinę pagalbą Kyjivui ir kartu didino energijos importą iš Maskvos¹³. Tokiam „daliniam solidarumui“ reikia diplomatinio požiūrio, kuris būtų grindžiamas vertybėmis, bet kartu pragmatiškas ir leistų palaikyti dialogą nereikalaujant visiško politinio pritarimo santykiuose su Pasaulio dauguma.

Šiuo požiūriu Ukrainos diplomacija aiškiai skiriasi nuo didžiosios dalies Vakarų šalių požiūrio į santykius su Pasaulio dauguma. Nors Europos valstybės tebėra stipriai išitraukusios į paramos ir prekybos, vystomojo bei kultūrinio bendradarbiavimo sritis, jos dažnai nebeturi aiškos strateginės vizijos, kam šios priemonės turėtų pasitarnauti, todėl diplomacija yra susiskaldžiusi į atskiras

prekybos, vystomojo bendradarbiavimo ir saugumo sritis. Ukraina, priešingai, egzistencinės grėsmės sąlygomis buvo priversta derinti vertybes ir interesus. Ji diplomatią vertina ne kaip moralinę poziciją, o kaip išlikimo strategiją.

Kylant vis didesnėms abejonėms dėl Jungtinių Valstijų išipareigojimo Europos saugumui, Ukraina tapo lakmuso popierėliu, parodančiu, ar Europa geba veikti strategiškai savarankiškai. Ant kortos statomo išlikimo – suvereniteto, saugumo ir solidarumo – klausimų nebegalima patikėti spręsti kitapus Atlanto. Šiame kontekste Ukrainos diplomatinio stiliaus, mažiau slegiamas kolonijinės praeities naštos ir labiau grindžiamas abipusiu pažeidžiamumu, tampa pavyzdžiu Vakarų Europai, kaip susigrąžinti geopolitinį patikimumą – ne atsisakant vertybių, o vėl susiejant jas su konkrečiais diplomatiniais veiksmais.

Naujas požiūris į ES diplomatią

Diplomatija retai duoda greitų rezultatų – tai ilgas ir sunkus procesas. Todėl Europos politikos formuotojai turėtų labiau remti Ukrainos ryšių su Pasaulio dauguma plėtrą. Tai reiškia daugiau išteklių švietimui, diplomatų rengimui ir verslo mainams, kurie leistų Ukrainai sukaupti tvarias kompetencijas, neapsiribojant neatidėliotinais karo poreikiais. Nors ES siekia integruoti Ukrainą ir įgyvendinti labiau koordinuotas diplomatinės strategijas, valstybės narės ir toliau išlaiko savo ambasadas, diplomatus ir ryšių tinklus. Todėl investicijos į ilgalaikius Ukrainos ryšius, kalbų mokėjimą ir institucines žinias nėra skirtos paralelei diplomacijai kurti. Jomis siekiama užtikrinti, kad Ukraina taptų atsparia ir patikima veikėja Europos ir pasaulio užsienio politikoje.

Visos ES valstybės narės gali prisidėti prie Ukrainos diplomatinio pastangų, tačiau šalys, neturinčios kolonijinės praeities, pavyzdžiui, Lenkija ir Baltijos valstybės, gali suteikti papildomos vertės. Jų istorinė padėtis suteikia moralinio autoriteto bendraujant su Pasaulio daugumos šalimis, o geografinis artumas Ukrainai leidžia glaudžiai bendradarbiauti. Dalydamosi diplomatine infrastruktūra, kartu kurdamos trišalio bendradarbiavimo projektus ir stiprinamos Ukrainos balsą daugiašaliuose forumuose, šios valstybės gali padėti Ukrainai išplėsti savo veiklos mastą ten, kur didesnės Vakarų valstybėms sekasi sunkiau.

ES lygmeniu didžiausia silpnybė tebėra nesugebėjimas veikti išvien. Nuolatiniai nacionaliniai veto, įskaitant Vengrijos blokuojamus su Ukraina susijusius sprendimus, silpnina Sąjungos strateginį patikimumą. Įveikti šias kliūtis būtina ne tik siekiant paremti Ukrainą, bet ir tam, kad Europa galėtų įsitvirtinti kaip patikima geopolitinė veikėja. Jei Ukraina gaus karinę paramą, kurios reikia Rusijos agresijai sustabdyti, Europa turės pajėgiausias žemyno ginkluotąsias pajėgas – tai būtų itin svarbus Europos saugumo pranašumas.

Nuolatinė nacionalinio veto grėsmė taip pat prisidėjo prie gėdingai silpnos ES reakcijos į genocidinį Izraelio smurtą Gazoje. Europos neveiklumas pakenkė Ukrainos pozicijai. Pavyzdžiui, Pasaulio daugumoje ir už jos ribų daug kas klausia, kodėl Rusija pašalinta iš daugelio tarptautinių sporto varžybų, o Izraelis – ne. Maskvos pasiuntiniai sumaniai pasinaudojo šiuo dvigubu standartu ir Rusijai buvo leista grįžti į tarptautines paralimpines varžybas su savo vėliava ir himnu, taip pat su kariuomenės vėterais, sužeistais žudant ukrainiečius. Kyjivui tai buvo skaudus diplomatinis

smūgis.¹⁴ Norint atkurti pasitikėjimą, reikia nuoseklumo: selektyviai taikomos vertybės neišvengiamai praranda galią.

Intelektualinėje plotmėje būtų daug pasiekta skatinant įtraukų dialogą tarp Europos „neoidealizmo“ šalininkų, daugiausia dėmesio skiriančių demokratiškesnių šalių gynybai nuo autokratiškesnių galių, ir Pasaulio daugumos atstovų, kovojančių su neokolonijinėmis idėjomis ir praktikomis. Pastariesiems priklauso pilietinės visuomenės lyderės ir lyderiai, aplinkosauginio teisingumo ir žmogaus teisių gynėjos ir gynėjai, feministinių judėjimų atstovės ir atstovai bei dekolonialaus mąstymo tyrėjos bei tyrėjai. Skirtingai nei daugelis jų vyriausybių, jie pasisako už demokratinius idealus ir veiksmus, kuriems neoidealizmo šalininkai teikia didelę reikšmę. Norint sukurti tokias partnerysτές, Vakarams teks parodyti nuolankumą – pripažinti, kad jų pačių pasirinkti metodai atstūmė potencialias sąjungininkes ir sąjungininkus, bei pasimokyti iš Ukrainos, kaip formuoti naujus naratyvus ir kurti partnerysτές, grindžiamas bendrais istoriniais iššūkiais.

Galiausiai Europa turi iš naujo įvertinti diplomatiją kaip savo visuomenės modelio išraišką. Ukrainos patirtis rodo, kad aplinkos tvarumas, socialinis teisingumas ir saugumas yra neatsiejami. Remdama žaliąją Ukrainos atstatymą, decentralizuotas energetikos sistemas, klimato kaitai atsparią infrastruktūrą ir bendruomenių vadovaujamą šalies atkūrimą, Europa ne tik rodo solidarumą, bet ir turi galimybę demonструoti į ateitį orientuotą valdymo modelį. Daugiacentrėje pasaulio tvarkoje diplomacija negali apsiriboti tuo, kam Europa priešinasi – ji taip pat turi parodyti, kokią pasaulį Europa nori kurti.

Išnašos

- 1 Šiame straipsnyje sąvoka „Pasaulio dauguma“ vartojama kalbant apie Afrikos, Azijos, Lotynų Amerikos ir dalies Artimųjų Rytų šalis, kurios kartu sudaro didžiąją pasaulio gyventojų dalį. Ši sąvoka vis dažniau vartojama kaip įtraukesnė ir labiau pabrėžianti šių šalių gebėjimą veikti savarankiškai alternatyva sąvokoms „globalieji Pietūs“ ar „besivystančios šalys“. Vis dėlto ji vertinama nevienareikšmiškai, nes taip pat buvo vartojama kai kuriuose politiniuose ir propagandiniuose kontekstuose, įskaitant Rusijos naratyvus, kuriuose pasaulio susiskaldymas vaizduojamas kaip priešprieša. Šiame straipsnyje sąvoka „Pasaulio dauguma“ vartojama neutralia, į politiką orientuota prasme, siekiant atspindėti besikeičiančią geopolitinę situaciją ir didėjančią ne Vakarų šalių veiklę įtaką pasaulio valdymui.
- 2 Veronika Čáslavová, *Decoding Volodymyr Zelensky's African Union Address*, 2022 m. liepos 15 d. <https://horninstitute.org/decoding-volodymyr-zelenskys-african-union-address/>
- 3 Associated Press, "Ukraine's Zelenskyy Visits Argentina in Bid to Win Support From Global South", *Voice of America*, 2023 m. gruodžio 10 d. <https://www.voanews.com/a/ukraine-s-zelenskyy-visits-argentina-in-bid-to-win-support-from-global-south/7392116.html>
- 4 Ukrainos užsienio reikalų ministerija, „Grūdai iš Ukrainos“, <https://mfa.gov.ua/en/grain-ukraine>
- 5 Sofiia Shevchuk, "We're Proving That Ukraine Is Not a Buffer Zone": Interview with Mariia Mezentsseva", 2025 m. birželio 11 d. <https://www.wetenschappelijkbureauagroenlinks.nl/new-idealism-for-a-disrupted-europe/were-proving-ukraine-not-buffer-zone>
- 6 Ukrainos vyriausybė, *Zelenskio 10 punktų taikos planas*. <https://war.ukraine.ua/faq/zelenskys-10-point-peace-plan/>
- 7 Žr. interviu su Ivanu Kłyszczu šiame pranešime.
- 8 Sofiia Shevchuk, "It's Better to Speak About Shared Trauma Than About Colonialism": Interview with Liubov Abravítova", 2025 m. birželio 24 d. <https://www.wetenschappelijkbureauagroenlinks.nl/new-idealism-for-a-disrupted-europe/its-better-speak-about-shared-trauma-about-colonialism>
- 9 Ukrainos užsienio reikalų ministerija, *Ukrainos ir Afrikos šalių komunikacijos strategija (2024–2026 m.)*, 2024 m. <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/strategiya-afrika-eng.pdf>
- 10 Francisco Lobo ir Carlos Solar, *Ukraine's Wartime Diplomacy in Latin America and the Caribbean*, 2025 m. gruodžio 4 d. <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/research-papers/ukraines-wartime-diplomacy-latin-america-and-caribbean>
- 11 Constant Munda, "Russia Now Kenya's Fastest-Growing Import Market on Wheat Orders", *Business Daily Africa*, 2024 m. spalio 9 d. <https://www.businessdailyafrica.com/bd/economy/russia-now-kenya-s-fastest-growing-import-market-4789858>
- 12 Reuters, "Turkey, Balancing Russia Ties, Says Drones to Ukraine Are Sales Not Aid", 2022 m. kovo 3 d. <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkey-balancing-russia-ties-says-drones-ukraine-are-sales-not-aid-sabah-2022-03-03/>
- 13 Sanjeev Choudhary, "Over 20% of Russia's War-Period Crude Exports Bought by India: CREA", *The Economic Times*, 2025 m. rugpjūčio 22 d. <https://economictimes.indiatimes.com/news/economy/foreign-trade/over-20-of-russias-war-period-crude-exports-bought-by-india-crea/articleshow/123438611.cms>
- 14 Tom Vennink ir Mark Misérus, "Hoe Poetin via een speciale operatie Russische sporters terugkreeg op het wereldtoneel" (Kaip „specialioji operacija“ padėjo Putinui sugrąžinti Rusijos sportininkus į pasaulio areną), *Volkskrant*, 2025 m. spalio 1 d. <https://www.volkskrant.nl/sport/ho-poetin-via-ee-specialie-operatie-russische-sporters-terugkreeg-op-het-wereldtoneel~bc84be45/>

Sofiia Shevchuk yra Briuselyje gyvenanti ukrainietė tyrėja. Ji yra švietimo ir konsultavimo platformos VONA įkūrėja.

Vertybės? Kokios dar vertybės?

Žaliojo neoidealizmo galimybės Višegrado regione

**Petr Kutílek
ir Pavlína
Janebová**

Dauguma Višegrado grupės vyriausybių vertybėmis grindžiamą užsienio politikos kryptį iškeitė į pragmatiską sandorių politiką. Tai atveria galimybę Čekijos, Slovakijos, Vengrijos ir Lenkijos šaliesiems tapti naujojo idealizmo, grindžiamo plačia saugumo ir atsparumo samprata, vėliavnešiais.

Plataus masto Rusijos karo prieš Ukrainą pradžia daugeliu atžvilgių tapo Europos lūžio tašku. Be kita ko, teigta, kad ji kartu žymi ir naujo tipo užsienio politikos pradžią. Daugelis stebėtojų, tarp jų ir saugumo politikos ekspertas Benjaminas Tallisas savo įtakingoje 2023 m. esė¹, gyrė Vidurio ir Rytų Europos politikus už įžvalgumą vertinant grėsmes Europos saugumui ir ryžtą savo užsienio politikoje ginti žmogaus teises bei demokratines vertybes. Šiuo požiūriu jie buvo laikomi priešprieša Vakarų kolegoms, kurie ilgą laiką, pirmenybę teikdami ekonominiam bendradarbiavimui, menkino Rusijos keliamą grėsmę ir Putino režimo autoritarinį pobūdį. Tačiau kiek šie vertinimai iš tiesų atitinka keturių Vidurio Europos valstybių, sudarančių Višegrado grupę, užsienio politiką? Ir ar pirmiau minėtus principus galima prasmingai integruoti į žaliają ar progresyvią užsienio politiką?

Neoidealizmas ar saviapgaulė

Daugiau nei prieš du dešimtmečius Višegrado ketverto (V4) šalims įstojus į ES ir NATO tikėtasi, kad tai paskatins Vakarų ir Rytų Europos integraciją bei konvergenciją – ne tik ekonomikos ir pragyvenimo lygio, bet ir vertybių sistemų požiūriu. Tačiau ne vienu atveju šie lūkesčiai nepasiteisino. Be akivaizdaus „naujųjų“ valstybių narių nesugebėjimo visiškai pasivyti Vakarų Europos šalių ekonomiškai, rimtą susiskaldymą išryškino 2015 m. migrantų krizė.² Vertindami šiuos pokyčius, politologai Ivanas Krastevas ir Stephenas Holmesas pasiūlė įtaigią metaforą apie Vakarų liberaliosios demokratijos „šviesą, kuri užgeso“, apibūdindami kadaise pototalitarinėms visuomenėms pavyzdžiu turėjusį tapti modelį, kuris ilgainiui prarado savo patrauklumą.³ Praeityje Lenkija, o ypač Vengrija, ėmė tolti nuo liberaliosios demokratijos principų, o Vengrijos ministras pirmininkas Viktoras Orbanas garsiai skelbė, kad jo šalis, o kartu ir visas V4, yra tikroji Europos

ateitis, o ne dekadentiški Vakarai. Vakarų Europos liberaliojo politinio elito akyse Vidurio ir Rytų Europa ir toliau liko periferija.

Rusijai pradėjus plataus masto karą prieš Ukrainą, požiūris į šiuos klausimus smarkiai pasikeitė. Išskyrus Vengriją, V4 vyriausybės ir, svarbiausia, jų visuomenės greitai atvėrė duris nuo Rusijos agresijos bėgantiems ukrainiečiams. Negana to, atrodo, kad ilgalaikiai jų nuogastavimai dėl Rusijos ekspansionizmo pagaliau pasitvirtino. Vakarų Europos atgailą dėl padarytų klaidų 2023 m. išsakė Prancūzijos prezidentas Emmanuelis Macronas: „Net ir Slovakijai bei daugeliui kitų šalių įstojus į Sąjungą, ne visada girdėjome jūsų balsus, raginčius pripažinti skaudžius jūsų istorinius išgyvenimus ir atmintį. Kai kas tuomet jums sakė, kad praleidžiate progą patylėti, tačiau manau, kad kartais mes praleidome progą įsiklausyti. Tas laikas baigėsi ir šiandien jūsų balsai turi tapti mūsų visų balsais.“⁴ V4 ir kitoms Vidurio bei Rytų Europos šalims ir vėl buvo plojama už jų ryžtą ginti laisvę ir demokratiją. Net imta prognozuoti, kad „Europos gravitacijos centras“ pasislinks į Rytus.

Tačiau ar šis momentas iš tiesų reiškė naują idealizmo bangą – „neoidealizmą“ – ar veikiau buvo tiesiog „mažos vertybės realizmo“ pavyzdys egzistencinės grėsmės akivaizdoje? Ar šis dėmesys vertybėms nebuvo tik V4 gyvybiškai svarbių saugumo interesų įgyvendinimo „šalutinis produktas“, turint omenyje, kad kitomis aplinkybėmis (Artimųjų Rytų, Afrikos klausimais) kai kurie ryškiausi V4 „neoidealizmo“ šalininkai liko abejingi?

V4 užsienio politikos prioritetai

Palyginus V4 valstybių oficialius užsienio politikos dokumentus išryškėja akivaizdus skirtumas tarp Čekijos bei Lenkijos vienoje pusėje ir Vengrijos kitoje.⁵ Čekijai ir Lenkijai akcentuojant daugiašališkumą, tarptautinį bendradarbiavimą ir vertybes, Vengrija daugiausia dėmesio skiria nacionalinių interesų gynimui.

Vis dėlto akivaizdu, kad visų šių šalių, kurias sieja nedidelis ar vidutinis dydis ir geopolitiškai pažeidžiama padėtis, vyriausybės pirmiausia rūpinasi savo nacionaliniais interesais. Su tam tikromis išimtimis, Lenkijos ir Čekijos politiniai lyderiai tradiciškai laikosi nuomonės, kad tvirta padėtis geopolitinių Vakarų tarptautinėse institucijose yra geriausias būdas šiems interesams įgyvendinti. Jų požiūriu, tik tarptautinės taisyklės ir vertybės, kuriomis jos yra grindžiamos, gali užtikrinti gerovę ir saugumą susidūrus su galingesniais veikėjais. Vengrija laikėsi iš esmės panašios pozicijos iki Orbanui nusprendus „ir vilką papenėti, ir avį sveiką išlaikyti“ – mėgautis ES ir NATO narystės teikiamais privalumais, tačiau kartu vykdyti daugiakryptę užsienio politiką, grįstą santykiais su įvairiais pasaulio veikėjais, įskaitant autoritarinius režimus.

Dar nuo pirmojo Čekijos prezidento Václavo Havelo laikų šalies užsienio politikos kryptis, kaip ji atsispindi oficialiuose dokumentuose, buvo grindžiama demokratijos, žmogaus teisių ir tarptautinės teisės vertybėmis. Šiuose dokumentuose taip pat pripažįstama, kad Čekija, kaip vidutinio dydžio Europos valstybė, turinti atvirą ekonomiką, yra priklausoma nuo sklandaus tarptautinio bendradarbiavimo.⁶ Juose atsispindi ir laikui bėgant besikeičianti tarptautinė aplinka: dabartinė užsienio politikos

strategija⁷, kurią 2025 m. priėmė tuometinio ministro pirmininko Petro Fialos vyriausybė, yra labiausiai orientuota į saugumą. Kartu ji išlieka nuosekli ankstesnių dokumentų atžvilgiu, nes daug dėmesio skiria vertybių puoselėjimui ir sklaidai. Vis dėlto, nepaisant nuolatinio dėmesio Havelo įtvirtintam žmogaus teisių puoselėjimui Čekijos užsienio politikoje, diskutuojama, kiek šis požiūris atliepia Čekijos visuomenės nuostatas ir kokią poveikį žmogaus teisėms daro Čekijos ginklų eksportas.⁸

Lenkijoje pagrindines šalies užsienio politikos kryptis kasmet išdėsto užsienio reikalų ministras savo kalboje Seimui. Remiantis 2025 m. balandį Radosławo Sikorskio pasakyta kalba⁹, Lenkijos užsienio politika grindžiama Europos vienybės ir transatlantiniu bendradarbiavimu, Ukrainos gynimu bei Rusijos atgrasymu stiprybės ir sąjungomis. Lenkija pasisako už taisyklėmis grindžiamą tarptautinę tvarką, stiprią ES NATO sudėtyje ir bendradarbiavimą su globaliaisiais Pietumis, paremtą partneryste ir pagarba. Lenkijos užsienio politika vadovaujasi demokratijos, teisės viršenybės, solidarumo ir atsakingos lyderystės vertybėmis, o jos tikslas – saugoti šalies nepriklausomybę pasitelkiant bendrus Europos ir pasaulio šalių veiksmus. Šiuos principus galima laikyti neoidealistiškais, nors dabartinė centro dešinės Pilietinės koalicijos (KO) vadovaujama vyriausybė vargu ar gali būti vadinama progresyvia.

2015 m. priimtoje Vengrijos užsienio politikos ir prekybos strategijoje¹⁰ akcentuojami nacionaliniai interesai, stabilumas ir saugumas, ekonominis pajėgumas bei konkurencingumas. Orbano vadovaujama „Fidesz“ vyriausybė tarptautinėje arenoje labai aktyviai reiškiasi tam tikrais klausimais: ji teikia pagalbą visame pasaulyje

persekiojamiems krikščioniams ir dalyvauja tradicines vertybes (kad ir konservatyvias, bet vis dėlto vertybes), tokias kaip šeima ir religija, ginančiuose konservatyviuose tinkluose. Tačiau palaikydama draugiškus santykius su agresore Rusija, įskaitant energetinius ryšius, ji demonstruoja stublinamą abejingumą vienam iš pagrindinių tarptautinės teisės principų – sienų neliečiamumui. Artėjant 2026 m. balandį vykstantiems parlamento rinkimams, dviejų pirmaujančių partijų – „Fidesz“ ir „Tisza“ – rinkėjų pozicijos vertinant Rusijos karą prieš Ukrainą smarkiai išsiskiria. „Tisza“ rinkėjai dažniau remia Ukrainą, o „Fidesz“ rinkėjai linkę palaikyti Rusiją.¹¹

Populistinės, socialiai konservatyvios SMER vadovaujama Slovakijos vyriausybė savo užsienio politikoje taip pat domisi ryšiu su Rusija stiprinimu. Kita vertus, Slovakijos verslas smarkiai pasipelnė iš ginklų eksporto į Ukrainą. Nors šie ginklai Ukrainai išties naudingi, platesnė tokios politikos kryptis tikrai negali būti vadinama neoidealistiška ar grindžiama vertybėmis.

Žvelgiant į ateitį, 2025 m. gruodį pradėjusiai dirbti Čekijos vyriausybei iki 2029 m. vadovaus populistinė partija ANO. ANO pirmenybę teikia pragmatiškai, sandoriais paremtai pozicijai, o ne vertybėmis grindžiamai politikai. Todėl vargu ar galima tikėtis, kad oficiali šalies užsienio politikos kryptis taps labiau idealistinė ar progresyvi. Jei Vengrijoje artėjančius rinkimus laimėtų centro dešinės partija „Tisza“, tai galėtų paskatinti glaudesniu bendradarbiavimu grindžiamą laikyseną. Vis dėlto pagrindinių partijos veikėjų retorika leidžia manyti, kad tai savaimė negarantuotų posūkio prie idealistinėmis vertybėmis grindžiamos užsienio politikos. Lenkijoje įdomu tai, kad po Teisės ir

teisingumo (PiS) kandidato dešiniojo populisto Karolio Nawrockio sėkmės 2025 m. prezidento rinkimuose valdančioji Pilietinė koalicija vėl pirmauja apklausose – tam įtakos turi ministro pirmininko Donaldo Tusko gebėjimas sutelkti vyriausybę ir ryžtingai reaguoti į tarptautinius pokyčius. Slovakijoje opozicinė partija Progresyvioji Slovakija (PS) šiuo metu rinkimuose sulaukia šiek tiek daugiau paramos nei SMER. Abiejose šalyse rinkimai vyks 2027 m., tačiau prognozuoti jų baigtį dar per anksti.

Kitoks žaliosios politikos atspalvis

Neoidealizmo principus ir realią Višegrado valstybių užsienio politiką skiria nemažas atotrūkis. Vis dėlto kai kurie neoidealizmo elementai yra artimi žaliųjų ir progresyviųjų judėjimų nuostatoms ir galėtų būti jiems naudingi tiek regione, tiek visoje Europoje, tačiau tik jei būtų atsižvelgiama į vidaus politikos dinamiką, kurią formuoja šalių politinė istorija ir vertybių sistemos.

Vakarų Europoje žalioji politika susiformavo XX a. 8-ajame dešimtmetyje, susiklosčius specifinėms istorinėms ir kultūrinėms aplinkybėms. Ji patyrė ir pakilimų, ir nuosmukių, tačiau šiandien yra gana stabiliai įsitvirtinusi daugumoje Vakarų Europos politinių sistemų.¹² V4 regione žalioji politika pasuko kitu keliu. XX a. 8-ajame dešimtmetyje čia vyravo vienpartinės valstybės ir gana griežta visuomenės kontrolė. Tik XX a. 9-ojo dešimtmečio viduryje–pabaigoje tokiose šalyse, kaip Čekoslovakija ir Vengrija, pradėjo formuotis nepriklausomas aplinkosaugos judėjimas. Tačiau paversti žaliają aktyvizmą rinkimų politika buvo sunku. Visame regione tik nedaugeliui partijų, kurių pavadinime buvo žodis „žalieji“, pavyko užsitikrinti ilgalaikę rinkimų sėkmę, o apie didesnę

jų poveikį užsienio politikai apskritai sunku kalbėti.

Todėl žalioji politika Višegrado regione atsiduria gana nepatogioje padėtyje. Tai rodo, kad jos pozicijos, įskaitant užsienio politikos klausimus, turėtų remtis kiek kitokia regiono istorine patirtimi ir vertybių sistemomis.

Kiekvienam stebinčiam šį regioną aki-vaizdu, kad pokomunistinės Vidurio Europos visuomenės tebėra atsargios valstybės kišimosi į asmens laisves atžvilgiu. Tai apima ir Briuselyje veikiančias Europos institucijas. Plačiai paplitusios baimės dėl perteklinio reguliavimo ir socialinės inžinerijos, pavyzdžiui, lyčių lygybės politikos (įskaitant nustatomas moterų atstovavimo kvotas), riboja diskusijas apie daugelį politinių priemonių, kurios Vakarų Europoje yra gana įprastos. Tas pats pasakytina apie diskusijas dėl Europos žaliojo kurso ir kitų kovos su klimato kaita priemonių: už žaliojo judėjimo ribų tokios sąvokos, kaip „klimato teisingumas“, beveik nevartojamos.

Tai apsunkina žaliųjų ir progresyviųjų partijų perspektyvas. Nors V4 valstybių partijų sistemos ir politinė tikrovė daugeliu atžvilgių skiriasi, jas sieja vienas dalykas – ribota žaliųjų ir progresyviojo judėjimo sėkmė rinkimuose.

Pastaraisiais metais politinė konkurencija Čekijoje, Vengrijoje, Lenkijoje ir Slovakijoje keitėsi stiprėjant autoritarinėms tendencijoms. Partijos vis labiau telkiasi aplink demokratijos ir autoritarizmo arba provakarietiško ir antivakarietiško ašis (pastaroji nevisiškai tinka Lenkijai, o Čekijoje ANO nėra atvirai antivakarietiška – veikiau jos užsienio politika yra „reaktyvi“, o prioritetas teikiamas vidaus tikslams). Dėl to pagrindiniai socialiniai ir

ekonominiai klausimai buvo išbraukti iš politinės darbotvarkės. Tai, kartu su egzistenciniu politinio diskurso pobūdžiu („gelbėti demokratiją“ arba „grįžti prie demokratijos“), apsunkina žaliųjų partijų galimybes išsiskirti iš konkurentų. Klasikinė kairės ir dešinės konkurencija socialiniais ir ekonominiais klausimais neveikia. Tokie klausimai, kaip būsto įperkamas, nesulaukia išsamaus politikų dėmesio, nors rinkėjai akivaizdžiai pageidauja sprendimų.¹³ Slovakija šiuo požiūriu yra tam tikra išimtis, nes Progresyvioji Slovakija yra stipriausia opozicinė jėga. Tačiau ši partija formaliai nepriklauso žaliųjų politinei šeimai.

Čekijoje apie 1989–1990 m. vykstant Aksominei revoliucijai susikūrusi Žaliųjų partija rinkimuose patyrė daugiau nesėkmių nei pergalių. Nacionaliniu lygmeniu žalieji („Zelení“) buvo iš tiesų sėkmingi tik vieną trumpą laikotarpį – nuo 2006 iki 2010 m., kai jų vadovybė siekė partiją pozicionuoti kaip centro liberalią jėgą, derinančią aplinkosaugos politiką su idealistine, į žmogaus teises orientuota Havelo užsienio politika. Prisijungę prie centro dešinės koalicijos žalieji gavo kelis ministrų portfelius, įskaitant užsienio reikalų ministro postą, kurį užėmė nepriklausomas, tačiau žaliųjų pasiūlytas Karel Schwarzenbergas, anksčiau dirbęs prezidento Havelo administracijos vadovu. Šį laikotarpį, kurį lydėjo vidinio partijos kairiojo sparno išpuoliai, vainikavo pačių žaliųjų sukelta krizė: dalis žaliųjų parlamentarų parėmė nepasitikėjimo vyriausybe pasiūlymą, dėl kurio 2009 m., Čekijai pirmininkaujant ES Tarybai, vyriausybė žlugo. Už tai žaliųjų laukė ilgalaikė rinkėjų bausmė. Ji tęsėsi iki neseniai įvykusio partijos sugrįžimo į politiką kartu su Piratų partija.

Nuo 2009 m. veikianti Čekijos piratų partija iš esmės perėmė postmaterialistinių ir žaliųjų rinkėjų balsus Čekijoje ir prisijungė prie Europos Parlamento Žaliųjų ir Europos laisvojo aljanso (Žaliųjų / EFA) frakcijos. Partija atsargiai priskiria save „liberalų“ ir „centristų“ stovyklai. Pastaruoju metu Piratų ir Žaliųjų partijos bendradarbiavimas, grindžiamas programa, į kurią sugrąžinta idealistinė, Havelo idėjų persmelkta užsienio politika, 2025 m. pabaigoje leido į parlamentą sugrįžti dviem Žaliųjų partijos deputatams ir suteikia šiek tiek vilčių ateičiai.

Lenkijoje žalieji ne kartą mėgino patekti į Seimą kartu su kairiosiomis politinėmis jėgomis, tačiau nesėkmingai. Sėkmė juos aplankė tik prisijungus prie Pilietinės koalicijos – per pastaruosius dvejus rinkimus jie iškovojo po tris vietas. Nors dabar žalieji oficialiai priklauso valdančiajai koalicijai, ministrų postų jie neturi, todėl jų matomumas ir galimybės augti išlieka ribotos.

Slovakijoje šiuo metu iš esmės nėra žaliųjų partijų. Per Aksominę revoliuciją susikūrusi Slovakijos žaliųjų partija trumpam pateko į šalies parlamentą, tačiau 2006 m. suskilo taip ir nepasiekusi rinkimų sėkmės nacionaliniu lygmeniu. 2017 m. įkurta partija Progresyvioji Slovakija, kurios pavadinimas ir daugelis jos politinių nuostatų rodo artumą žaliajai kryptčiai, Europos Parlamente priklauso liberaliai, veikiau centro dešiniajai „Renew“ frakcijai.

Nuo 2010 m. Vengrijos politinėje arenoje dominuojant „Fidesz“ iš esmės susiformavo dviejų partinių blokų sistema. Dvi žaliosios partijos – Dialogas („Párbeszéd“) ir LMP – Vengrijos žaliųjų partija („Magyarország Zöld Pártja“) – priklauso opozicijai. 2009 m. įkurta LMP buvo pirmoji Vengrijos žaliųjų partija,

tačiau jos programos atitiktis žalioms ir progresyvioms vertybėms ne kartą kėlė abejonių, galiausiai lėmusių jos narystės Europos žaliųjų partijoje sustabdymą. 2013 m. buvusių LMP narių įkurta Dialogo partija tapo populiariausne žaliaja politine jėga. Vis dėlto žalioji ir progresyvi darbotvarkė nesulaukė didelio rinkėjų susidomėjimo. Iš dalies tai lėmė iškreipta politinė konkurencija: pagrindines temas iškelia ir formuoja „Fidesz“, o jos pozicijas dar labiau sustiprina vyriausybei palanki žiniasklaida. Tačiau prie to prisideda ir pačios partijos nesugebėjimas „rasti jungiklio“¹⁴, kitaip tariant, įtikinti rinkėjų savo lygybės sampratos svarba. Vis dėlto Dialogas išlieka stipri „Fidesz“ besipriešinanti jėga Budapešte ir kituose miestuose – partijos narys Gergely Karácsony nuo 2019 m. eina Budapešto mero pareigas. Būdamas meru, Karácsony netgi išitraukė į užsienio politiką: kartu su progresyviais Prahos, Varšuvos ir Bratislavos merais jis inicijavo Laisvųjų miestų paktą. Šiuo metu prie jo prisijungė beveik 40 miestų, kurie bendradarbiauja miestų plėtros ir klimato kaitos švelninimo klausimais, taip pat siekia atsverti neliberalios politikos tendencijas progresyviomis vertybėmis. Tačiau dabar, likus vos keliems mėnesiams iki visuotinių rinkimų, Dialogą apklausose palaiko vos 1 proc. rinkėjų, o LMP – dar mažiau.¹⁵

Akivaizdu, kad nors V4 šalių žalieji ir progresyvieji iš esmės dalijasi tokiomis pačiomis antiautoritarinėmis nuostatomis, kaip ir jų kolegos Vakarų Europoje, rinkimų sėkmę nacionaliniu lygmeniu pasiekti tebėra gana sunku, o kai kurie politiniai akcentai neišvengiamai skiriasi. Apskritai partijos, o svarbiausia – rinkėjai, sociokultūriniais politikos klausimais yra mažiau progresyvūs arba mažiau linkę savo pozicijas reikšti viešai, o ekonomikos srityje – mažiau orientuoti į kairę nei Vakarų Europoje.

Tačiau tai nereiškia, kad šios partijos visiškai atsisako idealistinio požiūrio į užsienio politiką. Būtina pripažinti skirtingas V4 šalių visuomenių ir jų politinių atstovų istorines bei kultūrines ištakas. Idealiu atveju jos turėtų tapti tarpusavio įkvėpimo šaltiniu ir paskatinti kurti visapusišką, konkrečiam kontekstui pritaikytą ir – geriausia šio žodžio prasme – pragmatišką požiūrį.

Žaliojo požiūris į neoidealizmą?

Rusijos karas prieš Ukrainą ir kiti geopolitiniai iššūkiai privertė kai kurias Vakarų Europos žaliasias partijas iš naujo permąstyti tradicines sociokultūrines nuostatas ir užsienio politikos pozicijas, o ypač ilgą laiką puoselėtą, nors pastaruoju metu švelnėjančią, pacifistinę laikyseną. Tai kelia iššūkių, tačiau kartu suteikia progą visoje Europoje iš naujo apsvarstyti šias pozicijas.

Žalieji ir progresyvieji turi atstovauti savo rinkėjų interesams, kartu įtikinamai parodydami, kad šie interesai neatsiejami nuo vertybių. Kartu jie turi nenukrypti į du kraštutinumus – naivų idealizmą ir cinizmą.

Atsižvelgiant į vidaus politikos iššūkius, su kuriais susiduria žaliųjų ir progresyviųjų judėjimas V4 šalyse, kyla klausimas: ar neoidealizmo idėjos galėtų sulaukti platesnio palaikymo ir virsti konkrečiais užsienio politikos pasiūlymais? Panašu, kad kai kurios partijos, pavyzdžiui, Čekijos piratai ir žalieji, jau renkasi būtent šį kelią. Janas Lipavský, neseniai ejęs Čekijos užsienio reikalų ministro pareigas ir buvęs vienas iš ryškiausių Benjaminio Talliso neoidealizmo atstovų, paliko Piratų partiją ir savo politinę karjerą susiejo su konservatyviaja ODS (Pilietinių demokratų partija) po to, kai buvo apkaltintas moraliniu

nenuoseklumu tokiais klausimais, kaip Palestinos ir Izraelio konfliktas. Piratų partijos lyderis Zdeněk Hřibas ir ypač Žaliųjų partijos pirmininkės pavaduotoja Gabriela Svárovská, turinti didžiulę diplomatinio darbo patirtį, regis, tapo naujaisiais neoidealizmo vėliavnešiais. Panašu, kad toks jų sprendimas atsipirko – pastaruoju metu abi partijos sulaukė sėkmės rinkimuose.¹⁶

Neoidealizmo nuostata būti „tvirtiems“ ginant vertybes atliepia ES piliečių nuogastavimus: Eurobarometro duomenimis, tarptautinio saugumo grėsmės jiems kelia didelį susirūpinimą.¹⁷ V4 šalyse „saugumas ir gynyba“ taip pat patenka tarp svarbiausių temų, nors gerokai nusileidžia pragyvenimo lygiui ir ekonomikai (išimtis – Lenkijos respondentai).¹⁸ Kalbant konkrečiai apie Čekiją, tikėtinomis grėsmėmis šaliai įvardijamas užsienio kišimasis ir kibernetinės atakos.¹⁹

Šiame kontekste daugelis dešiniųjų partijų ėmė akcentuoti vadinamųjų tradicinių, konservatyvių vertybių svarbą nacionaliniam saugumui.²⁰ Taip pat esama manančiųjų, kad ES žaliasis kursas ir būtinybė stiprinti gynybos pajėgumus yra nesuderinami dalykai.²¹

Konservatyvių jėgų dominavimas regiono politikoje paskatino ir kitą trumparegiškumo formą. Pavyzdžiui, ankstesnė Čekijos vyriausybė, vadovaujama Fialos, per savo kadenciją nesusgebėjo tinkamai reaguoti į hibridines grėsmes. Rusijos propagandą ji laikė ne nauju reiškiniu ir smarkiai neįvertino masto, kuriuo socialiniai tinklai leido Rusijos režimui išplėsti savo dezinformacijos kampanijų ir kitų kenkėjiškų veiksmų, nukreiptų prieš visuomenės sanglaudą, pasiekiamumą.

**Žaliųjų
judėjimas
turi iš naujo
suformuoti
savo poziciją
užsienio ir
gynybos
politikos
klausimais
bei imtis
lyderystės
stiprinant
socialinį
ir pilietinį
atsparumą.**

Kitoms partijoms nepakankamai reaguojant į šias naujas grėsmes, žaliųjų judėjimas turi ir pagrįstai gali iš naujo suformuoti savo poziciją užsienio ir gynybos politikos klausimais bei imtis lyderystės stiprinant socialinį ir pilietinį atsparumą. Juk Vokietijos žalieji buvo vieni pirmųjų Vakarų Europos politinių veikėjų, atpažinusių Putino Rusijos keliamą grėsmę ir raginusių keisti politinę kryptį. Vidurio Europos žalieji ir progresyvieji tapo kovos su autoritarizmu lyderiais.

Kokie galėtų būti žaliosios saugumo politikos kontūrai, atsižvelgiant į Vakarų ir Vidurio Europos vizijas bei patirtis?

Pirmiausia turime pripažinti, kad Europoje, jos artimiausioje kaimynystėje ir visame pasaulyje egzistuoja realios grėsmės taikai, saugumui, demokratijai ir žmogaus teisėms. Vertybių apsauga neįmanoma be ginkluotųjų pajėgų ir aktyvios jų tarnybos bei sąjungininkių tarpusavio ištikimybės.

Nuoširdžiai pripažinus valstybės saugumo svarbą žaliųjų pastangos tradicinę gynybą papildyti žmogaus saugumo samprata būtų vertinamos daug patikimiau. Laikantis tokio požiūrio, žmogaus teisių ir demokratijos sklaida, taip pat socialinis, ekonominis ir ekologinis saugumas būtų integruoti į visą užsienio politiką, įskaitant ginklų eksporto tvarkas. Demokratijos skatinimo ir vystomojo bendradarbiavimo politikos taip pat būtų derinamos glaudžiau, o lyčių lygybė taptų aiškiu tikslu. Žalieji turėtų pabrėžti, kad kalbama ne apie „wokeness“ ideologijos primetimą, o apie ilgalaikio visuomenės atsparumo stiprinimą, kuris savo ruožtu padeda užtikrinti taiką.

Net ir sudėtingų konfliktų, pavyzdžiui, Artimuosiuose Rytuose, akivaizdoje

žalioji užsienio politika turėtų laikytis tarptautinės teisės principų ir siekti apsaugoti žmonių gyvybes. Ji remtų vietos prodemokratinis aktyvistus ir žmogaus teisių gynėjus, naudodamasi ES prieinamomis priemonėmis. Apskritai tai būtų esminis ryžtingesnio idealizmo elementas: vertybes ne tik pasyviai puoselėti, bet ir aktyviai ginti, išnaudojant visas turimas priemones.

Vidaus politikoje visapusiškas saugumas reiškia visos visuomenės atsparumą. Žalieji dažnai pabrėžia, kad atsinaujinančios energetikos plėtra didina atsparumą geopolitiniams sukrėtimams. Tačiau reikėtų dar ryžtingiau akcentuoti, kad bendrajam saugumui ne mažiau būtina ir visuomenės sanglauda, taip pat atkreipti dėmesį į reikšmingų politikos diskusijų aspektų oligarchiją. Socialiniai ir ekonominiai politikos klausimai viešojoje diskusijoje turi susigrąžinti jiems deramą vietą – ypač V4 regione.

Išvados

Tobula, visapusiška užsienio politika, grindžiama vien vertybėmis ir idealais bei neturinti jokių prieštaravimų, veikiausiai nėra nei būtina, nei apskritai įmanoma. Neoidealizmas pagrįstai pabrėžia, kad mūsų vertybės kartu yra ir pagrindiniai mūsų interesai, tačiau kompromisų visada buvo ir bus. Tai neturėtų būti priežastis atsisakyti idealistinio požiūrio. Vis dėlto turime sąžiningai įvertinti, kiek mums svarbūs tam tikri principai ir kiek konkrečiomis aplinkybėmis galime ir norime juos ginti. Būtent pasiryžimas dėl to žengti papildomą žingsnį skiria žaliąją ar progresyvią užsienio ir saugumo politiką nuo ciniškos realistinės politikos.

Apskritai dabartiniame geopolitiniame kontekste turime pripažinti, kad užsienio politikoje būtina išlaikyti idealistinę,

vertybėmis grindžiamą kryptį. Nuoseklus žmogaus teisių ir demokratijos vertybių taikymas padeda kurti klestinčias visuomenes, o tai savo ruožtu sudaro sąlygas taikai tarptautinėje aplinkoje. Alternatyva – didžiųjų galių konkurencija vis labiau poliarizuotame pasaulyje. Autoritarizmo iššūkiai ir toliau temdys politinį kraštovaizdį visuose Europos kampeliuose, ypač Višegrado regione, todėl principingų politikos formuotojų pareiga visur yra neleisti, kad visa jėga sugrižtų ciniškasis realizmas.

Petr Kutílek – politologas, universiteto dėstytojas ir buvęs Čekijos žaliųjų partijos („Zelení“) pirmininko pavaduotojas. Jis yra Prahoje įsikūrusios Tarptautinių reikalų asociacijos (Asociace pro mezinárodní otázky, AMO) tyrėjas.

Pavlna Janebová – AMO tyrimų direktorė. Ji yra įgijusi Europos studijų magistro laipsnį. Jos tyrimų sritys – Čekijos užsienio ir Europos politika bei Vidurio Europos bendradarbiavimas.

Išnašos

- 1 Benjamin Tallis, "The Rise of the New Idealists", *Byline Supplement*, 2023 m. liepos 22 d. <https://www.bylinesupplement.com/p/the-rise-of-the-new-idealists>
- 2 Anežka Fuchsová ir Pavlína Janebová, *An East-West Divide in the European Union? Analysis of Selected Policy Areas*, 2020 m. <https://www.amo.cz/en/an-east-west-divide-in-the-european-union-analysis-of-selected-policy-areas/>
- 3 Ivan Krastev ir Stephen Holmes, *The Light That Failed: A Reckoning*, 2019 m.
- 4 Emmanuel Macron, *Prancūzijos Respublikos Prezidento baigiamoji kalba*, 2023 m. gegužės 31 d. <https://www.elysee.fr/front/pdf/elysee-module-21303-en.pdf>
- 5 Slovakija jau daugiau nei dešimtmetį nėra priversta naujo oficialaus strateginio dokumento, nors per tą laiką valdžioje buvo įvairios politinės partijos.
- 6 Žr. pvz., Čekijos Respublikos vyriausybė, *Koncepcie zahraniční politiky České republiky* (Čekijos Respublikos užsienio politikos strategija), 1998 m. <https://vlada.gov.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/1-koncepcie-zahranicni-politiky-ceske-republiky-2156/>
- 7 Čekijos Respublikos užsienio reikalų ministerija, *Koncepcie zahraniční politiky* (Užsienio politikos strategija), 2025 m. https://mzv.gov.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/analyzy_a_koncepcie/koncepcie_zahranicni_politiky_cr.html
- 8 Prahos tarptautinių santykių institutas, *Mezinárodní politika – Lidská práva jako profilové téma české zahraniční politiky* (Tarptautinė politika – žmogaus teisės kaip vienas svarbiausių Čekijos užsienio politikos klausimų), 2020 m. gruodžio 31 d. <https://www.iir.cz/mezinarodni-politika-lidska-prava-jako-profilove-tema-ceske-zahranicni-politiky>
- 9 Radosław Sikorski, *Užsienio reikalų ministro informacija apie Lenkijos užsienio politikos uždavinius 2025 m.*, 2025 m. balandžio 23 d. <https://www.gov.pl/web/diplomacy/information-of-minister-of-foreign-affairs-on-polish-foreign-policy-tasks-in-2025>
- 10 Vengrijos vyriausybė, *Magyarország Külügyi és Közgazdasági Stratégiája* (Vengrijos užsienio politikos ir prekybos strategija), 2015 m. <https://kimittd.hu/request/4375/response/7411/attach/5/mell%20klet.pdf>
- 11 Benedict Vigers ir Galina Zapryanova, *How Russia's and Ukraine's Neighbors See Them*, 2026 m. sausio 15 d. <https://news.gallup.com/poll/700646/leadership-lens-russia-ukraine-neighbors.aspx>
- 12 Eric Balonwu, *2024 in Review: Green Parties Face Mixed Fortunes Amid Anti-government Backlash*, 2024 m. gruodžio 19 d. <https://eu.boell.org/en/2024/12/19/2024-review-green-parties-face-mixed-fortunes-amid-anti-government-backlash>
- 13 STEM, *Nová vláda má podle veřejnosti prioritně řešit státní dluh a dostupné bydlení* (Visuomenės nuomone, naujoji vyriausybė turėtų pirmiausia spręsti valstybės skolos ir būsto įperkamo problemą), 2025 m. spalio 21 d. <https://www.stem.cz/nova-vlada-ma-podle-verejnosti-prioritne-resit-statni-dluh-a-dostupne-bydleni/>
- 14 Zoltán Lakner, "To Change Politics in Hungary, We Need to Find the Switch", interviu su Gergely Karácsony, *Green European Journal*, 2023 m. sausio 4 d. <https://www.greeneuropeanjournal.eu/to-change-politics-in-hungary-we-need-to-find-the-switch/>
- 15 Republikon Institute, *Support for Political Parties*, July 2025. https://en.republikon.hu/media/163962/Havi-kutata%CC%81s_202507_Ri_En.pdf
- 16 Žr. interviu su Gabriela Svárovská šiame pranešime.
- 17 Ipsos, *Flash Eurobarometer 550*, 2024 m. birželis–liepa. https://www.ipsos.com/sites/default/files/2024-09/EU%20challenges%20and%20priorities%20FL550_summary_en.pdf
- 18 Europos Komisija, *Eurobarometer 103*, 2025 m. kovas–balandis. <https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=100145>
- 19 STEM, *Češi a Češky mají obavy z migrace a terorismu a do budoucna taky z živelních katastrof a dezinformací* (Čekai nerimauja dėl migracijos ir terorizmo, o ateityje – dėl gamtinių nelaimių ir dezinformacijos), 2025 m. liepos 18 d. <https://www.stem.cz/cesi-a-cesky-maji-obavy-z-migrace-a-terorismu-a-do-budoucn-taky-z-zivelnich-katastrof-a-dezinformaci/>
- 20 Kinga Kincső Antal, "I See Hungary's Clear Vision in Foreign Policy" – An Interview with Gladden Pappin", *Hungarian Conservative*, 2023 m. rugpjūčio 17 d. <https://www.hungarianconservative.com/articles/interview/hungarian-foreign-policy-vision-identity-culture-connectivity-global-message/>
- 21 ČT24, *„Musíme zapomenout na Green Deal a nejdřív vybudovat bezpečnou Evropu," myslí si Jiří Hynek* („Pamirškime Žaliąjį kursą ir pirmiausia pasirūpinkime saugia Europa", – mano Jiří Hynek), 2025 m. kovo 4 d. <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/obrana-je-prioritou-otazkou-je-jak-prostredky-navysit-shodli-se-ekonomove-v-devadesatce-358648>

Gynyba – bendras išteklius.

Estijos pavyzdys

**Maiko Mathiesen,
Imre Treufeld,
Tönn Viik, ir
Raul Steinberg**

Jau dabar, būdama viena iš Europos lyderių konvencinės gynybos srityje, Estija taip pat stiprina savo atsparumą didesniems geopolitiniams ir ekologiniams sukrėtimams. Tarp tokių pastangų – savanoriškų organizacijų ir vietos valdžios institucijų įtraukimas į karinę ir civilinę gynybą bei bendruomenių pasirengimo krizėms stiprinimas. Tačiau tam, kad gynyba iš tiesų taptų visos visuomenės bendru ištekliumi, Estijai dar reikia nemažai nuveikti – didinti pasitikėjimą ir visuomenės įsitraukimą bei perskirstyti išteklius.

Gynybos srityje Estija daugeliu atžvilgių gali būti laikoma tikru pavyzdžiu. 1991 m. žlugus Sovietų Sąjungai atkūrusi nepriklausomybę šalis įvedė privalomąją karo tarnybą. Vienam Estijos gyventojui tenkančios gynybos išlaidos yra vienos didžiausių Europoje. Šalis yra gerbiama NATO narė ir tvirta Ukrainos sąjungininkė.¹ Ypač kibernetinio saugumo srityje Estija tapo ne tik saugumo vartotoja, bet ir jo kūrėja.² Ji labai rimtai vertina tokių išteklių, kaip maistas ir degalai, atsargų kaupimą, siekiant pasiruošti tiekimo grandinių sutrikimams.³ Kai kurie jos politiniai lyderiai tarptautinėje arenoje pažįstami kaip „neoidealistinės“ užsienio ir saugumo politikos, grindžiamos vertybėmis, bet pasižyminčios ryžtinga laikysena, šalininkai. Čia ypač išsiskiria Kaja Kallas – buvusi ministrė pirmininkė, dabar einanti ES vyriausiosios įgaliotinės užsienio reikalams ir saugumo politikai pareigas.⁴

Tačiau norint stiprinti visuomenės atsparumą ir mažinti šiandienos

grėsmių, apimančių ne tik klimato kaitą ir sveikatos krizes, bet ir geopolitinius konfliktus, poveikį, saugumo sampratą reikia išplėsti. Be karinės, tiekimo grandinių ir kibernetinės saugos, ji turi apimti vidaus saugumą ir teisėsaugą, visuomenės moralę ir sanglaudą, pasitikėjimą valstybės institucijomis bei ekonominę gerovę. Bendram visuomenės saugumo ir vienybės pojūčiui svarbi kiekviena jos gyvavimo sritis – socialinė, politinė, aplinkosaugos ir ekonominė. Estijoje tiek valstybė, tiek savivaldybės ir bendruomenės atlieka svarbų vaidmenį stiprinant atsparumą ir bendradarbiavimą. Nors Estija šiuo požiūriu pateikia ne vieną įkvepiantį pavyzdį, bendra padėtis vis dar gana prieštaringa.⁵

Valstybės lygmuo

Valstybė turėtų būti pagrindinė grandis, nustatanti atsparios visuomenės veikimo pagrindus. Ji kuria infrastruktūrą, koordinavimo mechanizmus ir patikimas institucijas, leidžiančias

bendruomenėms veiksmingai organizuoti krizių metu. Valstybė taip pat turi užtikrinti, kad krizės atveju nenutrūktų pagrindinių paslaugų – elektros, degalų, ryšio priemonių ir sveikatos priežiūros – teikimas. Nors paslaugas gali teikti privačios įmonės, ministerijos nustato konkrečius reikalavimus. Be teisės aktų ir aiškaus politinio prioriteto institucijos negali veikti, o finansavimas negali būti paskirstytas. Impulsas turi ateiti „iš viršaus“.⁶ Nacionalinei valdžiai taip pat tenka atsakomybė už bendrąją komunikaciją krizės metu.

Valstybė taip pat atlieka svarbų vaidmenį kuriant sveiką visuomenę – tai viena iš pagrindinių atsparumo grėsmėms sąlygų. Tokioje visuomenėje žmonės yra geros fizinės ir psichinės sveikatos, palaiko stiprius socialinius ryšius ir aktyviai bendrauja.⁷ Valstybės remiama sporto ir kultūros veikla, pavyzdžiui, teatrai, muziejai, bibliotekos, šokių kolektyvai ir chorai, gali reikšmingai prisidėti prie visuomenės sanglaudos stiprinimo, bendruomenių kūrimosi ir žmonių gerovės.⁸ Valstybė taip pat turėtų užtikrinti, kad žmonės turėtų pakankamai laiko ir lėšų veiklai, kuri juos suartina su vietos bendruomene.

Negana to, kiekvienas visuomenės narys turi jausti, kad prisidedamas ir pats gauna naudos. Todėl valstybė turėtų pasirūpinti, kad kiekvieno gyventojų indėlis būtų prasmingas, tikslingas ir gerai organizuotas. Šioje srityje Estija rodo pavyzdį – šalis sukūrė savanoriškų gynybos ir krizių valdymo organizacijų sistemą – Gynybos lygą („Kaitseliit“) ir Savanorišką moterų gynybos organizaciją („Naiskodukaitse“, SMGO). Šioms organizacijoms priklauso daugiau kaip 2 proc. Estijos gyventojų, o jų veikla suburia įvairaus amžiaus žmones iš visos šalies, kurie mokosi, kaip elgtis susidūrus su krizėmis ir karinėmis grėsmėmis,

tarnauti savo bendruomenėms. Organizacijų veiklos spektras platus: nuo gyvybes gelbstinčios pirmosios pagalbos, šaudymo ir lauko pratybų iki bepiločių orlaivių valdymo, sporto renginių organizavimo ir lyderystės mokymų. Gynybos lyga ir Savanoriška moterų gynybos organizacija atlieka gyvybiškai svarbų vaidmenį kuriant bendruomenes ir stiprinant jų atsparumą. Net vienas namų ūkio narys, aktyviai dalydamasis šiose organizacijose įgytomis žiniomis, gali svariai prisidėti prie visos bendruomenės pasirengimo krizėms.

Savanoriška moterų gynybos organizacija (SMGO) atlieka ir dar vieną svarbią misiją – siekia įveikti įsigalėjusius lyčių stereotipus. Tai padeda įtvirtinti požiūrį, kad už gynybą ir atsparumą yra atsakinga „visa visuomenė“. SMGO pirmininkė Airi Tooming pažymi, kad 4 000 organizacijos narių „moka šaudyti, lanko karinio rengimo kursus ir dalyvauja karinėse pratybose. Daugelis jų yra mamos, todėl tampa pavyzdžiu savo vaikams. Manau, kad šie vaikai auga turėdami visai kitokį supratimą apie lyčių vaidmenis nei ankstesnės kartos.“⁹ Karinio ir civilinės gynybos rengimo metu merginų ir moterų įgyti gebėjimai yra labai naudingi visuomenei ir kartu stiprina pačių moterų gynybą – tai ypač naudinga nedidelio gyventojų skaičiaus šalyse, kur svarbus kiekvienas žmogus.

Dar vienas žingsnis šia kryptimi būtų taikyti visuotinę karo tarnybą platesnei visuomenės daliai – padaryti ją privalomą tiek vyrams, tiek moterims ir leisti šauktiniams pasirinkti kovines arba pagalbines pareigas. Nuo įsigalėjusių lyčių stereotipų atsiribojanti privalomosios karo tarnybos politika ne tik padidintų galinčiųjų prisidėti prie gynybos skaičių (nemažai moterų gali būti fiziškai ir psichologiškai labiau tinkamos tam tikroms karinėms funkcijoms nei

kai kurie vyrai), bet ir išplėstų pasirinkimo laisvę, suteikdama galimybę šalies pajėgose dalyvauti nekariniu būdu, jei toks būdas žmogui būtų tinkamesnis.¹⁰

Galiausiai visuomenės atsparumas, kuriamas iš apačios į viršų, prasideda nuo piliečių pasitikėjimo valstybe ir jos sistemomis. Toks pasitikėjimas neatsiranda savaime. Demokratinės valstybės turėtų stengtis išvengti visame pasaulyje stiprėjančios visuomenės poliarizacijos ir susvetimėjimo. Vis daugiau žmonių nepasitiki visuomeninėmis ir valstybės institucijomis (59 proc. estų nepasitiki nei vyriausybe, nei parlamentu¹¹) ir neįsivaizduoja ryšio su savo bendruomenėmis. Todėl jie tampa lengvesniu populistinės propagandos taikiniu. Valstybė gali atsverti šias tendencijas perskirstydama išteklius – taikydama teisingą mokesčių politiką ir teikdama kokybiškas svarbiausias paslaugas, įtraukdama visuomenę į politikos formavimą ir užtikrindama skaidrų sprendimų priėmimą. Socialinė ir ekonominė lygybė stiprina visuomenės sanglaudą ir demokratinę valdymą.¹²

Šiame kontekste verta atkreipti dėmesį, jog neseniai Estijos vyriausybės priimtas sprendimas gynybai skirti daugiau lėšų, didinant PVM nuo 22 iki 24 proc. (tai vienas didžiausių tarifų ES), tapo didele našta mažesnes ir vidutines pajamas gaunantiems žmonėms, kurie infliacijos sąlygomis sunkiai suduria galą su galu.¹³ Tokie politiniai pasirinkimai neskatina visuomenės atsparumo. Teisinga mokesčių politika reikštų, kad tie, kurie gauna daugiausia naudos iš šalies gamtinių, intelektinių ir kultūrinių išteklių, daugiausia prisidėtų ir prie jų apsaugos. Galimi įvairūs sprendimai – nuo steigiamųjų praturtėjimo ir nekilnojamojo turto mokesčių iki didesnio pajamų mokesčio tarifų progresyvumo.

Savivaldybių lygmuo

Svarbų vaidmenį didinant atsparumą atlieka ir vietos savivaldos institucijos, kurios jungia valstybę ir savarankiškai veikiančias bendruomenes. Ypač svarbios jų žinios apie vietos aplinkybes. Todėl vietos savivalda buvo įtraukta į Estijos nacionalinės gynybos plėtros planą.¹⁴ Jos užduotis – kartu su vietos Gynybos lygos padaliniais prisidėti prie šalies gynybos ir bendradarbiaujant su Savanoriška moterų gynybos organizacija (SMGO) rengti evakuacijos planus. Savivaldybės nustato evakuacijos vietas, o tokios organizacijos, kaip SMGO, jas parengia ir administruoja. Savanoriškų organizacijų nariai dažnai įtraukiami į savivaldybių krizių valdymo komitetus, o tai gerai iliustruoja, kaip oficiali valdžia ir pilietinės visuomenės pajėgumai gali veikti išvien.

Vietos savivalda taip pat gali reikšmingai prisidėti prie bendruomenių atsparumo stiprinimo. Pavyzdžiui, Estijos savivaldybės, bendradarbiaudamos su Estijos gelbėjimo tarnybų agentūra („Päästämetsä“, ERSA), pradėjo nemokamai rengti visuomenei skirtus kursus apie pasirėngimą krizėms. Juose mokoma teikti pirmąją pagalbą, suteikiama pagrindinė informacija apie elgesį krizių metu, atsargų kaupimą, slėpimąsi ir evakuaciją. Siekiama, kad žinios pasiektų bendruomenes per „daugintojus“ – po vieną žmogų iš kiekvieno daugiabučio, kuris įgytas žinias perduoda savo bendruomenei. Taip valdžiai nereikia pasiekti kiekvieno žmogaus atskirai, o daugiabučio gyventojų susirinkimas gali tapti pirmuoju žingsniu rengiantis krizėms. Štai vienas konkretus pavyzdys: neseniai beveik 200 daugiabučių bendrijų pasinaudojo ERSA finansavimu, kad įsigytų atsarginius dyzelinius generatorius, kurie dingus elektrai užtikrintų vandens cirkuliaciją vietinėje centrinio šildymo sistemoje.¹⁵

Mobilizacijai ir visuomenės įsitraukimui būtina savanoriška lyderystė ir socialiniai santykiai. Užuoat bandžiusi „sukurti“ tokias darnias bendruomenes, vietos valdžia vis dažniau sudaro sąlygas joms pačioms stiprinti savo atsparumą, remdama vietos organizatorius bei bendruomenių lyderius. Pavyzdžiui, Saugumo ir nacionalinės gynybos koordinavimo biuro direktoriaus pavaduotojas Priitas Saaras teigia, kad kai kurie pietų Estijos kaimai ir maži miesteliai puikiai parėngė bendruomenės lygmens krizių planus, remdamiesi ERSa mokymais ir konsultacijomis.

Dar viena svarbi politikos kryptis – investicijos į vietos infrastruktūrą, ypač atsparumo centrus („kerksuskeskused“), kurie ekstremaliosios situacijos atveju gali teikti įvairią pagalbą, įskaitant informaciją, geriamąjį vandenį, elektrą, apgyvendinimą, pirmąją pagalbą ir psichosocialinę pagalbą. Tam dažnai pasirenkamos mokyklos, sporto centrai, bibliotekos ir kiti savivaldybių pastatai, kuriuos galima greitai pritaikyti šiam tikslui. Šiuo metu Estijoje veikia arba rengiama apie 300 atsparumo centrų. Šių centrų koncepcija pamažu įsitvirtina Estijos visuomenėje: pastatai yra žymimi specialiais ženklais, o jų adresai skelbiami savivaldybių naujienlaiškiuose. Idealiu atveju daugiabučių ir gyvenamųjų rajonų bendruomenės turėtų paskirti atstovą, kuris palaikytų ryšį su joms priskirtu centru ir perduotų informaciją. Tai padėtų stiprinti bendruomenių ryšius ir mažinti žmonių stresą bei nerimą. Atsparumo centrų kūrimas taip pat skatina mažesnių vietos valdžios institucijų ir bendruomenių bendradarbiavimą. Išteklių, kuriuos gyventojai pažada suteikti krizės atveju, pavyzdžiui, elektrinių įrankių, elektros generatorių ar laikino apgyvendinimo, nereikėtų finansuoti viešosiomis lėšomis.

Vietos savivaldos institucijoms visoje Estijoje sunku organizuoti iniciatyvas, kurios suburtų žmones ir stiprintų ryšius tarp bendruomenių, pavyzdžiui, rankdarbių užsiėmimus, knygų klubus, sporto renginius ir panašias veiklas. Iš dalies taip yra dėl nepakankamo nacionalinės valdžios finansavimo. Nepaisant to, esama ir sėkmingų pavyzdžių. Pavyzdžiui, Talino miestas finansuoja daugiau kaip 100 aplink sostinę veikiančių bendruomeninių sodų.¹⁶ Visi gyventojai gali naudotis sklypeliais ir juose ką nors auginti. Šie sodai ne tik suburia žmones bendrai veiklai lauke ir taip stiprina bendruomenę, bet ir plečia dalyvių žinias apie sodininkystę, apsirūpinimą maistu ir savarankiškumą, o tai prisideda prie pasirėngimo krizėms.

Bendruomenės lygmuo

Bendruomenės atlieka pagrindinį vaidmenį įveikiant bet kokią krizę – nesvarbu, ar ji būtų gamtinė, ar žmogaus sukelta. Todėl valdžia turėtų aktyviai remti bendruomenių kūrimąsi ir stiprinimą, kad didintų visuomenės atsparumą.

Estijos kaimo vietovės yra gana atsparios krizėms. Daug žmonių čia gyvena po kaimo teritorijas išsibarsčiusiuose individualiuose namuose ir turi pagrindinių išteklių, leidžiančių kurį laiką išgyventi savarankiškai. Daugumoje kaimo namų yra malkomis kūrenamos krosnys, geriamojo vandens šuliniai (nors dažniausiai jų siurbliams reikia elektros) ir nemažos dažnai pačių gyventojų užauginto maisto atsargos, laikomos rūsiuose ar sandėliukuose. Tačiau net ir kaime gyvenantys estai negali neribotą laiką kliautis vien savo ištekliais. Anksčiau ar vėliau jie išseks arba suges kas nors, ką bus sunku pataisyti. Tuomet į pagalbą ateina šeima ir (arba) bendruomenė. Pavyzdžiui, kai

šiaurės Estijos Valklos kaime gyvenančios šeimos šulinio vandenį užteršė iš dirbamų laukų nutekėję teršalai, sukėlę vietinę ekologinę krizę, kaimynai aprūpino šeimą švairiu geriamuoju vandeniu. Ši pagalba tęsėsi kelerius metus. O 2019 m., kai pietrytinę Estiją užklupusi audra sutrikdė elektros tiekimą, šeimos, netekusios galimybės gamintis maistą namuose, sulaukė kaimynų pagalbos – šie atidarė lauko virtuves ir dalijo karštą maistą.¹⁷

Kuo ilgiau tęsiasi krizė, tuo didesnė reikšmę įgyja bendruomenė. Mažesnėse Estijos kaimo bendruomenėse socialiniai ryšiai yra glaudūs, todėl beveik savaime suprantama, kad kaimynai ar kaimo gyventojai suteiks pagalbą, jei jos bus paprašyta. Tačiau žmonės dažnai nedrįsta jos prašyti, nes nenori trukdyti kitiems ar baiminasi likti skolingi.¹⁸

Pernelyg didelis dėmesys individualiam atsparumui yra ne tik klaidingas, bet ir žalingas. Jei pasirengimas krizėms suvokiamas kaip individuali, o ne bendruomeninė užduotis, krizės metu kyla rizika, kad žmonės ims bijoti vieni kitų.¹⁹ Silpna visuomenės sanglauda skatina priešišumą ir atskirtį, mažina atsparumą ir didina socialinės fragmentacijos tikimybę.²⁰

Kadangi nacionalinės valdžios veiksmai kartais gali būti polarizuojantys ar nepakankami, vienas veiksmingiausių būdų stiprinti bendruomenių gebėjimą reaguoti į krizes – skatinti pasitikėjimu grindžiamų vietinių ryšių kūrimą. Galiausiai bendruomenė yra tas lygmuo, kuriame galima lengviausiai ir veiksmingiausiai daryti poveikį žmonių tarpusavio santykiams²¹, todėl būtent jame galima vykdyti pasirengimo krizėms mokymus. Tyrimai rodo, kad žmonės, kuriuos sieja tarpusavio ryšiai,

dažniau dalijasi ištekliais ir informacija apie grėsmes bei veikia išvien.²² Bendruomenės parama mažina psichologinę įtampą – žmonės jaučiasi ramiau žinodami, kad bendruomenėje yra kas nors, galintis padėti.²³ Trumpai tariant, investuoti į bendruomenę svarbu ne tik dėl moralinių priežasčių – tai ir nacionalinio saugumo bei gerovės klausimas.

Tai ypač aktualu didesniuose Estijos miestuose, kur visuomenės audinys paprastai silpnesnis nei kaimo vietovėse, ypač dideliuose daugiabučiuose, kuriuose yra dešimtys ar net šimtai butų. Šiose izoliuotose „bičių korio akutėse“ gyventojai dažniausiai vieni kitų nepažįsta ir net nesisisveikina. Vis dėlto esama išimčių, kai aktyvistams pavyksta užmegzti ryšius tarp žmonių. Tam valdžia finansuoja bendruomenių lyderių mokymus.²⁴

Tačiau kaip tokiems bendruomenių lyderiams stiprinti bendruomeniškumą? Ekspertai pabrėžia, kad reikalingos lengvai prieinamos veiklos, suburiančios žmones, pavyzdžiui, pirmiau minėti bendruomeniniai sodai, vietos dirbtuvės, kuriose galima taisyti daiktus, ar bendri maisto renginiai.²⁵ Įkvepiantis pavyzdys – Talino miesto finansuojamas bendruomenės centras „Kopli 93“.²⁶ Čia dalyviai mokosi sodinti ir auginti maistinius augalus bei organizuoti renginius. „Kopli 93“ taip pat veikia remonto dirbtuvės, kuriose gyventojai, padedami prižiūrinčio specialisto, gali įgyvendinti savo projektus, pavyzdžiui, taisyti ar gaminti baldus. Tokios veiklos padeda užmegzti vertingus socialinius ryšius, taip pat ir tarp skirtingų etninių grupių, pavyzdžiui, estų ir rusų.

Dar vieną pavyzdį, kaip mažinti etninius skirtumus, pateikia Estijos Gynybos lygos jaunimo organizacija, kuri 2015 m. pradėjo priimti ir užsieniečius. Gynybos

lygos vadas Ilmaras Tammas pasakoja apie jų patirtį Narvoje, kur dauguma gyventojų yra rusakalbiai: „Iš pradžių nacionaline gynyba domėjosi vos keletas jaunuolių. Šiandien jų yra keli šimtai. Juos motyvuoja ne tiek patriotizmas, kiek kiti dalykai, įskaitant norą turėti draugų ratą ir kartu leisti laiką.“²⁷

Išvados

Ekologinės krizės ir nestabilios pasaulio tvarkos sąlygomis visuomenės atsparumas ir bendradarbiavimas visais lygmenimis yra būtini. Nors kiekvienas žmogus ir kiekvienas namų ūkis yra asmeniškai atsakingi už pasirengimą blogiausiam scenarijui, kaip nurodyta atsparumo kontroliniame sąraše, gyventojų atsparumas glaudžiai susijęs su ištekliais, kuriuos jiems suteikia platesnė bendruomenė, savivalda bei nacionalinė valdžia.

Estijos pavyzdys rodo, kad šaliai pavyko įtvirtinti tam tikrą pasitikėjimą valstybe ir į karinę bei civilinę gynybą integruoti savanoriškas organizacijas bei savivaldos institucijas. Tačiau akivaizdu, kad šaliai dar yra kur tobulėti didinant pasitikėjimą, skatinant žmones aktyviau įsitraukti į šalies gynybą ir teisingiau perskirstant išteklius, įskaitant turtą. Neoidealizmas, kurį Estijos lyderiai propaguoja tarptautinėje arenoje, turėtų tvirtesnę pagrindą visuomenėje, jei ji lydėtų didesnės pastangos stiprinti demokratiją ir lygybę šalies viduje.

Galiausiai, kad visuomenė būtų atspari krizėms, kiekvienas žmogus turi jaustis laukiamas ir galintis veikti kaip didesnės visumos dalis. Gynybą iš naujo apibrėžus kaip vieną iš bendrųjų išteklių – „platų spektrą gamtinių ir kultūrinių priemonių, kuriomis dalijasi daugybė žmonių“²⁸ – tai pasiekti būtų lengviau. Šis požiūris, reikalaujantis bendros

Atsparumo kontrolinis sąrašas asmenims ir namų ūkiams

Kad bendruomenė ar valstybė taptų „bičių spiečiumi“, galinčiu ištverti bet kokias oro sąlygas ir atremti bet koki agresorių, dauguma jos narių turi būti pasirengę ne tik priimti pagalbą, bet ir patys ją dalytis.²⁹ Asmeniniam ir (arba) namų ūkio pasirengimui svarbu:

- Žinoti, ką daryti ištikus krizei, ir mokėti valdyti baimę ir nerimą.
- Sukaupti pakankamai išteklių, įskaitant vandens, vaistų, maisto ir higienos priemonių, kurių pakaktų bent 7 dienoms.
- Turėti slėpimosi ir (arba) evakuacijos planą ir žinoti artimiausios viešosios priedangos ar atsparumo centro vietą.
- Palaikyti gerus santykius su aplinkiniais.
- Žinoti, kas bendruomenėje turi atsargų (pvz., maisto, įrankių, elektros generatorių, degalų, vandens) ir (arba) svarbių įgūdžių, taip pat kam labiausiai reikia pagalbos.
- Įgyti išgyvenimo ir pirmosios pagalbos įgūdžių.
- Rūpintis gera sveikata ir fizine forma; tai ypač svarbu norint išgyventi atšiauriomis sąlygomis (esant dideliam šalčiui ar karščiui).
- Žinoti patikimus informacijos kanalus ir technologijas bei mokėti jais naudotis.
- Būti pasirengusiam krizės atveju imtis savanoriškos veiklos arba, dar geriau, savanoriauti kasdieniame gyvenime.

atsakomybės, įvairių sluoksnių įsitraukimo ir komunikacijos, padėtų kurti atsprias visuomenes, grindžiamas bendradarbiavimu visais lygmenimis. Be tokio visuomenės atsparumo krizės taps dar pavojingesnės ir brangesnės. Todėl visuomenės atsparumas turi tapti būtinybe, o ne antraeiliu klausimu.

**Maiko Mathiesen, Imre Treufeld,
Tõnn Viik ir Raul Steinberg** yra
„Degrowth Estonia“ (*Tasaarengu
Eesti*) judėjimo nariai.

Išnašos

From the interview with Karin Kruup.

- International Association for the Study of the Commons, About the Commons. <https://iasc-commons.org/about-commons/>
- 1 Estijos užsienio reikalų ministerija, *Estijos pagalba Ukrainai*. <https://vm.ee/en/estonias-aid-ukraine>
- 2 Eoin Micheál McNamara, *Estonia's Road to Comprehensive Security*, 2025 m. liepos 24 d. <https://pl.boell.org/en/2025/07/24/estonias-road-comprehensive-security>
- 3 Estonian Stockpiling Agency, *Why Does the Government of Estonia Maintain Operation Stockpiles?* <https://varudekeskus.ee/en>
- 4 Žr. esė „Realizmas žlugio – metas naujam idealizmui“ šiame pranešime.
- 5 Rengiant šią esė parengta remiantis 2025 m. vykusiais pokalbiais su Estijos ekspertais, viešomis diskusijomis ir praktiniais seminarais.
- 6 Iš interviu su Anne-May Nagel – TalTech Ragnar Nurkse inovacijų ir valdymo instituto mokslininke.
- 7 Iš interviu su Priit Saar, Saugumo ir nacionalinės gynybos koordinavimo biuro direktoriaus pavaduotojy.
- 8 Iš interviu su Karin Kruup, TalTech Ragnar Nurkse instituto mokslininke.
- 9 Žr. interviu su Ilmar Tamm ir Airi Tooming šiame pranešime.
- 10 Sofie Rose, “Nation of Heroes: State Stigmatisation of Ukrainian Men Who Flee the War”, *Critical Studies on Security*, 2024 m. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21624887.2024.2398848>
- 11 Kantar Emor, *Avaliku arvamuse seireuuringu raport* (Visuomenės nuomonės tyrimo ataskaita), 2025 m. gruodis. <https://www.riigikantselei.ee/uuringud>
- 12 Kate Pickett et al., *The Spirit Level at 15*, 2024 m. <https://doi.org/10.15124/yao-de9s-7k93>
- 13 2022–2024 m. vidutinis metinis infliacijos lygis Estijoje (vartotojų kainos) siekė 10,7 proc.
- 14 Estijos vyriausybė, *Riigikaitse arengukava 2022-2031* (Nacionalinis gynybos plėtros planas 2022–2031 m.). <https://www.riigikantselei.ee/rkak>
- 15 Estijos gelbėjimo tarnybų agentūra, *Korterühistud kasutasid kriisikindluse suurendamiseks 1,3 miljonit eurot* (Daugiaabučių namų bendrijos pasinaudojo 1,3 mln. eurų atsparumui krizėms stiprinti), 2025 m. spalio 29 d. <https://www.rescue.ee/et/uudised/korteruehistud-kasutasid-kriisikindluse-suurendamiseks-1-3-miljonit-eurot-3156>
- 16 Talino miestas, *Kogukonnaaiad* (Bendruomeniniai sodai). <https://www.tallinn.ee/et/kogukonnaaiad>
- 17 Sandra Saar, “Vabatahtlikud võivad aidata kriise lahendada, aga külvata ka segadust” (Savanoriai padeda įveikti krizes, bet kartais gali sukelti ir sumaištį), *EER.ee*, 2022 m. gruodžio 16 d. <https://novaator.err.ee/1608821797/vabatahtlikud-voivad-aidata-kriise-lahendada-aga-kulvata-ka-segadust>
- 18 Iš asmeninio pokalbio su Estijos antropologe Aet Annist.
- 19 Iš interviu su Karin Kruup.
- 20 Steffen Farny ir Domenico Dentoni, “Social Identity and Place-based Dynamics in Community Resilience Building for Natural Disasters: An Integrative Framework”, *Ecology & Society* 30/2, 2025 m. <https://doi.org/10.5751/ES-15998-300212>
- 21 Richard Heinberg, *The Big Picture*, 2018 m. gruodžio 17 d. <https://www.resilience.org/stories/2018-12-17/the-big-picture/>
- 22 Steffen Farny ir Domenico Dentoni, “Social Identity”.
- 23 Iš interviu su Karin Kruup.
- 24 KÜSK, *Kogukonna eestvedaja stipendium 2025*, (Bendruomenės lyderių stipendija, 2025 m.). <https://kysk.ee/taotlejale/toetused-vabauhendustele/taotlusvoorud/kes25/>
- 25 Iš interviu su Anne-May Nagel.
- 26 <https://www.facebook.com/Kopli93/>
- 27 Žr. interviu su Ilmar Tamm ir Airi Tooming šiame pranešime.
- 28 Tarptautinė bendrųjų išteklių tyrimų asociacija, *About the Commons*. <https://iasc-commons.org/about-commons/>
- 29 Iš interviu su Karin Kruup.

Interviu

Pasirengimas nulinei valandai.

Vertybės ir geopolitika Latvijoje ir Lietuvoje

Richard Wouters
pokalbis
su Justine
Pantelėjeva ir
Tomu Tomilinu

Ar vertybės yra prabanga, kurios tenka atsisakyti, kai šaliai gresia invazija, o gal vertybėmis grindžiama politika yra atsparumo stiprinimo dalis? Du Baltijos šalių žaliosios politikos atstovai aptaria savo partijų indėlį į pasirengimą krizėms ir ragina Europą rodyti solidarumą.

Richard Wouters: Jūsų abiejų partijos į nacionalinę valdžią pateko po 2022 m. prasidėjusios plataus masto Rusijos invazijos į Ukrainą. Baltijos regionas gali tapti kitu Putino taikiniu. Ar tokiomis sąlygomis įmanoma išlaikyti žaliąją ir progresyvią politikos kryptį?

Justine Pantelėjeva: Pagrindinė priežastis, dėl kurios mano partija, Progresyvieji, 2023 m. prisijungė prie Latvijos vyriausybės, buvo siekis užtikrinti, kad būtų priimtas civilinės partnerystės įstatymas, suteikiantis teises tos pačios lyties poroms, ir ratifikuota Stambulo konvencija dėl smurto prieš moteris, smurto artimoje aplinkoje prevencijos bei kovos su juo. Man akivaizdu, kad tokios priemonės padeda kurti įtraukėnę visuomenę, o tai savo ruožtu stiprina jos atsparumą krizėms. Vis dėlto, pro gana konservatyvų parlamentą šie įstatymai prasibrovė tik todėl, kad primygtinai reikalavome įtraukti juos į koalicijos susitarimą.

Mums puikiai sekėsi remti vidurinėsios ir žemesnės vidurinėsios klasės namų ūkius, padarant mokesčių sistemą progresyvesnę. Dabar 95 proc. dirbančių

žmonių moka mažesnę pajamų mokestį. Tai pasiekti nebuvo lengva, ypač karo Europoje ir didėjančių gynybos išlaidų sąlygomis, tačiau mažesnė nelygybė stiprina Latvijos visuomenę.

Gynybos stiprinimas ir parama Ukrainai yra svarbiausi šios vyriausybės prioritetai. Mes, Progresyvieji, ne tik remiame šiuos tikslus, bet turime ir gynybos ministrą, atsakingą už jų įgyvendinimo politiką. Ateinančiais metais vyriausybė siekia padidinti gynybos išlaidas nuo dabartinių 3,7 proc. BVP iki 5 proc. Dėl to laukia sudėtingos diskusijos. Mano partija akcentuos būtinybę išlaikyti pusiausvyrą tarp išlaidų gynybai ir socialinės apsaugos, švietimo bei sveikatos priežiūros finansavimo.

Progresyvieji turi ne tik gynybos ministro portfelį, bet ir vadovauja transporto bei kultūros ministerijoms. Kultūra ypač svarbi visuomenės atsparumui, nes jos sričiai priklauso žiniasklaidos nepriklausomybė ir gebėjimas kritiškai vertinti informaciją. Gyvename laikais, kai dezinformacija tapo karo įrankiu, todėl žmonės turi gebėti informaciją vertinti kritiškai. Mūsų kultūros ministras taip

pat stiprina kultūros paveldo apsaugą, pasitelkdamas iš Ukrainos išmoktas pamokas. Vienas pirmųjų dalykų, kuriuos siekia padaryti įsibrovėlis, – sunaikinti užpultos šalies kultūrą. Be kultūros nebelieka bendro suvokimo, kas esame kaip tauta. Saugodami savo kultūrą – nuo knygų iki paminklų – galime priešintis.

Tomas Tomilinas: Mano partija – Demokratų sąjunga „Vardan Lietuvos“ (DSVL) – vyriausybėje dirba tik nuo 2024 m. gruodžio, todėl kol kas negaliu pateikti mūsų, kaip valdančiajai daugumai priklausančios partijos, nuveiktų darbų sąrašo. Tačiau apie 80 proc. mūsų programos buvo įtraukta į ketverių metų vyriausybės programą. Vienas iš dviejų mūsų ministrų vadovauja Energetikos ministerijai, o jo prioritetas – atsinaujinančios energetikos plėtra, svarbi ir klimato apsaugai, ir energetiniam saugumui.

Man viena svarbiausių temų šiuo metu yra mokesčių reforma. Šiuo klausimu mokomės iš savo Latvijos kolegų. Norime būti viena iš pagrindinių jėgų diskusijoje dėl mokesčių ir, manau, galime tai pasiekti, nes nebijome pasakyti: „Apmokstinkime turtinguosius.“ Dabar, kai gynybai teks skirti gerokai daugiau lėšų (mūsų vyriausybė siekia, kad iki 2030 m. jos sudarytų 5,5 proc. BVP), pasiturintieji turės prisidėti daugiau.

Net būdama opozicijoje, DSVL sugėbėjo daryti įtaką sprendimams. Per COVID-19 pandemiją, kai sprendimus reikėjo priimti itin greitai, sustiprinome vyriausybės naudojimosi nepaprastaisiais įgaliojimais parlamentinę priežiūrą. Krizės metu demokratija negali būti išjungta. Taip pat aktyviai rėmėme ES Gamtos atkūrimo reglamentą. Dėl mūsų pastangų Lietuvos požiūris pasikeitė iš „prieš“ į „už“. Tai buvo labai svarbu

siekiant, kad įstatymas galiausiai būtų priimtas ES Taryboje.

Reaguodamos į Rusijos grėsmę, jūsų šalys grąžino privalomąją karo tarnybą. Ar šis sprendimas sukėlė daug diskusijų?

Justinė Pantelėjeva: Taip, ypač 2022 m., kai šis sprendimas buvo priimtas. Daugelis jaunų žmonių nėra patenkinti tokiu sprendimu, tačiau dauguma pritaria, kad jis būtinas. Dabar matome, kad baigę karo tarnybą jaunuoliai pasirenka likti dirbti ginkluotosiose pajėgose. Tai tikrai ramina. Privalomoji karo tarnyba – tarsi įsivaizduojama pabaisa po lova: atrodo baisu, bet susidūrus paaiškėja, kad nieko neįprasto čia nėra. Be to, nenorintys imtis ginklo gali rinktis alternatyvią civilinę tarnybą. Šiuo metu karo tarnyba privaloma tik vyrams, tačiau mūsų gynybos ministras jau svarsto galimybę į karo prievolę įtraukti ir moteris.

Trumpo sugrįžimas į valdžią ir tai, kaip jis Baltuosiuose rūmuose tyčiojosi iš Zelenskio, latviams tapo šaltu dušu. Šie įvykiai sutelkė visuomenę palaikyti stiprią nacionalinę gynybą, įskaitant privalomąją karo tarnybą. Kartu žmonės su artimaisiais kalbasi apie tai, ką daryti atėjus *X valandai*, kai Rusija įsiverš – mėginti pasitraukti, slėptis ar priešintis?

Tomas Tomilinas: Nulinė valanda neabejotinai aptariama ir Lietuvoje. Privalomoji karo tarnyba nebėra prieštaringas klausimas. Ją atkūrėme dar 2015 m., po pirmosios Rusijos invazijos į Ukrainą.

Vakarų ir Pietų Europos vyriausybės ilgą laiką liko abejingos Baltijos regiono perspėjimams apie Rusijos imperialistines ambicijas. Buvusio Estijos prezidento Toomo Hendriko Ilveso teigimu, taip buvo todėl, kad Baltijos šalys buvo laikomos

antrarūšėmis ES ir NATO narėmis – valstybėmis, kurios buvo priimtose labai nenoriai, tikintis, kad jos tyliai liks savo vietoje. Ar sutinkate?

Tomas Tomilinas: Pirmiausia noriu pabrėžti, jog prisijungimą prie ES ir NATO 2004 m. laikome dideliu pasiekimu. Tada maniau, kad tai tiesiog kriterijų, kuriuos reikėjo įvykdyti norint tapti nare, klausimas. Dabar suprantu, kad tai buvo istorinis įvykis – kartą per šimtmetį pasitaikanti galimybė, kuria mums pavyko pasinaudoti. Ukraina tokios galimybės neturėjo ir matome, kuo tai baigėsi. Taip, jautėme apmaudą, kad mūsų perspėjimai likdavo neišgirsti, tačiau šiandien tai juntame kur kas mažiau. Esame gana aktyvūs Europos užsienio politikos diskusijose.

Justinė Pantelėjeva: Net jei į mus buvo žvelgiama kaip į antrarūšes nares, turėjome politikų, kurie pelnė pagarbą. Įstojusi į ES ir NATO Latvija turėjo puikią prezidentę Vairą Vīķe-Freibergā, tapusią visų Baltijos šalių lydere ir simboliu. Tam tikras „lubas“ jautėme, tačiau stipriam ir drąšiam lyderiui pavykdavo jas pramušti ir garsiai išsakyti mūsų poziciją. Tai pavyko ir Kajari Kallase,ėjusiai Estijos ministrės pirmininkės pareigas – ji tai padarė ryžtingai ir be kompromisų. Galiausiai ji tapo ES vyriausiąja įgaliotine užsienio reikalams ir saugumo politikai. Tai didelis Baltijos šalių laimėjimas.

Tomas Tomilinas: Žinoma, Kaja Kallas mums yra labai svarbi, tačiau jos pareigybė dar nėra iki galo funkcionuojanti. Dėl silpno ES institucinio pagrindo, ypač dėl to, kad kiekviena valstybė narė turi veto teisę, ES neturi veiksmingos bendros užsienio politikos. Be jos sunku įsivaizduoti ir bendrą Europos gynybos politiką. Baltijos valstybės tradiciškai priešinosi ES federalizacijai, nes baiminosi, kad taip bus susilpninta mažųjų

šalių įtaka. Tačiau dabar, kai stipri Europa mums reikalinga labiau nei bet kada anksčiau, iš tiesų atėjo laikas šią poziciją permąstyti.

Ar Vakarų ir Pietų Europa pradeda mokytis iš Baltijos šalių?

Justinė Pantelėjeva: Pirmiausia norėčiau pabrėžti, kad ir mes, Vidurio ir Rytų Europos šalys, taip pat kai ko išmokome iš Pietų Europos – ypač sprendamos Ukrainos pabėgėlių krizę ir reaguojamos į migrantų pavertimą politinio spaudimo priemone prie Baltarusijos sienos. Mes susiduriame su tokiais pat sudėtingais politiniais iššūkiais, kaip ir mūsų pietiniai ES partneriai ir partnerės, todėl ir mums gali prireikti papildomos pagalbos sprendžiant su sienomis susijusias problemas. Turime ko pasimokyti vieni iš kitų – šis procesas nėra vienpusis.

Tačiau kalbant apie gynybą tikrai atrodo, kad gyvename dviejose skirtingose Europose. Šiuo metu siaurinės ir rytinės ES valstybės narės stiprina ginkluotę, kad galėtų ginti Europą, o pietinės, regis, vis dar nesuvokia, kaip skubiai reikia veikti. Turime daugiau kalbėtis. Norėčiau mūsų pietiniams partneriams, taip pat žaliams ir kairiosioms politinėms jėgoms, pasakyti: mes ruošiamės ginti ne tik save, bet ir visą Europą. Jei nesugebėsime suprasti vieni kitų, leisime Putinui laimėti. O jis tikrai siekia suskaldyti Europą.

Jeigu jums būtų suteiktos kelios minutės pasisakyti tokios partijos, kaip Ispanijos „Sumar“ ar Italijos „Europa Verde“, suvažiavime, ką pasakytumėte?

Tomas Tomilinas: Pasakočiau istoriją apie seną močiutę Europą, kuri atsidūrė mirties patale. Kad ji ir mūsų pačių

civilizacija išliktų gyvos, mums reikia naujų istorijų – romantiškų pasakojimų, kurie galėtų mus suvienyti. Šiuo metu didžiausias istorinis iššūkis yra apginti Ukrainą. Tačiau jį galime deramai įveikti tik jei nustosime galvoti apie save kaip apie atskiras nacionalines valstybes. Dauguma nacionalinių valstybių yra lengvas grobis agresyviems autokratams, oligarchams ir tarptautinėms korporacijoms. Mažiausia, ką turime padaryti, – tapti stipria valstybių koalicija. Susidūrę su Putinu, Trumpu, Musku ir panašiais veikėjais turime laikytis kartu. Turime atverti duris naujoms šalims, kad taptume dar stipresni. Štai kuo ES yra ypatinga – ją galime plėsti niekam nekenkdami. Vidurio ir Rytų Europos šalių įstojimas į ES – puikus to pavyzdys. Tai gera istorija, tapusi tvirto ES palaikymo Baltijos šalyse pagrindu. Kurkime daugiau tokių sėkmės istorijų.

Justinė Pantelėjeva: Aš ne tokia romantikė kaip Tomas. Ilgą laiką, bent jau Latvijoje, kalbos apie Europos solidarumą ir bendras pastangas puoselėti demokratiją buvo laikomos tuščiais Briuselio plepalais. Užuoat svajoję apie Europą, turėjome imtis žemiškesnių darbų ir spręsti akivaizdžią mūsų visuomenių nelygybę. Tačiau plataus masto Rusijos invazija į Ukrainą visa tai iš esmės pakeitė. Staiga esame psichologiškai, emociškai ir finansiškai įsipareigoję žmonėms, kurių niekad nesame sutikę, gyvenantiems šalyje, kurioje tikriausiai niekada nesame buvę, ir dėl jų darome, ką galime. Nes jie kovoja už tai, kuo tikime ir ką giname patys. Man patinka manyti, kad tai yra labai europietiška. Tik dabar pajutome, kad nesame vieni. Esame dalis kažko didesnio – bendro Europos projekto.

Ar tai ir yra neoidealizmo išraiška, kurią Vidurio ir Rytų Europoje įžvelgia saugumo

**analitikas Benjaminas Tallisas? Jo teigimu, tai geopolitinis požiūris, grindžiamas tokio-
mis vertybėmis, kaip demokratija, žmogaus
teisės ir apsisprendimo teisės galia.**

Tomas Tomilinas: Man patinka neoidealizmo samprata, nors ji ir gana akademiška. Mes tai vadiname vertybėmis grindžiama užsienio politika. Daugeliu atžvilgių Lietuva yra šio požiūrio pavyzdys, ypač kalbant apie Rusiją ir Ukrainą. Kitais užsienio politikos klausimais politiniai nesutarimai įsiplieskia kur kas lengviau. Galime nesutarti dėl vertybių, kurias norime ginti, ir dėl to, ką esame pasirengę dėl jų paaukoti. Pavyzdžiui, ankstesnė mūsų vyriausybė užsitraukė autokratinės Kinijos rūstybę, nes siekė suartėti su demokratiniu Taivanu. Aš buvau šios politikos šalininkas, tačiau ji sulaukė itin aršios kritikos.

Justinė Pantelėjeva: Manau, kad populistų ir tikrų autokratų iškilimas skatina ieškoti naujo idealizmo, kuris galėtų tapti šių režimų atsvara. Populistai ir autokratai menkina tiesos ir faktų reikšmę. Jie išnaudoja ir kursto cinizmą bei visuomenės atotrūkį, kad sukurtų sistemą, kuri visų pirma tarnautų jiems patiems. Žmonės, kurie nepasiduoda jų melui ir neapykantai, traukia lyderiai (nebūtinai politikai), demonstruojantys drąsą, įveikiantys apatiją ir padedantys įkvėpti bei puoselėti viltį. Tokiomis aplinkybėmis centro politinės jėgos sulauks mažiau dėmesio.

Mano kasdienėje politinėje veikloje naujiems idealams vietos beveik nėra. Tačiau atsitraukusi nuo kasdinių reikalų ir pagalvojusi, kur esame dabar, kas mūsų laukia artimiausiais metais ir kam mes, žaliosios ir progresyvosios partijos, iš tiesų turėtume skirti daugiausia dėmesio, taip pat darau išvadą, kad piliečiams turime pasiūlyti idealistinę lyderystę. Mums reikia lyderių,

gebančių pasipriešinti populistams bei autokratams ir kartu suburti žmones įgyvendinti drąsias idėjas.

Tomai, save vadinate vieninteliu augimo mažinimo (*degrowth*) judėjimo atstovu Lietuvos parlamente. Ar šis judėjimas suderinamas su neoidealizmu?

Tomas Tomilinas: Viena iš galimų priežasčių, kodėl Europai sunku susivienyti prieš autokratus ir oligarchus, gali būti ta, kad materialinę gerovę iškeliamo aukščiau už vertybes, sudarančias mūsų bendro istorinio paveldo pagrindą. Taip pat turime suvokti, kad dauguma būsimų konfliktų ir karų kils dėl gamtinių išteklių. Tai turėtų paskatinti mus iš naujo apmąstyti savo gamybos ir vartojimo modelius bei siekti pasaulinės sistemos, kurioje šie ištekliai būtų paskirstomi teisingai. Mūsų ekonomika ir toliau klestėtų, jei kurtume mažiau išteklių reikalaujančias viešąsias ir privačiąsias paslaugas.

Justinė Pantelėjeva: Tai, kad Latvijos, kaip ir Lietuvos, BVP nuo įstojo į ES maždaug padvigubėjo, lėmė daugelio žmonių klestėjimą. Tai padėjo mums išgyventi posovietiniame pasaulyje ir investuoti į gynybą bei kitus viešuosius išteklius. Todėl, nors mano partijoje gali būti svarstomos augimo mažinimo ir ekonomikos po augimo (*post-growth*) idėjos, platesniame Latvijos politiniame kontekste jos neprigis. Be to, globalizacijos ekonomikos sąlygomis tokia maža šalis kaip mūsų negali veiksmingai įgyvendinti augimo mažinimo politikos. Jei norime pamažu keisti požiūrį ir mesti iššūkį pertekliniam vartojimui, galbūt turėtume atsisąjūti ir taupų praktiškumą, kuris vis dar gajus tarp mūsų tėvų ir senelių. Sovietmečiu jie turėjo išsiugdyti išradingumą ir gebėjimą meistrauti, kad išgyventų neturėdami beveik nieko.

Tomas Tomilinas: Norėčiau pridurti ir pateikti pavyzdį iš pastarųjų debatų Lietuvos parlamente. Mes, žalieji, norime išsaugoti miškus ir pabrėžiame, kokie jie svarbūs biologinei įvairovei, sveikatai ir turizmui. Tačiau mūsų pasiūlymai riboti miškų kirtimą ilgą laiką sulaukdavo pasipriešinimo dėl finansinių argumentų. Dabar, kilus karo grėsmei, požiūris į miškus pasikeitė. Tapo aišku, kad miškai gali būti natūrali gynybos nuo įsibrovėlių užtvara. Mūsų parlamentas jau balsavo už įstatymus, saugančius didžiulius miškingus plotus rytiniame pasienyje. Tai rodo, kad įmanoma įtikinti daugumą, jog kai kurios vertybės yra svarbesnės už ekonomikos augimą.

Justinė Pantelėjeva yra Latvijos valdančiosios koalicijos partijos „Progresyvieji“ (*Progresīvie*) generalinė sekretorė ir Europos žaliųjų partijos narė, Rygos miesto tarybos narė. Prieš pradėdama politinę karjerą, ji dirbo miestų planavimo eksperte.

Tomas Tomilinas yra partijos Demokratų sąjunga „Vardan Lietuvos“ (DSVL) vienas iš steigėjų ir Europos žaliųjų partijos narys. Lietuvos parlamente jis dirba nuo 2016 m. Tomas nuo seno aktyviai dalyvauja žaliųjų judėjime. Be kita ko, 2012 m. jis vadovavo sėkmingai kampanijai prieš branduolinę energetiką Lietuvoje.

Richard Wouters yra Nyderlandų žaliųjų partijos idėjų kalvės „Wetenschappelijk Bureau GroenLinks“ tyrėjas.

Šis interviu pirmą kartą paskelbtas *Green European Journal* 2025 m. birželio 24 d.

Ginant demokratiją

kai žodžiai virsta darbais

Richard Wouters
pokalbis su **Atte**
Harjanne

Žalieji yra aršūs demokratijos gynėjai. Tačiau ar jie pasirengę savo žodžius paversti veiksmais, kai demokratijas puola agresyvūs autokratai? Šiuo interviu žaliųjų atstovas Suomijos parlamente Atte Harjanne aiškiai parodo, kad yra tam pasirengęs. Jis nebijo jokių tabu – nei temų apie Europos branduolinį skėtį, nei apie Suomijos karių siuntimą į Ukrainą, nei apie sausumos minų naudojimą.

Richard Wouters: Pasak saugumo analitiko Benjaminio Talliso, Rytų Europoje formuojasi naujas vertybėmis grindžiamas požiūris į geopolitiką – neoidealizmas. Ar ši sąvoka tinka ir Suomijai?

Atte Harjanne: Man šiek tiek kliūva priešdėlis „neo“. Demokratija ir teisės viršenybė jau seniai yra mums brangios vertybės. Nauja tai, kad dabar pradėdame žodžius paversti darbais. Semdamesi įkvėpimo iš ukrainiečių, esame labiau pasiryžę ginti šias vertybes.

Tačiau kyla ir realizmo banga. Kartais idealistai ir realistai pasisako už tokią pačią politiką, todėl tarp jų sunku nubrėžti aiškią ribą. Tačiau, jeigu neoidealizmą suprantu teisingai, save laikau šios krypties atstovu.

Vienas svarbių neoidealizmo principų – atmesti pasaulį, kuriame didžiosios galios savo „įtakos sferose“ primeta valią mažesnėms valstybėms.

Jei svarbiausia būtų vien didžiųjų galių politika, tokiai mažai tautai kaip Suomija tai reikštų, kad mūsų vertybės neturi reikšmės. Galiausiai savo sprendimų priėmimą perleistume galingesnėms valstybėms. Tai ciniškas požiūris, kurio negalima palikti be atsako. Žinoma, dabartiniame pasaulyje didžiosios galios turi daugiau įtakos, tačiau mes, suomiai, vis tiek turėtume kalbėti apie tokį pasaulį, kokio siekiame. Esame atsakingi už savo sprendimus ir vertybes, kuriomis juos grindžiame.

Šaltojo karo metais Suomija buvo neutrali valstybė. Tai skatino mus pernelyg susitelkti į save. Neturėtume grįžti prie tokio mąstymo.

Ar todėl jūs vienas pirmųjų pasisakėte už Suomijos įstojimą į NATO?

Tam tikra prasme, taip. Tačiau pagrindinė priežastis yra ta, kad jau seniai laikausi įsitikinimo, jog susidūrusi su autoritarinių valstybių grėsmėmis, Europa turi būti pasirengusi ginti savo vertybes karinėmis priemonėmis. 2023 m. prisijungusi prie NATO Suomija tapo didesnės visumos dalimi, o visuma yra daugiau nei atskiros jos dalys.

Ilgai likdama už NATO ribų, Suomija tam tikra prasme naudojosi kitų užtikrinamu saugumu. Nors savo gynyba rūpinomės gerokai geriau nei kai kurios kitos šalys, tapo akivaizdu, kad NATO yra pagrindinis saugumo garantas Europoje. Mes tai pripažinome, tačiau kažkodėl laikėme save atskiru ir ypatingu atveju, todėl nusprendėme likti nuošalyje. Manęs nestebino, kad po plataus masto Rusijos invazijos į Ukrainą visuomenės požiūris į NATO greitai pasikeitė. Tai patvirtino mano nuomonę, kad argumentai likti už NATO ribų niekada nebuvo itin stiprūs.

Suomijos prezidentas Alexanderis Stubbas pasisako už „vertybėmis grindžiamą realizmą“. Kaip vertinate tokį požiūrį?

Tai patogus žodžių derinys. Priklausomai nuo situacijos, daugiau dėmesio galima skirti ir vertybėms, ir *realpolitik*. Ši sąvoka tokia lanksti, kad ją vargu ar galima vadinti pagrindiniu principu ar strategija. Tačiau tai gana tikslus Suomijos užsienio ir saugumo politikos apibūdinimas. Mes garsiai pasisakome apie savo vertybes, tačiau taip pat turime bendradarbiauti su režimais, kurie jų nepripažįsta, ypač po Trumpo sugrįžimo į valdžią.

Ar Stubbas pasielgė išmintingai žaisdamas golfą su Trumpu Mar-a-Lago?

Manau, kad taip. Tai tikriausiai buvo sumanus būdas perduoti Trumpui mūsų poziciją. Tačiau toks draugiškas bendravimas turi ir savų pavojų. Visų pirma, negalime palikti jokių abejonių – esame tvirtai nusiteikę ginti Europos valstybių suverenitetą. Tai galioja ir Danijai, kurios suverenitetui dabar kyla grėsmė dėl Trumpo siekio aneksuoti Grenlandiją, neatmetant galimybės panaudoti karinę jėgą. Suomijos vyriausybė turėtų aiškiai informuoti Europos sąjungininkes, kokios pozicijos laikomės.

Antra, turime būti atsargūs, kad neklaidintume žmonių. Kai kurie Suomijos politikai vengia atvirai įvardinti tikrąją padėtį JAV. Dėl to kyla pavojus, kad Trumpo režimo keliamos grėsmės liks tinkamai neįvertintos. Kai kam gali susidaryti išpūdis, kad dabartinės Jungtinės Amerikos Valstijos yra tokia pati sąjungininkė kaip ir bet kuri kita šalis, besilaikanti sutarčių ir susitarimų. Kai politikai rengia spektaklį, dalis žmonių gali iš tiesų patikėti tuo, ką mato, o galiausiai tuo įtikės ir patys politikai.

Būdamas parlamento nariu nesijaučiu turįs susilaikyti nuo kritikos Trumpo administracijai ar bet kuriai kitai vyriausybei. Galimybė laisvai reikšti savo nuomonę yra kertinis liberaliosios demokratijos elementas. Tačiau iškėlęs mintį, kad planuodama šalies gynybą vyriausybė turi numatyti įvairius scenarijus, įskaitant ir tuos, pagal kuriuos JAV nėra išsipareigojusios NATO, sulaukiau kai kurių kolegų, ypač priklausančių valdančiajai daugumai, pasipriešinimo. Kai kurie politikai nenori pripažinti, kad toks scenarijus įmanomas.

Ką turėtume daryti, jeigu JAV nebenerėtų ateiti į pagalbą ginant savo Europos sąjungininkes?

Turime stiprinti Europos atgrasymo pajėgumus ir sukurti tvirtą europinį NATO ramstį. Norėdami sustiprinti savo karinius pajėgumus ir gynybos pramonę tiek, kad galėtume apsieiti be JAV, turėsime įdėti daug pastangų. Šio darbo turėjome imtis daug anksčiau.

Žinoma, sudėtingiausias klausimas yra branduolinis atgrasymas. Aš pasisakau už branduolinį nusiginklavimą, tačiau šiandieninės Rusijos akivaizdoje tikimybė tai pasiekti yra menka. Turime atvirai ir analitiškai diskutuoti apie Prancūzijos ir Jungtinės Karalystės branduolinių ginklų svarbą ginant Europos NATO nares. Kokius sprendimus galime priimti? Ar šie ginklai galėtų tapti Europos branduoliniu skėčiu, net jei teisę priimti galutinį sprendimą dėl jų panaudojimo pasiliktų Prancūzija ir Jungtinė Karalystė? Jei taip, ko Paryžius ir Londonas tikėtusi iš Europos partnerių dalijantis gynybos našta? Juk branduolinio arsenalo išlaikymas nėra pigus.

Ukraina yra pirmoji mūsų gynybos linija prieš Rusijos imperializmą. Ar turėtume laikytis siekio padėti ukrainiečiams nugąlėti Rusiją Ukrainoje?

Toks ir turėjo būti mūsų tikslas. Turėjome suteikti Ukrainai gerokai daugiau karinės paramos dar prieš plataus masto invaziją 2022 m. ir iškart po jos. Dabar sunku tikėtis visiškos Ukrainos pergalės. Net jei perduotume Ukrainai visus savo ginklus, jai vis tiek trūktų karių. Realistiškai vertinant, turbūt geriausia, ką dabar galime pasiekti, – sustiprinti Ukrainos pozicijas prie derybų stalo. Tam vis tiek reikėtų masiškai tiekti

ginklus, remti Ukrainos gynybos pramonę ir griežtinti sankcijas Rusijai.

Europos kariai Ukrainos žemėje galėtų padėti išspręsti jos karių trūkumo problemą. Jūs viešai pristatėte tokią galimybę.

Taip, sakiau, kad mano šalis turėtų būti atvira tokiai galimybei. Siekiant atlaisvinti Ukrainos karinį personalą, Europos kariai galėtų perimti tam tikras užduotis, pavyzdžiui, oro gynybos, karinių pajėgumų mokymo Ukrainos teritorijoje ar jos sienų su Baltarusija ir Padniestre apsaugos – tam nereikėtų veltis į tiesioginę konfrontaciją su Rusijos kariais. Jei susikurtų tarptautinė koalicija, pasirengusi dislokuoti karius Ukrainoje, Suomija turėtų pasiūlyti teisingai ir prie jos prisidėti, net jei nebūtų sudarytos paliaubos. Mane gana stipriai erzina tai, kad Suomijoje ir kitose šalyse daugelis politikų ir partijų apskritai atsisako net svarstyti šią galimybę. Jei sakome, kad padarysime viską, ko reikės Ukrainos suverenitetui apginti, ši idėja turi būti svarstoma.

Visa Europa stengiasi mokytis iš Suomijos visapusiško saugumo modelio. Kokiomis pamokomis norėtumėte pasidalinti su kitomis šalimis?

Visų pirma būtinas tarpsektorinis požiūris. Šalies saugumo strategijoje turi dalyvauti ne tik visos valdžios institucijos ir visi valdžios lygmenys, bet ir privatusis sektorius, o į saugumo planus būtina įtraukti įvairias galimas krizes. Taip pat labai svarbu reguliariai rengti pratybas, įskaitant pratybas prie stalo, kuriose simuliuojami ekstremaliųjų situacijų scenarijai. Net ir Suomijoje tokios pratybos turėtų vykti dažniau. COVID-19 pandemija išryškino mūsų pasirengimo spragas. Nerimauju, kad

pernelyg atsipalaidavome. Dar viena svarbi pamoka – būtinybė užtikrinti infrastruktūros atsparumą krizėms. Vien efektyvumo nepakanka – infrastruktūra turi būti kuriama taip, kad būtų atspari sutrikimams ir krizėms. Tam reikia laiko, todėl pradėti turime dabar.

Gerovės valstybė yra neatsiejama mūsų saugumo modelio dalis, nes stiprina tarpusavio pasitikėjimą ir bendrą tikslo jausmą. Žmonės turi jaustis visuomenės dalimi, žinoti, kad joje kiekvienas turi savo vaidmenį ir niekas nėra paliekamas nuošalyje. Tuomet jiems rūpės ne tik jų pačių, bet ir visos visuomenės saugumas. Kalbant atvirai, šiuo požiūriu Suomija susiduria su sunkumais. Stebime, kaip smarkiai mažinamos socialinės išmokos ir siaurinamos paramos sistemos. Turime savęs paklausti, ar taip neardome vienos iš esminių savo gynybos grandžių.

Suomija įsipareigojusi laikytis tarptautinės teisės viršenybės. Tačiau šalis ketina pasitraukti iš Otavos konvencijos, draudžiančios priešpėstines minas. Ar Suomijos žaliųjų partijai tai skausmingas žingsnis?

Be jokios abejonės. Ginklų, sėjančių daugybės civilių mirtis, naudojimo apribojimas buvo didelis žingsnis į priekį žmonijos istorijoje. Tačiau Otavos konvencija visada turėjo vieną problemą – prie jos nėra prisijungusios kelios svarbios valstybės. Tarp jų ir Rusija – vis labiau nedraugiška kaimynė, galinti įsiveržti į Suomijos teritoriją bet kurioje 1 300 kilometrų ilgio bendros sienos atkarpoje. Priešpėstinės minos yra veiksminga priemonė sulėtinti puolančių pajėgų veržimąsi.

Jei karas pasiektų tokį tašką, kai tektų panaudoti priešpėstines minas, turime būti itin atsargūs. Didžiausią žalą

civiliams – jų žūtį ir sunkius sužalojimus – sukelia chaotiški, pilietinį karą primenantys konfliktai arba jų padariniai. Jei Suomija naudotų minas, ji turėtų tai daryti... Nenorėčiau vartoti žodžio „atsakingai“, bet būtina veikti tvarkingai ir laikantis aiškos sistemos. Tačiau neturėtume puoselėti iliuzijų, kad karo sumaištyje kariuomenė gali nepriekaištingai pažymėti visas padėtas minas. Tam tikrų neplanuotų aukų neišvengsime.

Suomijos parlamente esu pareiškęs, kad nors pritariu mūsų pasitraukimui iš šios konvencijos, turime suvokti tokio žingsnio tarptautines pasekmes. Tai nepatogus žingsnis tuo metu, kai turime stengtis pelnyti viso pasaulio žmonių palankumą ir palaikymą, jau vien tam, kad sulauktume paramos savo sankcijoms Rusijai. Daugeliui globaliųjų Pietų piliečių ir vyriausybių Suomijos sprendimą vėl gaminti ir kaupti priešpėstines minas bus sunku suprasti, ypač vietose, kur ankstesnių konfliktų paliktos minos vis dar nusineša žmonių gyvybes ir juos sužaloja. Turime aiškiai pagrįsti savo sprendimą: taip elgiamės todėl, kad tai būtina mūsų demokratijai apsaugoti. Taip pat turėtume padėti globaliųjų Pietų šalims išminuoti jų teritorijas. Tai padėtų sušvelninti neigiamus padarinius žmonių gyvybėms, Suomijos reputacijai ir tarptautinei tvarkai.

Suomija susiduria su panašia dilema dėl migrantų instrumentalizavimo. Rusija, vykdydama hibridinį karą, nukreipia į Suomiją neteisėtai atvykstančius migrantus. Dešinioji Suomijos vyriausybė jau uždarė pasienio su Rusija kontrolės punktus. Naujas sienų saugumo įstatymas suteikia vyriausybei teisę atmesti prieglobsčio prašymus. Kokia jūsų nuomonė apie tai?

Tai dar vienas keblus klausimas. Vėlgi, grėsmė yra reali. Turime pasirūpinti, kad mūsų teisinė sistema nebūtų panaudota prieš mus. Tačiau mane neramina, kad kai kurie politikai tiek parlamente, tiek vyriausybėje pasinaudojo šia situacija, kad atsitrauktų nuo mūsų šalies įsipareigojimų ginti žmogaus teises. Aš laikausi visiškai kitokio požiūrio. Pirmiausia turime įvertinti, kokio masto yra grėsmė, išnagrinėti įvairius scenarijus ir nustatyti, kaip galėtume užkirsti jai kelią arba sumažinti poveikį.

Įsivaizduokime, kad prie mūsų sienos yra tūkstantis prieglobsčio prašytojų. Kas būtų, jei visus juos priimtume, išnagrinėtume jų prašymus suteikti prieglobstį, suteiktume pabėgėlio statusą tiems, kurie turi teisę jį gauti, o kitus bandytume grąžinti į jų kilmės šalis? Dėl to mūsų visuomenė nesugriūtų. Tą patį galima pasakyti ir apie 10 000 ar net 100 000 prieglobsčio prašytojų. Manau, kad galėjome sustiprinti savo teisinę sistemą taip, kad ji būtų atsparesnė spragoms, kartu palikdami galimybę žmonėms, turintiems pagrįstą teisę į prieglobstį. Priėmus naują įstatymą kyla pavojus, kad savo sienas kontroliuosime silpniau. Jei šis įstatymas įsigaliotų, tai galėtų paskatinti instrumentalizuojamus migrantus kirsti sieną ne per pasienio kontrolės punktus ir vengti kontakto su mūsų institucijomis, užuot į jas kreipusis. Dėl tokio scenarijaus mūsų ištekliai gali būti per daug apkrauti.

Ar jaučiate, kad šiuo klausimu turėtumėte susilaikyti? Migracijos sukeltas kultūrinis karas, supriešinantis suomių tarpusavyje, gali būti labai parankus Putinui.

Ne. Demokratinėje valstybėje turi būti galima atvirai reikšti savo poziciją. Mane neramina ne pati diskusija, o neapykanta ir kurstymas, lydintys šią temą. Daugybės panašių reakcijų sulaukiau, kai kritikavau naująją prieglobsčio įstatymą. Jas kurstė žmonės, kuriuos mobilizavo dešinėsios partijos. Buvau kaltinamas nepatriotiškumu, vadinau valstybės priešu. Vienas kraštutinių dešiniųjų Suomų partijos parlamentarų net pasiūlė atimti iš manęs karinį laipsnį. Šiandien ginčai šiuo klausimu gerokai aprimo, labiausiai dėl to, kad mūsų siena nebuvo išbandyta tokiu mastu, kokio žmonės baiminosi.

Būdamas Suomijos gynybos pajėgų atsargos kapitonas ir klimato mokslininkas, ar manote, kad įmanoma suderinti geopolitinį ir ekologinį saugumą?

Tam tikra prasme jie yra glaudžiai susiję. Dekarbonizacija mažina mūsų priklausomybę nuo iškastinio kuro, kurį daugiausia importuojame iš problemišku šalių. Taigi dekarbonizacija yra svarbi ne tik klimato požiūriu – ji taip pat stiprina pasaulio tvarką ir mūsų kietąjį saugumą.

Kalbant apie ekonomikos augimą, kuris atrodo palankesnis žvelgiant iš geopolitinės, o ne ekologinės perspektyvos, bandau, taip sakant, laimėti laiko. Šiuo metu žaliajai pertvarkai reikalingos milžiniškos investicijos. O tai reiškia ekonominę veiklą. Todėl nematau, kad dabar labai prasminga kelti klausimą, ar ekonomikos augimas yra tinkamas politikos tikslas, ar ne.

Akivaizdu, kad dabartinis ekonomikos augimo modelis anksčiau ar vėliau pasieks fizines ribas. Be to, BVP augimas nėra tinkamas gerovės rodiklis tokiai klestinčiai šaliai, kaip Suomija. Tačiau jei dėl šių argumentų imtume orientuotis į augimo mažinimo (*degrowth*) ar ekonomikos po augimo (*post-growth*) principus, tai gali apsunkinti mūsų galimybes investuojant atsisakyti iškastinio kuro. Kol kas dar nebandėme rimtai pasitelkti rinkos ekonomikos kovai su klimato kaita ir biologinės įvairovės nykimu – tai turime daryti daug ryžtingiau. Tada pamatysime, ar šis modelis veikia, ar turėtume iš esmės pakeisti savo požiūrį į ekonomiką. Galbūt ilgi metai parlamente pavertė mane pragmatišku laipsniškų pokyčių šalininku, tačiau esu įsitikinęs, kad prieš ragindami imtis revoliucijos dar turime daug erdvės evoliucijai.

Atte Harjanne nuo 2019 m. yra Suomijos žaliųjų (Vihreä liitto) partijos parlamentaras. 2021–2024 m. jis užėmė Suomijos parlamento žaliųjų frakcijos pirmininko pareigas. Jis taip pat yra Helsinkio miesto tarybos narys. Prieš pradėdamas dirbti parlamente Atte dirbo Suomijos meteorologijos institute, kur tyrė klimato kaitos ekonominį ir socialinį poveikį. Jis yra Suomijos gynybos pajėgų atsargos kapitonas.

Richard Wouters yra Nyderlandų žaliųjų partijos idėjų kalvės „Wetenschappelijk Bureau GroenLinks“ tyrėjas.

Šis interviu pirmą kartą paskelbtas *Green European Journal* 2025 m. liepos 10 d.

„Neoidealizmas priverčia pažvelgti į atotrūkį tarp žodžių ir darbų“

**Petr Kutílek
ir Pavlína
Janebová
pokalbis
su Gabriela
Svárovská**

Čekijoje iš idealistinės užsienio politikos, kurią dešimtajame dešimtmetyje formavo prezidentas Václavas Havelas, liko nedaug. Pasak ilgametės demokratijos ir žmogaus teisių gynėjos, neseniai išrinktos parlamento narės Gabrielos Svárovskos, valstybės užvaldymas ir populizmas silpnina šalį agresyvios Rusijos, byrančios pasaulio tvarkos ir stiprėjančios klimato krizės akivaizdoje. Ji norėtų, kad į Čekijos ir Europos politiką sugrįžtų naujasis idealizmas – drąsa ginti savo vertybes.

Petr Kutílek ir Pavlína Janebová: Ar užsienio politikoje pastebite naujo idealizmo apraiškų? Jei taip, ar jį galima vadinti nauju?

Gabriela Svárovská: Čekijos atveju idealizmo netrūko mūsų pirmojo prezidento po 1989 m. Aksominės revoliucijos Václavo Havelo užsienio politikoje. Toks idealizmas buvo būdingas visai Vidurio ir Rytų Europai, kai išsivadavome iš totalitarizmo ir pasukome demokratijos keliu. Kai Havelui einant prezidento pareigas pradėjau dirbti Prezidento kanceliarijoje, žmogaus teisių visuotinumą, teisę į demokratiją ir apsisprendimą bei civilių gyventojų apsauga buvo realūs užsienio politikos tikslai, aiškiai įtvirtinti strateginiuose dokumentuose ir nuosekliai siektini. Tą patį prisimenu ir iš darbo Užsienio reikalų ministerijoje. Pamenu, kaip tuo metu Europos Sąjungoje buvo diskutuojama, ar panaikinti Kinijai po 1989 m. Tiananmenio aikštės žudynių įvestas sankcijas. Čekija, tuo metu jau būdama ES nare, norėjo, kad

sankcijos liktų galioti. Nors labiau patyrusios valstybės narės dažnai vadino mus „nerealistiškais“, mes pasirinkome idealistinį požiūrį ir jo laikėmės.

ES susitikimuose pradėjus kalbėti čekams ar lenkams, kai kurie dalyviai tiesiog nustodavo klausytis – trūko pasitikėjimo arba susidomėjimo. Tačiau 2009 m. Čekija pirmą kartą pirmininkavo ES Tarybai, todėl galėjome turėti didesnę įtaką formuojant Ministrų Tarybos darbotvarkę. Iškėlėme žmogaus teisių Rusijoje ir kitose šalyse klausimą. Į Tarybos posėdžius reguliariai kviesdavome žmogaus teisių gynėjus, kad išgirstume apie jų patirtis iš pirmų lūpų. Pradėjome įgyvendinti ES gaires dėl žmogaus teisių gynėjų – praktines priemones, skirtas jiems remti ir apsaugoti. Taip pat siekėme, kad įgyvendinant ES rytų partnerystės darbotvarkę būtų įsteigtas pilietinės visuomenės forumas. Pagaliau mūsų balsas buvo ne tik išgirstas, bet ir išklaustas.

Šiandien Čekijos politikai vis dar mėgsta kalbėti apie Havelo palikimą, tačiau jo principų nebesilaiko. Daugiausia jie tik formaliai deklaruoja savo pritarimą pasisakydami žiniasklaidai. Į pirmą planą iškilo kitos, stipresnės įtakos – pirmiausia privataus verslo interesai ir populistinės jėgos, kurios teigia metančios iššūkį elitui, dažnai tapatinamam su Briuseliu ir jo klimato politika. Iš idealizmo, kadaise būdingo Čekijos užsienio politikai, liko nedaug.

Po 2022 m. plataus masto Rusijos invazijos į Ukrainą Čekijos vyriausybė aiškiai stojo Ukrainos pusėn, tačiau tokį atsaką daugiausia paskatino visuomenės reakcija. Pirmosios vyriausybės spaudos konferencijos buvo gana santūrios. Viskas pasikeitė, kai čekai spontaniškai išėjo į gatves išreikšti paramos Ukrainai ir ėmė padėti Ukrainos pabėgėliams. Sistema pradėjo judėti daugiausia dėl spaudimo, kilusio iš apačios. Tai lėmė gana siauras politinis išsikišimas.

2024 m. Čekijos vyriausybės iniciatyva aprūpinti Ukrainą amunicija buvo svarbi, nes fronte svarbus kiekvienas artilerijos sviedinys. Vis dėlto, mano manymu, iniciatyva buvo prastai organizuota. Pirmiausia vyriausybė apie ją paskelbė, galima sakyti, dėl viešųjų ryšių. Pinigai pradėti rinkti tik vėliau, pirmiausia iš kitų vyriausybių, kad nereikėtų naudoti savo lėšų. Kaip ir buvo galima numatyti, vos paskelbus apie pirkimus, amunicijos kainos išaugo. Vyriausybės noras pasipuikuoti savo veiklumu vis dėlto nebuvo toks protingas sprendimas.

Taip pat turime savęs paklausti, ar iki 2022 m. pakankamai budriai reagavome į Rusijos keliamą grėsmę. Ar iš tiesų tiek Čekijoje, tiek Europoje darėme viską, ką turėjome, kad stiprintume visuomenės atsparumą dezinformacijai ir

kibernetinėms atakoms bei mažintume priklausomybę nuo iškastinio kuro? Nemanau. Kas po 2014 m. Rusijos įvykdytos Krymo aneksijos garsiai įspėjo apie Europos priklausomybę nuo Rusijos energetikos? Europos žalieji – vieni iš nedaugelio, kas tada kėlė šį klausimą. Kas 2019 m. įvedė sankcijas įmonėms, padėjusioms Rusijai tiesti dar vieną dujotiekį – „Nord Stream 2“? Donaldas Trumpas, nors tai pripažinti labai nepatogu. Žinoma, taip jis gynė JAV strateginius interesus. Gaila, kad Europa nesugebėjo įžvelgti, apibrėžti ir siekti savųjų.

„Neo“, arba naujojo, idealizmo sąvoką mėgstu vartoti būtent todėl, kad dabartinėje Čekijos politikoje jo matau labai mažai. Ji išryškina atotrūkį tarp to, ką sakome, ir to, ką darome. Žinoma, tai galioja ne tik užsienio politikai, bet ir politikai apskritai. Tai viena iš priežasčių, kodėl Vakaruose išiplieskė demokratijos krizė. Elitas, ypač politikai, mėgsta kalbėti apie „paprastus žmones“, tačiau tokie žmonės nebėra svarbiausias jų prioritetas. Pirmiausia paisoma verslo rėmėjų, rinkodaros konsultantų ir kitų įtakingų veikėjų. Jų kišimasis į sprendimų priėmimą reiškia politinės galios privatizavimą. Tuos, kurie sumaniai paverčia ekonominę galią politine, vadinkime tikruoju vardu – oligarchais. 2023 m. žurnalo *The Economist* sudarytame senų bičiulių kapitalizmo indekse Čekija užėmė aukštą vietą – antrąją po Rusijos.

Ko europiečiai gali pasimokyti vieni iš kitų?

Vieni kitiems esame reikalingi, kad geriau suprastume įvairias saugumo grėsmes, su kuriomis susiduria Europa. Tokios šalys, kaip Baltijos valstybės, Lenkija ir Čekija, buvusios Sovietų Sąjungos satelitinės valstybės, mato

Rusijos keliamą grėsmę ir laiko ją prioritetu. Tačiau ar jos kada nors skyrė pakankamai dėmesio Viduržemio jūros regiono svarbai Europos saugumui? Ar jos išsiklausė į Ispanijos, Italijos ir kitų šalių kalbas apie jų regiono problemas? Nenoriu pasakyti, kad turėtume remti pastangas sustabdyti valtis, Viduržemio jūra gabenančias skurdžius migrantus. Kalbu apie pietinės ES kaimynystės politikos krypties stiprinimą.

Skirtingas saugumo grėsmių vertinimas nebūtinai reiškia dvigubus standartus – veikiau tai informacijos trūkumo problema. Prahoje gyvena ukrainiečių, baltarusių ir armėnų, o kitose šalyse – Šiaurės Afrikos, Artimųjų Rytų ir kitų regionų gyventojų. Todėl itin svarbu išsiklausyti vieniems į kitus, dalytis patirtimi ir žvalgybine informacija bei stiprinti mūsų pilietinių visuomenių ryšius.

Vis dėlto manau, kad šiuo metu didžiausią grėsmę kelia Rusija. Nors dėl milžiniškų žmonių ir technikos nuostolių mūsų lauke jos kariniai pajėgumai gali mažėti, ji išlieka pavojingu priešu Europai, susidūrusiai su *Pax Americana* nykimu. Dešimtmečius galėjome ramiai kliautis NATO, kurį didžiąja dalimi finansavo Jungtinės Valstijos. Gyvenome saugiai po JAV branduoliniu skėčiu, saugomi Europoje dislokuotų JAV karių. Dabar turime pripažinti naują realybę. Turime tapti labiau savarankiški gynybos srityje, tačiau kartu nepamiršti, kad saugumas ir atsparumas apima kur kas daugiau nei vien gynybą.

Ginklai negali užtikrinti Europos saugumo, jei mums ir toliau truks politinės vienybės. Kaip mūsų ginkluotosios pajėgos veiks kartu? Kaip nuspręsimė, kada ir kur jas dislokuoti? Šiandien mums sunkiai sekasi susitarti net dėl švelnesnės priemonės – sankcijų. Nesame

Demokratinę šalį atpažinsi iš karto.

pajėgūs tinkamai jų įgyvendinti. Putino draugai pelnosi iš karo mūsų žemyne, o mes leidžiame jiems išvengti atsakomybės. ES vis dar leidžiame veikti įmonėms, priklausančioms Rusijos kariniam kompleksui.

Čekijoje veikia Rusijos branduolinės energetikos bendrovės „Rosatom“ padalinys. Gali būti ir kitų Rusijos oligarchams priklausančių įmonių, galbūt net remiančių politines partijas, apie kurias tiesiog nieko nežinome. Tačiau žinome, kad jos finansuoja dezinformacijos kampanijas, kenkėjiškas įtakos operacijas ir kibernetines atakas. Rusijos ausys kyšo prieš skiepus nukreiptose kampanijose, klimato kaitos neigime, sąmokslų teorijose apie karą Ukrainoje ir prieš lyčių lygybę nukreiptuose judėjimuose. Nesame pajėgūs atsikratyti Putino režimo įtakos mūsų teritorijoje, nors tai turėjo būti lengviausiai įgyvendinama mūsų išsipareigojimo remti Ukrainą ir užtikrinti Europos saugumą dalis.

Pernelyg lengva dėl Europos politinio ryžto stokos kaltinti vien tokias šalis, kaip Vengrija ir Slovakija, kurios prišinasi bendriems sprendimams. Kitos šalys slepiasi už jų, taip gindamos savo partinius interesus arba tenkindamos įtakingiausių lobistų įgeidžius.

Kokios pozicijos Europa turėtų laikyti globaliųjų Pietų klausimu?

Čekijoje apie kolonijinę Europos praeitį beveik nesusimąstoma. Kai Nacionalinės galerijos direktorė pradėjo kalbėti apie dekolonizacijos sampratą mene, politikai iš jos šaipėsi. Esą ar ji nežino, kad mūsų šalis niekada neturėjo kolonijų? Tačiau negalime ignoruoti fakto, kad esame įstoję į ES, kuriai priklauso ir buvusios kolonijinės valstybės. Šiose

šalyse kolonializmas ir tai, kaip jo palikimas formuoja dabartinius santykius su globaliaisiais Pietumis, aptariamai viešose diskusijose, pilietinėje visuomenėje ir net tarp politikų.

Be to, ir pati Europa yra suinteresuota sureguliuoti savo santykius su globaliaisiais Pietumis. Šiandien, pasauliui vis labiau skylant, mums reikia daugiau sąjungininkių ir sąjungininkių, taip pat ir Pietų šalyse. Šiuo metu Europos ir kitų šalių didžiosios korporacijos pelnosi iš priverstinio darbo, miškų kirtimo, žemių grobimo ir kasybos Pietų valstybėse. Užuo ir toliau jas išnaudoję, turėtume siūlyti partnerystę, kuri prekybos ir investicijų srityje užtikrintų Pietų šalių gyventojų, įskaitant čiabuvių tautas, teises ir suteiktų jiems galimybę spręsti, pavyzdžiui, kam ir kokiomis sąlygomis leidžiama išgauti naudingąsias iškaskas jų teritorijoje.

Ar Europa vis dar turėtų siekti demokratijos sklaidos pasaulyje?

2009 m., glaudžiai bendradarbiaudami su Švedija, tuo metu pirmininkavusia ES, pasiekėme, kad ES Taryba priimtų išvadas dėl paramos demokratijai ir paskelbtų tai vienu iš pagrindinių ES išorės politikos tikslų. Rengiant šias išvadas buvo atliktas svarbus darbas – pirmą kartą prie vieno stalo susėdo žmogaus teisių ir vystomojo bendradarbiavimo ekspertai. Šios sritys glaudžiai susijusios (nors kartais jų tikslai ir kerta), tačiau iki tol jų atstovai niekada nebuvo dirbę kartu.

Rengiant šias išvadas taip pat buvo diskutuota, ar reikėtų kalbėti apie „demokratijos sklaidą“. Kad nesusidarytų išpūdis, jog bandome primesti savo vakarietišką požiūrį kitoms pasaulio šalims, sutarėme vartoti sąvoką

„demokratijos rėmimas“. Šiandien manau, kad demokratijos rėmimas, bendradarbiaujant su pilietine visuomene, iš esmės skiriasi nuo kolonializmo. Žinoma, turime pripažinti, kad skirtingose kultūrose ir regionuose egzistuoja saviti visuomenės dalyvavimo valstybės valdyme modeliai. Tačiau turime atsiboti nuo tų, kurie teigia, kad demokratija tinka tik Vakarų visuomenėms, o kitos visuomenės tam nėra pasiruošusios. Iš esmės tai yra kultūrinis rasizmas.

Demokratija gali turėti skirtingus veikimo principus ir skirtingas institucijas. Tačiau demokratinę šalį atpažinsi iš karto.

Minkštoji galia yra svarbi Europos užsienio politikos priemonė. Daugeliui žmogaus teisių gynėjų visame pasaulyje Europa tebėra sektinas pavyzdys. Ji atliko svarbų vaidmenį priimant reikšmingas tarptautines sutartis ir JT rezoliucijas. Tačiau net siekdami prisidėti prie žmogaus teisių apsaugos, neturėtume primesti savo modelio – turėtume siekti įsitraukimo ir bendradarbiavimo. Kontekstas yra svarbus.

O ką galėtumėte pasakyti apie tarptautinės teisės viršenybę?

Ginti tarptautinės teisės viršenybę nėra lengva. Tai verčia mus kritiškai vertinti ilgalaikes sąjungininkes ir sąjungininkus, įskaitant Izraelį ir JAV. Tačiau vargu ar kada nors buvo tinkamesnis metas rimtai pagalvoti, kodėl mums reikia tarptautinės teisės ir kodėl ji yra tokia svarbi mūsų saugumui. Čekija yra viena iš šalių, kurios puikiai supranta, kad kiekvieną kartą pradėjus byrėti tarptautinei tvarkai, šalį užklumpa sunkūs laikai.

Kokias vertybes šiame kontekste žaliosios partijos turėtų puoselėti visuomenėje ir politikoje?

Mes, žalieji, gana aiškiai ir užtikrintai įvardijame, ko reikia imtis. Turime rūpintis aplinka ir klimatu, kartu vykdyti tinkamą socialinę politiką ir gerbti žmogaus teises. Tai trys pagrindinės vertybės, kuriomis vadovaujamės.

Sunkiausia rasti būdą būti išgirstiems, kai visuomenėje stiprėja reakcija prieš viską, kas susiję su aplinkosauga ir socialine politika. Ar turėtume vengti visko, kas gali būti palaikyta ir pavadinta radikalizmu, kad nebūtume nustumti į paraštes? Ar turėtume mažiau garsiai pasisakyti kai kuriais klausimais, kad išliktume politinio diskurso centre ir toliau sulauktume žiniasklaidos dėmesio? O gal tiesiog turėtume nuspręsti kalbėti atvirai ir vadinti dalykus tikraisiais vardais? Tai svarbus strateginis klausimas visiems Europos žaliesiems.

Anksčiau ar vėliau švytuoklė pasisuks atgal, nes Europa, taip pat ir Čekija, galiausiai pajus klimato politikos teikiamą naudą, ypač jei ši politika bus derinama su teisingesniu turto paskirstymu ir dabartinio išteklių eksploatuojančio ekonomikos modelio pertvarka į tvarų, aplinkai ir žmonių gerovei palankesnį modelį. Kol tai nutiks, labai svarbu, kad žaliosios, progresyviosios ir kairiojo liberalizmo partijos bei grupės, taip pat socialiniai judėjimai, dirbtų kartu.

Gabriela Svárovská nuo 2025 m. lapkričio yra Čekijos žaliųjų („Zelení“) partijos parlamento narė. Į parlamentą ji buvo išrinkta iš 12-osios vietos Piratų partijos sąraše, surinkusi pakankamai pirmumo balsų. Gabriela taip pat yra viena iš Čekijos žaliųjų partijos pirmininkių. Anksčiau ji dirbo valstybės tarnautoja, diplomate, žurnaliste ir aktyviste.

Petr Kutílek yra Prahoje veikiančios Tarptautinių santykių asociacijos (Asociace pro mezinárodní otázky, AMO) tyrėjas.

Pavčina Janebová AMO tyrimų skyriaus vadovė.

Šis interviu buvo parengtas prieš išrenkant Gabrielą į Čekijos parlamentą 2025 m. spalį. Pirmą kartą paskelbtas *Green European Journal* 2026 m. vasario 26 d.

Santykiai su globaliaisiais Pietumis Rusijos karo prieš Ukrainą kontekste

Sofiia Shevchuk
ir Richard
Wouters
pokalbis su Ivan
Kłyszcz

Nors Vakaruose Rusijos karas prieš Ukrainą sulaukė beveik visuotinio pasmerkimo ir ekonominių sankcijų, globaliuosiuose Pietuose reakcijos į jį buvo kur kas įvairesnės. Šį skirtumą būtų patogu aiškinti demokratijos ir autokratijos priešprieša, tačiau tikrovė yra gerokai sudėtingesnė. Kaip Ukraina ir Europa galėtų sustiprinti diplomatinius ryšius su globaliųjų Pietų šalimis?

Lenkų kilmės, Meksikoje gimęs ir jau beveik dešimtmetį gyvenantis Estijoje Ivanas Kłyszczas į Šiaurės ir Pietų santykius žvelgia iš išskirtinai transnacionalinės perspektyvos. Šiuo metu jis tiria Ukrainos santykius su Afrikos šalimis po 2022 m. prasidėjusios plataus masto Rusijos invazijos. Nors Kłyszczas nėra neoidealizmo šalininkas, ši sąvoka jam gerai žinoma ir interpretuojama gana provokuojančiai.

Sofiia Shevchuk ir Richard Wouters: 2023 m. straipsnyje¹ apie globaliųjų Pietų reakciją į plataus masto Rusijos invaziją į Ukrainą atkreipiate dėmesį į skirtingą Vakarų ir „ne Vakarų“ šalių požiūrį. Kas lemia šiuos skirtumus?

Ivan Kłyszcz: Šio straipsnio tikslas buvo paskatinti diskusiją apie tai, kodėl daugelis šalių nusprendė netaikyti sankcijų Rusijai, nors pripažįsta, kad invazija į Ukrainą pažeidžia tarptautines normas ir sukėlė humanitarinę katastrofą. Kai kurios šalys nusprendė išlaikyti tokius pačius santykius su Rusija, o kitos net įžvelgė galimybę juos pagerinti. Mokslinėje literatūroje jau vartojama sąvoka, kurią šiame kontekste siūlo taikyti kai kurie Lotynų Amerikos akademikai

– „aktyvus neprisijungimas“ (*active non-alignment*). Ši sąvoka iš pradžių buvo vartota JAV ir Kinijos prekybos karo, kuris smarkiai paveikė Lotynų Ameriką, kontekste, tačiau dabar ji taikoma ir kalbant apie Rusijos karą prieš Ukrainą. Manau, kad ji gerai perteikia proaktyvios užsienio politikos esmę – siekti nacionalinių interesų arba to, kas laikoma nacionaliniais interesais, iš esmės neįsipareigojant nė vienai iš didžiųjų galių. Žinoma, esama ir išimčių. Tačiau kalbant apie šį karą, manau, kad būtent toks požiūris vyrauja daugumoje pasaulio šalių.

Vienas svarbių aktyvaus neprisijungimo veiksmų – pasikeitęs pasaulinis galios pasiskirstymas. Atotrūkis tarp didžiųjų

galių ir besivystančių šalių tam tikra prasme sumažėjo. Turto nelygybė tebėra didelė ir kai kuriais aspektais net didėja. Tačiau galios atotrūkis sumažėjo. Nuo Šaltojo karo laikų pasaulis pasikeitė – Vašingtonas ir Maskva nebegali elgtis taip, kaip anksčiau. Mažesnės valstybės supranta, kad šie pokyčiai turi ir privalumų, ir trūkumų. Pagrindinis privalumas yra tas, kad jos neprivalo rinktis vienos pusės; mažosios šalys gali priešintis tiek JAV ir Rusijos, tiek Kinijos ir ES spaudimui. Daugelis valstybių šiandien daro tai, ko siekė Šaltojo karo metais kurdamos Neprisijungimo judėjimą – vykdo savarankišką užsienio politiką.

Čia pirmiausia turiu omenyje vidutines galias Afrikoje – Alžyrą, Egiptą, Nigeriją, Etiopiją ir Pietų Afriką. Šiandien šios valstybės turi daugiau erdvės veikti savarankiškai, iš dalies dėl to, kad didžiosios galios mažiau dėmesio skiria Afrikai. Kinijos investicijos mažėja, o ES apskritai keičia savo santykių su regionu kryptį. Todėl šios vidutinės galios tampa vis svarbesnės kaip tarpininkės sprendžiant regioninius klausimus. Tą patį galima pastebėti ir Pietų Amerikoje bei Azijoje.

Aktyvus neprisijungimas tapo dar labiau pastebimas po 2022 m. – užtenka pažvelgti į Jungtinių Tautų balsavimus dėl Ukrainos, taip pat į sankcijų Rusijai

taikymo ir santykių palaikymo tendencijas. Manau, kad Maskvai tai buvo nemaloni staigmena, nes ji tikriausiai tikėjosi didesnio kai kurių šalių palaikymo. Pavyzdžiui, buvo tikimasi, kad Alžyras, palaikantis glaudžius istorinius, karinius ir ekonominius ryšius su Rusija, balsuos prieš Maskvą smerkiančias priemones. Tačiau svarbiuose JT Generalinės Asamblėjos (JTGA) balsavimuose Alžyras susilaikė, ypač per 2022 m. kovo mėnesį vykusią neeilinę sesiją, kai buvo priimta rezoliucija, raginanti Rusiją išvesti savo pajėgas iš Ukrainos. Šis susilaikymas, o ne balsavimas „prieš“, parodė, kad Alžyras dvejoja, ir pabrėžė, kad Rusijos įtaka nebūtinai automatiškai reiškia diplomatinę lygiavimąsi į Maskvą.

Priešingai, Eritrėja išsiskyrė kaip vienintelė Afrikos valstybė, balsavusi prieš JT Generalinės Asamblėjos rezoliuciją – ji prisijungė prie nedidelės valstybių grupės, kuriai priklausė pati Rusija, Baltarusija, Sirija ir Šiaurės Korėja. Eritrėja taip pat nepritarė JT Žmogaus teisių tarybos (ŽTT) komisijos, turėjusios tirti karo nusikaltimus Ukrainoje, įsteigimui; visos kitos Afrikos šalys, tuo metu buvusios ŽTT narės, balsavo už arba susilaikė. Eritrėjos pozicija atspindėjo jos strateginį artumą Rusijai ir kitoms autoritarinėms valstybėms, tačiau nesibaigė jokia formalia partneryste.

Ar egzistuoja skirtumas tarp demokratiųjų ir autokratiųjų globaliųjų Pietų valstybių paramos Ukrainai?

Turimi duomenys leidžia daryti išvadą, kad kuo demokratiškesnė šalis, tuo labiau ji remia Ukrainą JT Generalinėje Asamblėjoje. Vis dėlto, situacija nėra tokia paprasta. Vertinant pasauliniu mastu, stengiuosi atsiriboti nuo požiūrio, kad tai lemia autokratijos ir demokratijos priešprieša. Ukrainą palaikė nemažai nedemokratiščių šalių. Pavyzdžiui, pranešama, kad Sudano karinė chunta palaikė ryšius su Ukraina, o nuo 2022 m. pasirodė pranešimų apie jų bendradarbiavimą karinėje srityje. Žinoma, ši informacija nėra patvirtinta, tačiau panašu, kad čia matome tradicinės užsienio politikos tendencijas.

Vakarų paramą Ukrainai, kurią aktyviai palaiko neoidealistiniai politikai, įskaitant ES vyriausiąją užsienio reikalų įgaliotinę Kają Kallas, daugelis globaliųjų Pietų valstybių laiko veidmainiška. Jos atkreipia dėmesį į Europos abejingumą kitur vykstantiems konfliktams. Ar pačios Ukrainos patirtis kovojant su kolonijine priespauda gali padėti sumažinti atotrūkį tarp Europos neoidealizmo ir globaliųjų Pietų antikolonijinių pažiūrų?

Apie kolonijinį naratyvą ir tai, kiek jis sieja Ukrainą su globaliaisiais Pietumis, esu daug svarstęs. Tai įdomi ir sudėtinga tema, tačiau kol kas negalime daryti jokių galutinių išvadų. Mokslininkai, istorikai ir kiti specialistai dar tik aiškinasi šiuos klausimus.

Šis neapibrėžtumas šiek tiek apsunkina Ukrainos strateginės komunikacijos formavimą. Ukrainos valstybės pareigūnai neabejotinai apibūdina karą kaip kolonijinį konfliktą – Rusija esą siekia iš naujo kolonizuoti Ukrainą. Šis argumentas

turi pagrindo – užtenka pažvelgti į tai, ką Rusija daro okupuotose teritorijose gyvenantiems žmonėms. Viešojoje diplomatoje su kolonializmu patyrušiomis šalimis šiuo klausimu Ukraina elgiasi atsargiau. Ukrainos diplomatai vengia tiesiogiai lyginti savo šalies istoriją su kolonijinę patirtį turinčių globaliųjų Pietų šalių istorijomis. Manau, kad privačiuose pokalbiuose jie yra labiau linkę susieti šias patirtis, tačiau viešai, diplomatinėje aplinkoje ir renginiuose, jie elgiasi labai atsargiai.

Kalbant apie siekį daryti įtaką globaliųjų Pietų šalių užsienio politikai, manau, kad kolonijinis argumentas jau pasiekė savo ribas. Aktyvaus neprisijungimo pozicija jau tvirtai įsišaknijusi. Ukrainos ir Europos diplomatai sektųsi geriau, jei ji atlieptų šių šalių interesus. Turime išsiaiškinti, kokie tie interesai, ir rasti, kur jie galėtų sutapti su mūsų interesais. Tai gera investicija – ne tik finansine prasme – megzti ryšius, kontaktus ir į dialogą įtraukti sprendimų priėmėjus, verslininkus, studentus ir net menininkus. Vertingas visas bendradarbiaujančių šalių spektras.

Pateiksiu konkretų pavyzdį. Maždaug prieš metus Estijos užsienio reikalų ministerija surengė susitikimą su Afrikos šalių ambasadoriais, atsakingais už Estijos reikalus ir reziduojančiais Berlyne. Estijoje Afrikos šalių ambasadų nėra – paprastai jos įsikūrusios Helsinkyje, Stokholme arba Berlyne. Todėl susitikimas buvo surengtas Berlyne, kur jų yra daugiausia. Jame dalyvavo užsienio reikalų ministras ir nemažai ministerijos darbuotojų. Jie siekė paskatinti glaudesnę šalių bendradarbiavimą. Žinoma, oficialūs diplomatiniai santykiai jau buvo užmegzti, tačiau šiuo atveju norėta paversti juos aktyviais ir prasmingais. Žinutė buvo labai paprasta: „Kaip galime sukurti

abiem pusėms naudingus santykius? Ką galime padaryti dėl jūsų? Kuriais klausimais mūsų interesai sutampa?”

Tai buvo labai paprastas gestas, kuriuo parodyta, kad į santykius žiūrima kaip į lygiavertę partnerystę. Afrikos ambasadoriams nebuvo „pamokslaujama“ apie Rusiją ir visa diskusija nesisuko vien apie saugumo klausimus. Manau, tame buvo kažkas labai nuoširdaus. Galbūt tai ir yra tikrasis idealizmas – tikėjimas, kad susitelkdami į bendrus interesus galime įveikti istorinį bagažą ir platesnes geopolitines aplinkybes. Tai gali skambėti naiviai, bet man ši iniciatyva pasirodė labai maloniai netikėta.

Kodėl nederėtų pamokslauti apie Rusiją?

Atsakysiu papasakodamas trumpą nutikimą. Būdamas Adis Abeboje, klausiau žmonių, ką jie mano apie Ukrainą. Dauguma buvo labai mandagūs, profesionalūs ir pateikė išsamius atsakymus. Tačiau vienas žmogus į klausimą sureagavo gana piktai: „Mūsų šalis, Etiopija, nuolat kariauja, mes nuolat kenčiame nuo bado ir negauname jokios tarptautinės paramos. Turime visą krūvą savų problemų, tad neklauskite manęs apie Ukrainą.“

Štai jums ir neoidealizmas su savo vertybėmis.

Įvairių Vidurio, Rytų ir Šiaurės Europos lyderių palaikomas neoidealizmas dažnai pristatomas kaip didžiosios užsienio politikos strategijos dalis – taip jį apibūdina ir pats šią sąvoką sukūręs Benjaminas Tallisas. Aš taip nematau. Man neoidealizmas yra atsakas į tai, kad Vakarams jau ilgą laiką sunku paversti savo milžinišką ekonominę ir technologinę galią karine sėkme.

**Mano
nuomone,
naujojo
idealizmo
esmė ta,
kad gynyba
taptų teisėtu,
matomu
ir bendru
liberalios
demokratinės
visuomenės
rūpesčiu.**

Per pastaruosius 30 metų Vakarams – nesvarbu, ar kalbėtume apie NATO, JAV, ar ES – sunkiai sekėsi pasiekti strateginę pergalę karuose. Galbūt iš pradžių ir laimime, tačiau ilginiui dažnai ištinka nesėkmės. Tai kelia nerimą: kodėl, nepaisant didžiulės galios, nesugebame veiksmingai apsiginti? Manau, kad neoidealizmas iš dalies kyla būtent iš šio nerimo.

Viena iš priežasčių, kodėl Vakarams sunku pasiekti pergalę, yra jų pasirinktas karybos būdas: siekiama kuo labiau išvengti aukų, smarkiai pasikliaujama technologijomis ir tikimasi greitų rezultatų. Tokie karai yra priimtini rinkėjams. Tačiau tradiciškai karai vyksta kitaip. Istoriskai karas reiškė aukas, mokesčius ir didelį visuomenės mobilizavimą. Šiandien to nematome, todėl Europoje kariuomenė beveik neegzistuoja kasdieniame visuomenės gyvenime.

Mano manymu, svarbiausia neoidealizmo idėja yra susijusi su mūsų požiūriu į gynybą ir kariuomenės vaidmeniu mūsų visuomenėje. Tai reiškia, kad gynyba ir vėl turi tapti matoma ir svarbi, nepaverčiant jos partinės politikos klausimu. Šiuo požiūriu neoidealizmas gali būti priskiriamas centrizmui – kartais net ir radikaliam. Jo esmė paprasta: apie migraciją, klimato politiką ir kitus klausimus turime atvirai ir demokratiškai diskutuoti, tačiau gynybos srityje turėtume veikti išvien. Nesvarbu, ar priklausome dešiniejiems, ar kairiesiems, investicijos į kariuomenę ir parama Ukrainai yra racionali politinė laikysena. Mano nuomone, tai ir yra naujojo idealizmo esmė. Jis veikiau sietinas ne su abstrakčiomis vertybėmis, o su tuo, kad gynyba taptų teisėtu, matomu ir bendru liberalios demokratinės visuomenės rūpesčiu. Manau, tai be galo svarbu.

Sakyčiau, kad neoidealizmas iš tiesų nėra toks jau idealistinis. Tai veikiau tam tikras blaivus realizmas, ypač čia, Estijoje, kur Rusijos grėsmė yra laikoma labai realia. Tokioms šalims, kaip Estija, Latvija, Lietuva, Lenkija, Suomija ir Norvegija, grįžimas prie didesnio dėmesio gynybai nėra teorinis klausimas – nuo to priklauso šalies išlikimas.

Ar turite konkrečių rekomendacijų žaliosioms partijoms?

Pirmiausia, nepasiduokite pagundai supriešinti Ukrainos ir Palestinos klausimus – jie neturėtų būti vertinami kaip konkuruojantys tarpusavyje. Tai yra gyvybiškai svarbu, jei norime rasti bendrą pagrindą dialogui. Žinau, kad tai gali skambėti miglotai, tačiau manau, kad tai nepaprastai reikšminga.

Antra, politinės veidmainystės problemos neišspręsimė. Vyriausybės ir toliau pirmiausia rūpinsis savais interesais – tokia yra tarptautinių santykių realybė. Jei norime kurti ilgalaikius, prasmingus ryšius, tam tikru mastu turime į tokius interesus atsižvelgti. Tai sugrąžina mus prie tradicinės diplomatijos – praktikos, kuri turi savų trūkumų ir neretai atveda į aklavietę, taip pat ir moralinę. Jei šiuo klausimu turėčiau ką rekomenduoti, tai pirmiausia raginčiau politikus, ypač dirbančius užsienio politikos srityje, skirti laiko šiems klausimams apmąstyti. Jie turėtų įvertinti užsienio politikos svorį ir kompleksiskumą bei joje kylančių etinių dilemų svarbą.

Endnote

- 1 Ivan U. Kłyszcz, *It Is Not About "Neutrality": How the Global South Responds to Russia's Invasion*, 2023 m. sausio 30 d. <https://www.boell.de/en/2023/01/30/it-not-about-neutrality-how-global-south-responds-russias-invasion>

Dr. Ivan U. Kłyszcz yra Taline įsikūrusio Tarptautinio gynybos ir saugumo centro (*International Centre for Defence and Security*, ICDS) tyrėjas. Jis įgijo tarptautinių santykių mokslo daktaro laipsnį Tartu universitete bei Vidurio ir Rytų Europos studijų magistro laipsnį. Jo mokslinių tyrimų sritys daugelį metų apima Rusijos užsienio politiką ir platesnes temas, įskaitant teritorinę autonomiją ir geopolitiką Vidurinėje Azijoje.

Sofiia Shevchuk yra Briuselyje gyvenanti ukrainietė tyrėja. Ji yra švietimo ir konsultavimo platformos VONA įkūrėja.

Richard Wouters yra Nyderlandų žaliųjų partijos idėjų kalvės „Wetenschappelijk Bureau GroenLinks“ tyrėjas.

Šis interviu pirmą kartą paskelbtas *Green European Journal* 2025 m. rugsėjo 18 d.

Saugumo takoskyra tarp Europos Šiaurės ir Pietų. Kaip ją įveikti?

Richard Wouters
pokalbis su
Mārtiņš Staķis
ir **Carlos**
Corrochano

Rusijos imperializmo grėsmė Šiaurės ir Rytų Europoje jaučiama kur kas stipriau nei Pietų Europoje. Dėl to kyla nesutarimų gynybos klausimais, ypač tarp progresyviųjų jėgų. Šiame interviu Latvijos žaliųjų atstovas Europos Parlamente Mārtiņš Staķis ir ispanų politikos teoretikas Carlosas Corrochano diskutuoja, ar įmanoma šiuos skirtumus įveikti ir kaip tai padaryti.

Richard Wouters: Kaip po 2022 m. Rusijos pradėtos plataus masto invazijos į Ukrainą pasikeitė diskusija apie saugumą ir gynybą jūsų šalyse?

Mārtiņš Staķis: Latvijoje esminis politinis lūžis įvyko dar 2014 m., kai Rusija aneksavo Krymą. 2004 m. įstoję į Europos Sąjungą ir NATO buvome tikri, kad karo su Rusija grėsmė jau praeityje. Juk mus saugo galingiausi pasaulio aljansai. Tačiau 2014 m. suvokėme: *NATO esame mes patys, todėl patys turime prisidėti prie savo saugumo užtikrinimo*. Tais pačiais metais savo noru įstojau į Latvijos nacionalinę gvardiją.

Todėl plataus masto Rusijos invazija į Ukrainą mums buvo ne tokia netikėta kaip daugeliui kitų Europos šalių. Prieš penkerius metus, eidamas Latvijos gynybos ministro parlamentinio sekretoriaus pareigas, tarptautiniuose susitikimuose perspėdavau, kad dar vienas Rusijos išpuolis prieš kaimyninę šalį – tik laiko klausimas. Dažnai išgirdavau, kad turėtume švelninti retoriką, būti mažiau „rusofobiški“, siekti taikos su Rusija, o ne kurstyti karą. 2022 m.

skeptikai pripažino, kad mes – Latvija ir kitos su Rusija besiribojančios valstybės – visą laiką buvome teisios. Nenoriu, kad tokia situacija pasikartotų. Tai viena iš mano, kaip Saugumo ir gynybos komiteto nario ir Žaliųjų šeimos atstovo, misijų Europos Parlamente.

2014 m. Latvijos visuomenė nebuvo visiškai pasirengusi karui. Nenorėdama kelti nerimo, vyriausybė komunikacijoje akcentavo civilinę saugą – pasirengimą potvyniams, miškų gaisrams ar cheminėms nelaimėms. Iš Suomijos perėmėme „totalinės gynybos“ modelį ir žmonėms sakėme, kad didelės krizės atveju jie turi gebėti savarankiškai išsiversti 72 valandas. Iki 2022 m. visuomenės atsparumo samprata jau buvo prigijusi. Piliečiai pradėjo reikalauti, kad politikai žengtų dar vieną žingsnį ir imtų diskutuoti apie veiksmus karo atveju. Todėl dabar palyginti lengva didinti gynybos finansavimą iki 5 proc. BVP, kaip susitarta NATO. To reikalauja pati visuomenė.

Carlos Corrochano: Ispanija yra geografiškai nutolusi nuo Rusijos, todėl

gynyba čia nelaikoma išlikimo klausimu. Daugumai politinių partijų tai tėra dar viena tema, kurią galima pasitelkti savo politiniams tikslams – patogi dirva partijų kovai, o ne rimtai ir dalykiškai diskusijai.

Ispanijos kairiųjų stovykloje Rusijos invazija į Ukrainą sukėlė didelį nuomonių susiskaldymą. Kai kurie iš mūsų ją vadiname tikruoju vardu – imperialistinės agresijos prieš Ukrainos žmones aktu. Galime kritiškai vertinti NATO pasaulėžiūrą, tačiau turime sąžiningai įvardinti šio karo prigimtį. Kalbėjomės su savo kolegomis Vidurio ir Rytų Europoje, įskaitant Baltijos šalis, kad geriau suprastume jų nuostatavimus ir politinį požiūrį. Tačiau nemaža dalis kairiųjų vis dar mano, kad Rusijos invaziją galima pateisinti teisėtais argumentais. Iš dalies tai susiję su paties kairiųjų judėjimo istorija: kai kurios partijos susikūrė kovodamos prieš Ispanijos stojimą į NATO, o priešiškus NATO tebėra svarbi jų politinės tapatybės dalis. Šis istorinis ir net egzistencinis palikimas dažnai trukdo giliai diskusijai.

Savo leidinyje *Hacer Mundo* rašote, kad kairieji yra įkalinti „realizmo geležiniame narve“. Ką tu norite pasakyti?

Carlos Corrochano: Anksčiau Paryžiaus *Sciences Po* universitete dėsciau kritines tarptautinių santykių teorijas. Kiekvienais metais pradėdavau supažindindamas studentus su pagrindinėmis tarptautinių santykių teorijomis – tomis, kurios labiausiai nutolusios nuo kritinių požiūrių, ypač su realizmu. Iš esmės realizmas pasaulį suvokia kaip anarchijos ir nuolatinio konflikto erdvę, kurioje bendradarbiavimas beveik neįmanomas. Tai gana niūrus požiūris į žmogaus prigimtį ir pasaulio politiką. Realistai pernelyg sureikšmina galią ir

saugumą, todėl jų teorinėse schemose lieka mažai vietos tokioms idėjoms, kaip apsisprendimo teisė ar visuotinis teisingumas. Jiems retai rūpi tikras žmonių gyvenimas. Būtent dėl to, žvelgiant iš progresyvios perspektyvos, realizmas yra toks problemiškas.

Todėl man buvo apmaudu matyti, kaip Vakarų ir Pietų Europos kairieji pradėjo teisinti Rusijos agresiją remdamiesi realizmo teoretikų darbais ir juos cituodami, ypač Johno Mearsheimerio, kuris bičiuliaujasi su Viktoru Orbanu, ir daugelio kitų abejotinos reputacijos žmonių. Kartais tarp šių kairiųjų požiūrio į tarptautinę politiką ir į vidaus politiką atsiveria didžiulė praraja. Vidaus politikoje gali būti idealistas – gali diskutuoti apie ideologiją, remtis principais ir laikytis moralinės pozicijos. Tačiau vos peržengus nacionalines sienas pasaulį pradeda valdyti anarchija ir pesimizmas. Tuomet vienintelė išeitis – būti realistu ir sakyti, kad Ukraina neturi jokių šansų, kad jai reikia pasiduoti ar net kad ji pati iš dalies kalta dėl kilusio karo. Būtent tokį požiūrį vadinu realizmo geležiniu narvu.

Mārtiņš Staķis: Tai atspindi ir Europos Parlamento balsavimuose. Gynybos ir paramos Ukrainai klausimais Kairiųjų frakcijos pozicija yra artimiausia kraštutiniame dešiniajame politinio spektro gale esančių frakcijų pozicijai.

Žinoma, šiais klausimais turime nesutarimų ir Žaliųjų / ELA frakcijos viduje. Pažvelkime į istorinį kontekstą: per pastaruosius 500 metų Rusija penkis kartus įsiveržė į Suomiją ir šešis – į Latviją. Italija, Ispanija ir Portugalija niekada nėra patyrusios Rusijos invazijos. Tai iš dalies paaiškina, kodėl šių šalių požiūris skiriasi ir kodėl tokį skirtumą nėra lengva įveikti. Jei kolega europarlamentaras neigiamai žiūri į gynybos

finansavimą ar karinę paramą Ukrainai, negaliu priversti jo pakeisti savo požiūrį į teigiamą. Tačiau galbūt galiu įtikinti neutraliai nusiteikusį kolegą palaikyti teigiamą poziciją. Laiko nedaug, todėl turiu rinktis, dėl ko verta stengtis.

Ar jums pasisekė įtikinti Žaliųjų frakciją sustiprinti paramą gynybai?

Mārtiņš Staķis: Manau, kad taip. Tai gana lengva patikrinti – tiesiog palyginkime, kaip frakcija balsavo ateityje ir kaip balsuoja dabar.

Per vieną iš mūsų frakcijos posėdžių parodyčiau didžiulį Baltijos regiono žemėlapią ir pažymėjau sienos atkarpas, prie kurių Rusija buvo sutelkusi savo karines pajėgas. Paaīškinau, kodėl Suvalkų koridorius yra pažeidžiamiausia šio žemėlapio vieta – Rusija nori sukurti sausumos koridorių į savo eksklavą Kaliningradą per šią siaurą Lietuvos ir Lenkijos pasienio teritoriją. Parodžiau, kaip Rusija galėtų permesti savo pajėgas, kad užimtų Suvalkų koridorių, ir kaip į tai reaguotų NATO pajėgos. Manau, šis pristatymas tapo lūžio tašku – daugelis mano kolegų frakcijoje suprato, kad toks scenarijus yra visiškai realus. Po to buvau pakviestas asmeniškai susitikti su daugeliu savo kolegų iš Žaliųjų frakcijos ir jų padėjėjais. Mano nuomone, tai, kad nuo 2024 m. Žaliųjų frakcijoje atsirado naujų narių iš Latvijos ir Lietuvos, neabejotinai turėjo įtakos frakcijai.

Ką manote apie naujus NATO gynybos finansavimo tikslus: 3,5 proc. BVP karinėms reikmėms ir 1,5 proc. platesniam visuomenės atsparumui?

Mārtiņš Staķis: Man nepatinka, kad diskusijoje daugiausia dėmesio skiriama procentams. Verčiau turėtume

kalbėti apie pajėgumus. Iš kariuomenės girdėdami tik „duokite mums daugiau pinigų“ žmonių neįtikinsime. Reikėtų kalbėti apie naujus pajėgumus, kuriuos gavę šiuos pinigus sukursime. Pavyzdžiui, galėsime pasirūpinti geresne oro gynyba, kuri apsaugos mūsų ypatingos svarbos infrastruktūrą ir sumažins elektros ar geriamojo vandens tiekimo sutrikimų riziką.

Be to, neturėtume to vadinti išlaidomis – tai investicijos. Pažvelkime į gynybos liniją, kurią Suomija, Baltijos šalys ir Lenkija stato palei savo sienas su Rusija ir Baltarusija. Įtvirtinimus statys vietos įmonės, kurios kurs darbo vietas ir mokės mokesčius. Išaugusi kabelių, elektroninės stebėjimo įrangos ir kovos su dronais sistemų paklausa bus naudinga ir kitoms pramonės šakoms. Inovacijos, padėsiančios mums pasirūpinti ne buvusiam, o veikiam būsiam karui, ras vietą civiliniame gyvenime. Todėl stiprindami savo gynybą kartu stiprinsime ir savo ekonomiką.

Carlos Corrochano: BVP rodikliai atitraukia dėmesį nuo tikros diskusijos apie gynybą. 3,5 proc. tikslas atrodo gana atsitiktinis ir neproporcingas. Kur kas svarbiau kalbėti apie geresnį Europos saugumo ir gynybos politikos koordinavimą, dalijimąsi pajėgumais ir demokratiškesnį sprendimų priėmimą.

Dėmesys išlaidų tikslams grąžino seną „ginklų ar sviesto“ dilemą. Ji kyla iš liberaliosios ekonominės mąstysenos, grindžiamos prielaida, kad vyriausybės disponuoja ribotu ir nekintamu išteklių kiekiu: jei išleidi pinigus vienam dalykui, nebegali jų išleisti kitam. Mane, kaip ekosocialistą, stulbina, kad tiek daug kairiųjų perėmė šį požiūrį, net ir Ispanijoje, kur vos prieš dešimtmetį savo akimis matėme tokios ekonominės mąstysenos pražūtingus padarinius.

Tačiau istorija rodo, kad investicijos į saugumą iš tiesų gali tapti platesnės socialinės pažangos katalizatoriumi. Tikrasis klausimas yra ne *ar, o kaip* investuoti: kaip nukreipti ir susieti investicijas su socialiniu, ekonominiu ir klimato teisingumu.

Mārtiņš Staķis: „Ginklai ar sviestas“ iš tiesų yra klaidinga priešprieša. Pažvelkime į Suomiją: ji jau dešimtmečius daug investuoja į saugumą ir gynybą, tačiau turi vieną geriausių socialinės apsaugos sistemų pasaulyje. Baltijos šalyse sparčiai didiname investicijas į gynybą, tačiau nė cento nesumažiname socialinėms reikmėms skiriamų lėšų.

Ar vyriausybės turėtų labiau apmokestinti turtinguosius, kad finansuotų papildomas išlaidas gynybai ir paramą Ukrainai?

Carlos Corrochano: Taip. Kai kurie Europos progresyvieji politikai jau iškėlė šį klausimą. Tai išmintingas būdas priminti žmonėms tikslus, kurie iš pirmo žvilgsnio atrodo labai nutolę nuo jų kasdienio gyvenimo. Nacionalinio ir tarptautinio solidarumo, saugumo ir ekonominio teisingumo sąsaja – racionali ir emociškai paveiki idėja. Naudingas ir Ispanijos vyriausybės siūlymas finansuoti investicijas į gynybą bendra Europos skola. Jis priimtinas ir kitoms Pietų Europos šalims, todėl galėtų padėti mažinti Šiaurės ir Pietų takoskyrą saugumo srityje.

Jeigu neišsikelsime gynybos išlaidų tikslų, ar nereikės griebtis kito kriterijaus, pagal kurį vertintume kiekvienos NATO narės indėlį?

Mārtiņš Staķis: Taip ir ne. Pateiksiu metaforą. Jeigu gyvenate kaime ir užsideda vienas namas, ugniagesiai

neieško gaisrų po visą kaimą – jie sutelkia pajėgas ten, kur kilo problema. Tas pats turėtų galioti ir Europos gynybai. Problema yra rytiniame pasienyje, todėl ten ir turėtume sutelkti savo ginkluotąsias pajėgas. Tad klausimas, ar tokios šalys, kaip Ispanija, pasiekia 3,5 proc. ribą, nėra toks svarbus. Ispanija labiau prisidėtų prie Rusijos atgrasymo, jei savo investicijas į gynybą padidintų 0,5 proc. ir taip galėtų į Baltijos šalis siųsti daugiau karių bei karinės technikos. Latvijoje jau yra Ispanijos karių ir už tai esame labai dėkingi. Tačiau norėtume jų matyti daugiau.

Vis dėlto manau, kad turėtume siekti 3,5 proc. tikslo. Tačiau nebūtina, kad visos šalys jį pasiektų vienu metu. Latvijoje ir kitose priešakinės linijos valstybėse šį tikslą turime pasiekti ne vėliau kaip per trejus metus. Tokios šalys kaip Ispanija galėtų prie jo artėti palaipsniui.

Turime suvokti tikrąją karo kainą. Ukrainoje, kaip ir Rusijoje, karas atsieina 40–50 proc. BVP. Todėl dabar investuoti 3,5 proc., kad ateityje netektų mokėti kur kas daugiau, yra protingiausias pasirinkimas.

Carlos Corrochano: Nemanau, kad siūlymas siųsti daugiau Ispanijos karių prie Rusijos sienos sulauktų palaikymo šalies viduje – nei visuomenėje, nei tarp politikų. Teikti tokį pasiūlymą būtų klaida.

Mārtiņš Staķis: Kai Italija, Ispanija ir Graikija susidūrė su migracijos krize, mes, Baltijos šalys ir Lenkija, padarėme didelę klaidą sakydamos, kad tai ne mūsų problema. Praėjus dešimtmečiui, kai Rusija ir Baltarusija pradėjo naudoti migrantus kaip politinį ginklą, solidarumo jau prašėme mes. Mūsų partneriai iš Pietų Europos atsakė: „O kur buvote jūs, kai pagalbos reikėjo mums?“ Mano žinutė kolegoms iš Ispanijos būtų tokia:

„Prašau, nekartokite mūsų klaidos.“ Mes, politikai, turime kasdien priminti, kad Europa yra solidarumu grindžiamas projektas. Jei įsikibsim į savo nacionalines pozicijas, tai lems neabejotiną visų pasaulio diktatorių pergalę.

Carlosai, Ispanijoje yra palaikančiųjų Europos strateginę autonomiją. Ar tai nereiškia stipresnės Europos gynybos?

Carlos Corrochano: Būtent tokį kelią bandžiau siūlyti ir pats, kai aktyviai dalyvavau politikoje. To ėmėsi ir kiti kairiųjų atstovai. Dabartinis socialinių reikalų ministras Pablo Bustinduy netrukus po kairiųjų aljanso „Podemos“ įkūrimo 2014 m. tapo jo tarptautinių reikalų vadovu. Dėl jo įtakos „Podemos“ ėmė laikytis išmintingesnės pozicijos NATO atžvilgiu. Užuoť sakiusi, kad turime nedelsdami pasitraukti iš aljanso, „Podemos“ siūlė palaipsniui pereiti nuo NATO prie ES saugumo skėčio, grindžiamo Europos Sąjungos sutarties 42 straipsnio 7 dalyje įtvirtintu savitarpio gynybos principu. Diskusija apie tai, kaip pasiekti strateginę autonomiją koordinuojant Europos gynybą, buvo būtent tai, ko reikėjo kairiesiems.

Tapęs 2022 m. įkurto naujo kairiųjų aljanso „Sumar“ tarptautinių reikalų vadovu, mėginau toliau laikytis šios krypties. Tačiau netrukus užsienio politika tapo kairiųjų grupių tarpusavio politinių kovų lauku. Diskusija apie tai, ką Europos strateginė autonomija iš tikrųjų reiškia sprendimų priėmimo ir pajėgumų prasme, atsidūrė aklaivietėje. Šiandien tai tėra skambi frazė, kuria prisidengiama vengiant kalbėti apie konkrečius klausimus, tokius kaip investicijos į gynybą.

Tačiau nesu pasirengęs atsisakyti strateginės autonomijos idėjos. Europa

nebegali kliautis JAV, net jei į valdžią sugrįžtų demokratai. Vis sudėtingesniame, policentriniame pasaulyje Europa turi pati tapti geopolitine veikėja. Progresyvosios jėgos pasielgtų išmintingai, jei strateginę autonomiją siėtų ne tik su kariniu saugumu, bet ir su kitomis jo formomis – klimato, socialiniu ir ekonominiu saugumu. Strateginės autonomijos siekis yra viena iš priežasčių, kodėl mums reikia pramonės politikos, ir suteikia galimybę atgaivinti Europos žaliąjį kursą. Visapusiškas požiūris padarytų Europos strateginę autonomiją aktualesnę progresyviųjų pažiūrų rinkėjams.

Mārtinš, ar sutinkate, kad Europa negali kliautis JAV?

Mārtinš Staķis: JAV mums tebėra reikalingos. Man atrodo kiek nesąžininga dėl visų Europos klaidų kaltinti Trumpą. Dar 2004 m. George'as W. Bushas sakė, kad Europa turėtų pati imtis atsakomybės už savo saugumą. Tai turėjo tapti paskata siekti didesnės strateginės autonomijos, bet nieko neįvyko. 2014 m. Barackas Obama iš esmės perspėjo: „Žmonės, jei neskirsite 2 proc., ateityje turėsite problemų.“ Baltijos šalys į tai atsižvelgė, tačiau kai kurios NATO valstybės vis dar skiria mažiau nei 2 proc. arba šią ribą pasiekė tik visai neseniai. Problema – politinės lyderystės stoka. Trumpas labai garsiai ragina Europą daugiau skirti gynybai, tačiau mes apie tai žinome jau dvidešimt metų. Kadangi vis dėsime, dabar susiduriame su milžiniškomis išlaidomis. Praėjusią vasarą Trumpo ir von der Leyen sudarytas prekybos susitarimas būtų kur kas palankesnis Europai, jei nebūtume tokie priklausomi nuo JAV saugumo garantijų.

Europa turi stiprinti savo gynybą, bet NATO atsisakyti nesu pasirengęs. Mūsų karinių pajėgumų plėtra kainuos

mažiau, o Rusijos atgrasymas bus veiksmingesnis, jei JAV liks NATO pusėje. Laimei, JAV Kongrese NATO vis dar sulaukia didžiulio palaikymo.

Ar turite kitų pasiūlymų, kaip suartinti Šiaurės ir Pietų požiūrius į saugumą?

Mārtiņš Staķis: Bus sunku įtikinti Pietų Europos žmones, kad jiems kyla karinė grėsmė, tačiau jie savo kailiu patyrė klimato kaitos keliamus pavojus. Bendrą kalbą galime rasti siekdami, kad mūsų visuomenės būtų atsparesnės dideliems sutrikimams – nesvarbu, ar juos sukeltų karas, ar miškų gaisrai. Kai dirbau Latvijos gynybos ministro parlamentiniu sekretoriumi, buvau atsakingas už civilinę saugą, todėl žinau, kiek pastangų reikia, kad žmonės būtų pasirengę. Čia labai svarbus pilietinės visuomenės vaidmuo. Tikrasis pasirengimas prasideda nuo žmonių tarpusavio pasitikėjimo, nuo nevyriausybinio organizacijų ir bendruomenių grupių, kurios žino savo rajono žmonių vardus, kontaktus ir poreikius. Jos gali organizuoti mokymus ir stiprinti atsparumą nuo apačios. Manau, kad Šiaurės ir Pietų šalys gali sutarti dėl poreikio remti tokią žmogiškąją infrastruktūrą.

Carlos Corrochano: Į diskusiją apie saugumą turi įsitraukti daugiau progresyviųjų jėgų. Tikiuosi, kad tada galėsime atsisakyti „stovyklinio mąstymo“, kuriuo vis dar vadovaujasi dalis kairiųjų. Pagal šią logiką gyvename dvipoliame pasaulyje, todėl privalome rinktis vieną iš dviejų stovyklų, o kairieji esą visada turėtų prieštarauti tam, ką daro JAV – net jei taip galiausiai pradedama teisinti Rusijos agresiją. Tokį mąstymą reikia atmesti ir pakeisti nauju, labiau niuansuotu požiūriu į tarptautinius santykius.

Leidinyje Hacer Mundo pristatėte „strateginio universalizmo“ sąvoką. Ką ją norite pasakyti?

Carlos Corrochano: Strateginis universalizmas galėtų tapti nauju savaikiškos užsienio politikos orientyru. Universalizmas kairiųjų ir progresyviųjų sluoksniuose turi prastą reputaciją, daugiausia todėl, kad universalistinė retorika dažnai buvo naudojama siekiant pateisinti kolonialistinę ir imperialistinę veiklą. Tačiau iš feministinės ir postkolonijinės krypties atstovų, ypač Gayatri Spivak, išmokau, kad sąvokų reikšmė nėra nekintama. Kaip ir biologinė bei socialinė lytis, universalizmas yra lanksti sąvoka, kuri gali būti pasitelkta įvairiems tikslams. Galime kurti naujas vertybes, kurias norėtume taikyti visuotinai. Globaliosios politikos srityje mūsų pagrindinis principas turėtų būti toks: visada palaikome agresijos auką ir priešinamės agresoriui, nepaisydami to, kuriai stovyklai jis priklauso. Jameso Baldvino žodžiais: „Kiekvienas subombarduotas kaimas yra mano gimtasis kaimas.“ Ispanijos politikos kontekste tai reiškia palaikyti Palestinos, Ukrainos ir Vakarų Sacharos žmones. Tai gali atrodyti savaime suprantama, bet taip nėra – net kairiesiems.

Strateginis universalizmas gali turėti tam tikrų sąsajų su Benjamino Talliso neoidealizmu. Pritariu jo pastangoms geopolitinį pragmatizmą pagrįsti moraliniais principais. Idealizmas ir pragmatizmas neišvengiamai konkuruoja tarpusavyje ir tai yra visiškai natūralu.

Mārtiņš Staķis: Jeigu reikia rinktis tarp realizmo ir neoidealizmo, tuomet esu neoidealistas. Kaip jau sakiau, esu ne tik politikas – taip pat savanoriauju Latvijos nacionalinėje gvardijoje. Jei tavęs neįkvepia idealai, neaukosi dienų su šeima tam, kad jas praleistum kariuomenėje.

Jei neturi idealų, tau ne vieta nei kariuomenėje, nei politikoje.

Kiek ES kenkia jos taikomi dvigubi standartai – parama Ukrainai ir neveiklumas dėl Gazos?

Carlos Corrochano: Sprendimus paralyžiuojantys nesutarimai dėl Gazos daro didelę žalą ES, įskaitant jos vidaus santykius ir patikimumą tarptautinėje arenoje. Europos lyderiams būtų buvę paprasčiau, jei nuo pat pradžių savo poziciją būtų grindę tarptautine teise, humanitarine teise ir žmogaus teisėmis, o šių standartų būtų reikalavę laikytis visų konflikto šalių. Tuomet kelias iki Izraelio įvykdyto genocido pripažinimo ir konkrečių veiksmų galėjo būti trumpesnis. Nesakau, kad Ukrainos ir Gazos klausimus turime spręsti vienodai – tai akivaizdžiai skirtingi konfliktai. Tačiau turime visada stoti agresijos aukos pusėn.

Mārtiņš Staķis: Visiškai sutinku su Carlosu, kad tai skirtingi konfliktai. Po 2023 m. spalio 7 d. Hamas išpuolių Izraelis sulaukė daug palaikymo Latvijoje. Viskas pasikeitė, kai Izraelis pradėjo naudoti badą kaip ginklą. Tai ne tikslinė bausmė teroristams – tai kolektyvinė bausmė, prieštaraujanti tarptautinei teisei. Tokiais atvejais turime aiškiai įvardyti, kad peržengta raudona linija.

Jei kas nors peržengia raudoną liniją ir daro siaubingus dalykus, jis turi sulaukti teisingumo. Tikiu, kad ta diena ateis.

Mārtiņš Staķis yra Europos Parlamento narys, priklausantis Žaliųjų / ELA frakcijai. 2024 m. jis buvo išrinktas į Europos Parlamentą kaip Latvijos valdančiosios partijos „Progresyvieji“ (*Progresīvie*) atstovas ir Europos žaliųjų partijos narys. Anksčiau Staķis buvo Latvijos parlamento narys, Latvijos gynybos ministerijos parlamentinis sekretorius (viceministras) ir Rygos meras. Jis taip pat savanoriauja Latvijos nacionalinėje gvardijoje ir turi pirmosios klasės eilinio laipsnį.

Carlos Corrochano Pérez yra Ispanijos politologas ir rašytojas. 2021–2025 m. jis dirbo Ispanijos antrosios viceministrės Yolandos Díaz užsienio politikos patarėju. Jis taip pat vadovavo „Sumar“ (Vienikimės) tarptautinių reikalų biurui. Šiuo metu jis siekia politinės teorijos ir tarptautinių santykių mokslų daktaro laipsnio. Pérezas yra knygos *Claves de política global* (Pagrindiniai pasaulio politikos klausimai) (Arpa, 2024) redaktorius ir knygos *Hacer mundo* (Kurti pasaulį) (Lengua de Trapo, 2025) autorius.

Richard Wouters yra Nyderlandų žaliųjų partijos idėjų kalvės „Wetenschappelijk Bureau GroenLinks“ tyrėjas.

Šis interviu pirmą kartą paskelbtas *Green European Journal* 2025 m. lapkričio 10 d.

„Pasipriešinimas įsibrovėliams – ne vien kariuomenės reikalas“

Imre Treufeld ir
Maiko Mathiesen
pokalbis su Ilmar
Tamm ir Airi
Tooming

Estijoje daugiau kaip 2 proc. gyventojų aktyviai dalyvauja savanoriškose karinėse ir civilinės gynybos organizacijose. Estijos gynybos lygos vadas generolas majoras Ilmar Tamm ir Savanoriškos moterų gynybos organizacijos pirmininkė Airi Tooming aptaria, kaip toks piliečių įsitraukimas stiprina visuomenės atsparumą Rusijos agresijai ir kitoms grėsmėms.

Imre Treufeld ir Maiko Mathiesen: Papasakokite apie savo organizacijas ir tai, kaip jos prisideda prie Estijos gynybos?

Ilmar Tamm: Estijos gynybos lygos (*Kaitseliit*) tikslas – savanoriška piliečių veikla stiprinti Estijos pasirengimą ginti šalies nepriklausomybę ir konstitucinę santvarką. Mūsų veiklą reglamentuoja įstatymai, o mus prižiūri Gynybos ministerija. Turime ginklų ir dalyvaujame karinėse pratybose. Taip pat prisidedame prie civilinių krizių valdymo, pavyzdžiui, gesiname miškų gaisrus ir teikiame pagalbą policijai.

Gynybos lyga turi apie 18 000 narių, iš kurių daugiau nei 1 500 yra moterys. Organizacija suskirstyta į 15 regioninių padalinių, be to, veikia atskiras kibernetinės gynybos padaliny. Taip pat turime tris susijusias organizacijas: Savanorišką moterų gynybos organizaciją (SMGO) ir dvi jaunimo organizacijas – berniukams ir mergaitėms. Kartu su šiais padaliniais mūsų narių skaičius viršija 30 000, arba maždaug 2,2 proc. Estijos gyventojų.

Airi Tooming: SMGO (*Naiskodukaitse*) tikslas – stiprinti 4 000 organizacijos narių ir visos visuomenės pasirengimą krizėms. Savo narėms rengiame baziinio medicininio pasirengimo, civilinės saugos, maitinimo lauko sąlygomis ir karinius mokymus, taip pat organizuojame mokymus ne narėms.

Mūsų organizacija suteikia galimybę moterims, kurios nenori aktyviai dalyvauti kovos veiksmuose, prisidėti prie šalies gynybos, pavyzdžiui, remiant sausumos pajėgas. Todėl mūsų mokymų programoje taip pat daug dėmesio skiriama evakuacijai ir kitoms civilinės saugos formoms.

Padėdamos ginkluotosioms pajėgoms, mūsų narės gali geriau susipažinti su šalies gynyba. Kai kurios iš jų, įskaitant moteris, kurios iš pradžių nenorėjo imti ginklo į rankas, galiausiai nusprendžia prisijungti prie Gynybos lygos kovinių vienetų. Jei ne SMGO, tikėtina, kad jos apskritai nebūtų susipažinusios su kariuomene.

Kokią įtaką jūsų organizacijos daro platesnei visuomenei?

Ilmar Tamm: Mūsų Talino padalinys yra didžiausias pagal narių skaičių, tačiau mažesnėse vietovėse mūsų veikla turi didesnę poveikį. Ten savanoriškos organizacijos atlieka svarbų vaidmenį telkiant bendruomenes. Bendra veikla, į kurią įsitraukia ir organizacijai nepriklausantys žmonės, stiprina socialinę sanglaudą.

Airi Tooming: Žmonių, kurie dalyvauja mūsų mokymuose, yra kur kas daugiau nei mūsų narių. Vieną iš ne nariams skirtų mokymo programų parengė Estijos gelbėjimo tarnybų agentūra, atskinga už nacionalines nemedicines skubiosios pagalbos tarnybas, įskaitant priešgaisrinę gelbėjimo tarnybą. Programoje pateikiama bendra informacija apie elgesį krizių atveju, atsargų kaupimą, slėpimąsi ir evakuaciją. SMGO taip pat mokome gyvybę gelbstinčios pirmosios pagalbos ir kitų įgūdžių, kurie neapsiriboja pasirengimu krizėms, pavyzdžiui, išgyvenimo laukinėje gamtoje, kibernetinės higienos ir dezinformacijos atpažinimo. Kas mėnesį rengiame vakarines paskaitas įvairiomis temomis, į kurias susirenka šimtai žmonių.

Be to, daug dėmesio skiriame psichikos sveikatai ir psichosocialinei pagalbai krizių metu. Mokome savo nares dalytis įgytais pagrindiniais įgūdžiais su kitais bendruomenės nariais, stiprinant psichologinį atsparumą krizių metu ir teikiant pagalbą kitiems.

2024 m. pasirengimo krizėms mokymus baigė beveik 30 000 žmonių. Maždaug 18 000 jų dalyvavo specializuotuose mokymuose, o kiti konkrečių įgūdžių įgijo mūsų organizuojamuose didesniuose viešuose renginiuose.

Dėl logistinių ribojimų ir išteklių trūkumo pasiekti visus Estijos gyventojus neįmanoma. Supratome, kad reikia savarankiško mokymosi priemonės, kuria būtų lengva naudotis ir kuri būtų prieinama visiems. Todėl sukūrėme mobiliąją programėlę „Būkite pasirengę!“ (*Ole valmis!*). Joje pateikiamos instrukcijos įvairiausiais klausimais – nuo pirmosios pagalbos mažiems vaikams ir apsaugos nuo kibernetinių grėsmių iki veiksmų ginkluoto konflikto atveju. Programėlėje apžvelgiamos visos situacijos, kurias tik galėjo sugalvoti mūsų SMGO komanda.

Skaičiuojama, kad iki šiol programėlė buvo atsisiųsta apie 140 000 kartų, o aktyvių jos naudotojų yra 70 000. 2025 m. gegužę, tą dieną, kai buvo tikrinama perspektyva apie ekstremaliąją situaciją sistema, programėlė buvo atidaryta maždaug 30 000 skirtingų įrenginių.

Ilmar Tamm: Pasirengimo krizėms – nesvarbu, ar pasitelkiant programėles, ar kitomis priemonėmis – žmonėms primesti negalima. Tai sukeltų atmetimo reakciją. Vis dėlto svarstome galimybę, kad „Būkite pasirengę!“ būtų iš anksto įdiegta kiekviename Estijoje įsigytame išmaniajame įrenginyje. Čia pavyzdžiu galėtų būti Ukraina, kuri oro pavojaus signalus siunčia per kelias panašias programėles.

Žinoma, vyresniajai kartai technologijos gali kelti iššūkių. Tačiau jauni žmonės galėtų padėti savo seneliams – tai sustiprintų ir pasirengimą krizėms, ir socialinę sanglaudą. Jaunuoliai pajustų, kad jų žinios ir įgūdžiai, kurie, palyginti su vyresniųjų gyvenimo patirtimi, gali atrodyti nereikšmingi, yra svarbūs ir vertingi.

Estija pripažįsta, kad užsitęsusi krizė gali pareikalauti evakuoti šalies gyventojus. Koks vaidmuo tokiu atveju tektų jūsų savanoriams?

Airi Tooming: Už didelio masto evakuaciją atsakinga Gelbėjimo tarnybų agentūra. Vietoje evakuaciją vykdo vietos valdžios institucijos kartu su partneriais, įskaitant SMGO. Dalyvaujame bendrose pratybose. Mūsų atsakomybės sritis – evakuacijos punktų valdymas.

Ilmar Tamm: Pernai Pietų Estijoje vykusią pratybų metu buvo evakuota 800 žmonių. Vietos savivaldybė organizavo transportą, o SMGO rūpinosi atvykimo punktų parengimu. Evakuotieji buvo nukreipti į skirtingas Gelbėjimo tarnybų agentūros numatytas vietas. Tokios pratybos yra labai naudingos – jos padeda nustatyti, ką dar reikia patobulinti, ir atitinkamai koreguoti veiksmų planus.

Airi Tooming: Evakuacijos atveju valdžios institucijoms nereikės išgabenti visų žmonių. Tikimasi, kad dauguma jų išvyks savarankiškai. Čia svarbiausia veiksminga perspėjimo sistema, leidžianti žmonėms reaguoti greitai.

Ilmar Tamm: Ne mažiau svarbi ir strateginė komunikacija. Turime užkirsti kelią masinei panikai.

Ar dalyvavimas Gynybos lygoje ir SMGO turi įtakos žmonių vertybėms ir jų požiūriui į valstybės institucijas?

Airi Tooming: Estijos gynybos ministerija atliko apklausą, kurioje, be kita ko, buvo vertinamas respondentų pasirengimas aktyviai ginti savo šalį. Vidutiniškai tam pasirengę apie 65 proc. gyventojų, o tarp SMGO narių šis rodiklis viršija 90 proc. Mūsų narių patriotizmo jausmas taip pat gerokai stipresnis – skirtumas siekia dešimtis procentinių punktų.

Ar žmonės į mūsų organizacijas stoja todėl, kad ir taip yra labiau nei vidutiniškai pasiryžę ginti Estiją, ar toks įsitikinimas sustiprėja dalyvaujant mūsų

veikloje? Sunku pasakyti. Manau, kad veikia abu veiksniai. Tačiau galime tvirtai pasakyti viena: dalyvavimas panašiose savanoriškose organizacijose tikrai nemažina žmonių pasiryžimo ginti savo šalį.

Kas skatina jūsų nares ir narius savanoriškai savaitgalius leisti miškuose ir dalyvauti mokymuose?

Airi Tooming: Tyrimo duomenimis, svarbiausia yra saviraiška, indėlis į šalies gynybą, priklausymo bendruomenei jausmas ir galimybė ugdyti savo įgūdžius. Visa tai susideda į visapusišką patirtį: žmogus jaučiasi saugus, jaučiasi patenkintas savimi, ugdo savo gebėjimus ir tampa komandos dalimi, kartu darydamas tai, kas svarbu šalies gynybai.

Ilmar Tamm: Nei Gynybos lyga, nei SMGO nevykdo aktyvių naujų narių pritraukimo kampanijų, pavyzdžiui, nereklamuoja savo veiklos per televiziją. Tam pasitelkiame savo narius. Susidomėję žmonės patys atranda kelią į mūsų organizacijas. Dažniausiai juos skatina noras prisidėti prie bendrojo gėrio, nes jiems rūpi jų šalis. Kadangi toks jausmas gali atsirasti bet kuriuo gyvenimo etapu, stojantiems į mūsų organizaciją nenustatome viršutinės amžiaus ribos. Reguliariosios kariuomenės atsargos karys iš tarnybos atleidžiamas sulaukęs 61 metų, tačiau į Gynybos lygą galima įstoti bet kokio amžiaus.

Žmonės stoja į Gynybos lygą ne todėl, kad jiems patinka ministras pirmininkas ar valdančioji partija, ir neišstoja iš jos tada, kai jų palaikoma partija netenka valdžios. Jie ateina vedini kitų vertybių ir tai labai svarbu. Gynybos lyga nėra vieta politinėms diskusijoms.

Žinoma, geopolitinė padėtis turi reikšmės. Airi minėta apklausa buvo atlikta

2023 m., siekiant išanalizuoti narių skaičiaus šuolį po prieš metus prasidėjusios Rusijos plataus masto invazijos į Ukrainą. Šis antplūdis nebuvo visuomenės panikos ženklas – veikiau labai sąmoningas daugelio žmonių sprendimas išreikšti pasiryžimą ginti šalį. Šiuo metu kasmet sulaukiame nuo 600 iki 800 naujų savanorių.

Airi Tooming: 2022 m. prisijungusieji sakydavo: „Noriu būti tas, kuris padeda, o ne tas, kuriam reikia pagalbos.“ Krizės metu žmonės nori padėti kitiems, o ne patys priklausyti nuo kitų pagalbos.

Ilmar Tamm: Vienas iš Gynybos lygos pranašumų, palyginti su kariuomenės rezervu, yra tas, kad mūsų savanoriai gali patys pasirinkti savo padalinį. Tai skatina iniciatyvumą ir leidžia eksperimentuoti. Kai kuriais atvejais iš to naudos gauna ir reguliariosios ginkluotosios pajėgos.

Geras pavyzdys – dronų kūrimas. Ukrainos mūsų lauke dronų technologijos sparčiai tobulėja. Tai iššūkis oficialioms kariuomenės struktūroms. Jei šiandien nustatome, kokių konkrečių dronų pajėgumų reikia, po šešių mėnesių jie gali būti neaktualūs. Išeitis – nuolat eksperimentuoti. Būtent čia svarbus Gynybos lygos vaidmuo. Turime savanorių, tiesiog pamišusių dėl bepiločių orlaivių, kurie mažose grupėse kuria ir išbando naujus sprendimus. Vieni perka dronų įrangą, dažnai už savo pinigus ar už aukotas lėšas, kiti vyksta į Ukrainą jos išbandyti. Grįžę jie dalijasi patirtimi apie dronų veikimą, o ši informacija naudojama sprendimams tobulinti.

Pernai gegužę eksperimentinis Gynybos lygos dronų padalinys netgi dalyvavo didelėse Estijos karinėse pratybose „Ežys“ kartu su Ukrainos ir kitų šalių kariais. Prieš dešimt metų nieko panašaus nebuvo įmanoma. Tuo metu buvo įprasta, kad karinė technika į ginkluotę

būdavo įtraukiama tik po kelerių metų. Dabar mūsų ginkluotosios pajėgos yra kur kas operatyvesnės ir lankstesnės, o didelė dalis nuopelno tenka savanoriams.

Noriu pabrėžti, kad mūsų indėlis į visuomenę neapsiriboja pasirengimu karinei gynybai. Pavyzdžiui, 2025 m. pradžioje vieną savaitgalį, kai visos trys Baltijos šalys atsijungė nuo Rusijos elektros tinklo ir prisijungė prie ES sistemos, padėjome saugoti elektros infrastruktūros objektus, kurie buvo pažeidžiami sabotazo. Tai, kad neapsiribojame vien karine veikla ir atliekame platesnį vaidmenį saugant visuomenę, yra svarbu mūsų nariams.

Gynyba yra bendras visų mūsų reikalas, nepriklausomai nuo biologinės ar socialinės lyties. Kodėl tada reikia atskirai telkti Gynybos lygą, prie kurios daugiausia jungiasi vyrai, ir vien moterims skirtą SMGO?

Airi Tooming: Noriu pabrėžti, kad vyrai ir moterys turi vienodas galimybes prisijungti prie Gynybos lygos, įskaitant kovinius vienetus. Tačiau negalime ignoruoti fakto, kad privalomoji karo tarnyba vis dar taikoma tik vyrams, o moterims ji yra savanoriška. Todėl karinį parengimą įgyja gerokai mažiau moterų nei vyrų. SMGO yra unikali organizacija, padedanti veiksmingiau įtraukti moteris į šalies gynybą. Jei neturėtume būtent moterims skirtos organizacijos, jos būtų dar labiau nutolusios nuo ginkluotųjų pajėgų ir sunkiau prisidėtų prie šalies gynybos.

Mūsų jaunimo organizacijos supažindina savo narius su įvairiomis karo tarnybos galimybėmis, ypatingą dėmesį skirdamos merginoms. Žinios, kurias jauni žmonės įgyja šiose organizacijose, – nuo žygiavimo iki pagrindinių išgyvenimo įgūdžių – yra pritaikomos ir kariuomenėje.

Be to, SMGO veikla prisideda prie to, kad moterų dalyvavimas gynyboje taptų įprastu dalyku. Jos narės moka naudotis ginklais, lanko karinių įgūdžių kursus ir dalyvauja karinėse pratybose. Daugelis jų yra mamos, todėl rodo pavyzdį savo vaikams. Manau, kad tokie vaikai auga visai kitaip suvokdami lyčių vaidmenis nei ankstesnės kartos. Visuomenei keičiantis tikėtina, kad vieną dieną bus visiškai natūralu, jog vyrai ir moterys vienodai prisideda prie gynybos.

Ilmar Tamm: Manau, kad mūsų mokyklose jaunuoliai apie gynybą turėtų pradėti mokytis anksčiau – nuo 12 ar 13 metų. Jie turi suprasti, kas yra šalies gynyba ir iš ko ji susideda. Kad gynybos temų mokymas nevirstų militarizmo skatinimu, dar anksčiau reikėtų ugdyti vaikų pilietiškumą: mokyti, kaip tapti geru piliečiu ir ką reiškia turėti balsą priimančioms sprendimus.

Gynybos lygos jaunimo organizacijos yra atviros ir šalies pilietybės neturintiems asmenims. Ar tai padeda apsaugoti rusakalbių mažumai priklausančius jaunuolius nuo Maskvos propagandos?

Ilmar Tamm: Šį pakeitimą įvedėme 2015 m., nes nenorėjome atskirti jaunuolių, gyvenančių kitoje informacinėje erdvėje. Norėjome juos įtraukti ir supažindinti su savo veikla. Jei dabar leisime jiems atsidurti Rusijos informacinėje erdvėje, po dešimties metų juos integruoti į Estijos visuomenę bus praktiškai neįmanoma.

Narvos mieste, kur dauguma gyventojų yra rusakalbiai, iš pradžių šalies gynyba domėjosi tik saujelė jaunuolių. Šiandien jų yra keli šimtai. Juos motyvuoja ne tiek patriotizmas, kiek kiti interesai – noras turėti draugų bendruomenę ir kartu bendrauti. Jie daugiausia kalba rusiškai, tačiau rado būdą prisiderinti prie mūsų jaunimo organizacijų vertybių.

Kaip civiliai, kurie nepriklauso nei Gynybos lygai, nei SMGO, gali prisidėti prie šalies gynybos, ypač karo atveju?

Airi Tooming: Suprantame, kad paastrėjus bet kokiai krizei greičiausiai prie mūsų durų nutįstų eilė žmonių, norinčių padėti. Šiuo metu kuriame sistemą, kuri leistų greitai nukreipti juos ten, kur jų pagalba būtų naudingiausia – ne tik pas mus, bet ir į mūsų partnerių organizacijas.

Ilmar Tamm: Mūsų nariai mokomi nesmurtinio pasipriešinimo pagrindų. Dabar šį kursą ir mokomąją medžiagą pritaikome jaunimui, kad jaunuoliai galėtų išmokyti, kaip apsunkinti okupacinių pajėgų veiklą nekeliant pavojaus sau. Idealiu atveju tai taptų švietimo programos dalimi.

Visuomenė turi suprasti, kad pasipriešinimas nėra vien ginkluotųjų pajėgų reikalas – tai ne tik slapstymasis miškuose ir išpuolių prieš įsibrovėlius rengimas. Visuomenė gali priešintis įvairiais būdais. Ne viskam reikia kovinių įgūdžių.

Generolas majoras **Ilmar Tamm** yra Estijos gynybos lygos (*Kaitseliit*) vadas. Į Estijos kariuomenę Tamm įstojo 1992 m. kovą, netrukus po to, kai šalis atkūrė nepriklausomybę. Nuo tada jis ėjo įvairias vadovaujamas ir štabo pareigas Estijoje ir užsienyje, taip pat NATO struktūrose. Jis atliko svarbų vaidmenį Estijai stojant į NATO ir buvo vienas iš NATO bendros kibernetinės gynybos kompetencijos centro Taline iniciatorių.

Airi Tooming yra Estijos Savanoriškos moterų gynybos organizacijos (*Naiskodukaitse*) pirmininkė. Airi turi organizacinės elgsenos magistro ir semiotikos bei kultūrologijos bakalauro laipsnius. Prie SMGO ji prisijungė 2000 m. ir vėliau, palaipsniui eidama vis aukštesnes pareigas organizacijoje, 2006 m. tapo organizacijos vadove.

Imre Treufeld ir **Maiko Mathiesen** „Degrowth Estonia“ (Tasaarengu Eesti) nariai.

Rekomendacijos

Žaliosios saugumo strategijos pamatai

Tarptautiniu projektu Naujasis idealizmas permainų krečiamai Europai siekta pasimokyti iš Vidurio ir Rytų Europos politikų, mąstytojų ir praktikų, tvirtai pasisakančių už tokias vertybes, kaip demokratija, žmogaus teisės, apsisprendimo teisė ir teisės viršenybė. Šių neoidealizmo šalininkų įžvalgos gali padėti stiprinti žaliųjų geopolitinę mąstyseną.

Šiame skyriuje jų įžvalgas pateikiame kaip žaliosios strategijos, padedančios spręsti įvairius šiandienos saugumo iššūkius (nuo geopolitinių iki ekologinių), sudedamąsias dalis. Polikrizių laikais žaliųjų požiūris turi būti platus, grindžiamas vertybėmis ir atsparus trumpalaikiam mąstymui, sandorių logikai bei pernelyg siauram požiūriui. Svarbiausia – turime būti pasirengę ginti tai, kas mums brangu.

Šias rekomendacijas bendrai parengė keturi projekto partneriai: „Wetenschappelijk Bureau GroenLinks“ (Nyderlandai), VONA (Belgija), Tarptautinių reikalų asociacija (AMO, Čekija) ir „Degrowth Estonia“ („Tasaarengu Eesti“, Estija). Nors rekomendacijos pirmiausia skirtos Europai, jas galima įgyvendinti ir nacionaliniu bei vietos lygmenimis. Jos gali tapti atspirties tašku tiek rengiant rinkimų programas, tiek imantis parlamentinių iniciatyvų.

Vertybėmis grindžiamas saugumas

1. Laikykime vertybes savo interesais.¹ Pasaulinį ir Europos bendradarbiavimą grindžiančios vertybės – žmogaus orumas, demokratija, žmogaus teisės, laisvė, lygybė, teisės viršenybė, apsisprendimo teisė, taika ir darnus vystymasis – yra neatsiejamos nuo žmonių ir ekologinio saugumo. Vertybės sudaro ilgalaikės strategijos pagrindą ir kuria pasitikėjimą tarp sąjungininkų ir partnerių. Jos taip pat gali paskatinti pilietinį aktyvumą.
2. Interesais tapusias vertybes paverskite visapusiška saugumo samprata, apimančia geopolitiką, ekologiją, ekonomiką, visuomenę ir demokratiją. Norint veiksmingai spręsti tarpusavyje susijusias karo, ekologinio žlugimo, nelygybės ir demokratijos silpnėjimo krizes, būtina atsisakyti atskirų sričių izoliacijos – tiek tarp vyriausybės institucijų, tiek tarp akademinių disciplinų ar visuomeninių judėjimų.

3. Stiprėjant autokratijoms, pirmenybę teikite demokratijos gynimui. Laisvė išsakyti savo nuomonę, burtis, telktis ir dalyvauti priimant sprendimus yra esminė kitų teisių ir vertybių apsaugos sąlyga. Daugelyje sričių – nuo taikos ir kovos su klimato kaita iki lyčių lygybės ir sveikatos – demokratinės valstybės vidutiniškai pasiekia geresnių rezultatų nei autokratijos, visų pirma todėl, kad jos suteikia daugiau erdvės pilietiniam aktyvumui.²
4. Stiprinkite Europos gebėjimą vadovautis savo vertybėmis. Strateginis savarankiškumas reikalauja ir kietosios, ir minkštosios galios. Europa turi stiprinti savo gebėjimą atremti karines atakas, hibridinį karą ir ekonominį spaudimą. Tačiau ji taip pat turi (iš naujo) pelnyti pasitikėjimą, būtiną siekiant imtis lyderystės sprendžiant klimato krizę ir kitus pasaulinius iššūkius. ES strateginis savarankiškumas reikalauja institucinės reformos, kurios tikslas – spartesnis sprendimų priėmimas, didesnė demokratinė atskaitomybė, stipresnė teisminė priežiūra ir didesnis biudžetas, finansuojamas nuosavais ištekliais.
5. Atvirai pripažinkite prieštaringas vertybes. Kompromisai neišvengiamai reiškia tam tikrų interesų atsisakymą ir dažnai pažeidžia kai kurių šalių interesus. Imkitės priemonių žalai sušvelninti.³
6. Venkite dvigubų standartų. Laikykites vertybių nuosekliai ir pripažinkite klaidas. Ryškus kontrastas tarp Europos išsipareigojimo laikytis tarptautinės teisės Ukrainoje ir jos neveiklumo Izraelio vykdomo genocidinio smurto Gazos Ruožė⁴ akivaizdoje susilpnino Europos pozicijas pasaulyje.
7. Taiką suvokite kaip teisingumą, o ne kapituliaciją prieš agresorius.⁵ Kad taika būtų ilgalaikė, – Ukrainoje, Gazos Ruožė ar kitur – ji turi būti grindžiama tarptautine teise, visų pirma teritorinio vientisumo principu, teise į apsisprendimą ir atsakomybe už tarptautinius nusi kaltimus.
8. Atvirai kalbėkite apie saugumo kainą. Dešimtmečius Europa pernelyg priklausė nuo pigios energijos iš Rusijos, pigios darbo jėgos iš Kinijos ir skaitmeninių technologijų iš JAV. Dalį savo karinio saugumo ji patikėjo Jungtinėms Valstijoms, o perteklinio vartojimo ekologinę naštą perkėlė ateities kartoms. Atsikratyti šių žalingų įpročių kainuos. Tam reikės daug investuoti į vietos atsinaujinančią energetiką, ypatingos svarbos pramonės šakas, žiedinės ekonomikos verslo modelius ir skaitmeninę autonomiją, taip pat įgyvendinti perteklinį vartojimą mažinančią politiką. Europai taip pat teks daugiau išleisti išorės saugumui – nuo gynybos ir diplomatijos iki vystomojo bendradarbiavimo ir kovos su klimato kaita finansavimo. Šių prioritetų negalima supriešinti.
9. Užtikrinkite, kad investicijos į gynybą nebūtų finansuojamos pažeidžiamiausių mūsų visuomenės narių sąskaita. Mūsų socialinės apsaugos sistemos yra neatsiejama to, ką siekiame apginti, dalis. Stiprindamos visuomenės atsparumą, jos kartu stiprina ir mūsų gynybą. Didesnį indėlį į visuomenių, kurios sudarė jiems sąlygas praturtėti, saugumą pirmiausia turėtų priimti

turtingieji.⁶ Didinkite mokesčius dideliam turtui, kapitalo prieaugiui ir įmonių pajamoms, taip pat prabangos vartojimui, kuris yra viena pagrindinių ekologinės krizės varomųjų jėgų. Ribokite mokestinę konkurenciją.

Diplomatija

10. Stiprinkite sąjungas su demokratinėmis valstybėmis ir partnerėmis bei partneriais visame pasaulyje, kad pasipriešintumėte autokratiškai ir imperializmui. Sąjungininkės ir sąjungininkai suteikia daugiau išteklių ir didesnę legitimumą. Pasitelkite Norinčiųjų koaliciją, vienijančią maždaug 35 valstybes, įsipareigojusias remti Ukrainą, besipriešinančią Rusijos agresijai, platesniam demokratinėms sąjungininkių bendradarbiavimui.

11. Pripažinkite mažesnių valstybių savarankiškumą. ES kaimyninių šalių nelaikykite „buferinėmis valstybėmis“. Vietoj įtakos sferų kurkite integracijos erdves.⁷

12. Atnaujinkite ES plėtros procesą, tačiau nesileiskite į kompromisus dėl demokratijos, žmogaus teisių, teisės viršenybės ir suderinamumo su ES užsienio politika. Liaukitės toleruoti autokratinės tendencijas Vakarų Balkanų šalyse. Stiprinkite pilietinę visuomenę kandidatės statusą turinčiose šalyse ir mokykitės iš jų kovos su korupcija, užsienio kišimusi ir išteklių eksploatavimu. Nuosekliai siekite Ukrainos ir Moldovos narystės ES. Aiškiai pasakykite, kad Norvegija, Islandija ir Grenlandija yra laukiamos ES.⁸

13. Stiprinkite ryšius su daugiau ar mažiau demokratinėmis pasaulio ir

pliuralistinių Pietų šalimis. Akcentuokite bendrą interesą išsaugoti ir stiprinti taisyklėmis grindžiamą tvarką, be kita ko, ginant tarptautinius teismus, padarant JT Saugumo Tarybą veiksmingesne ir labiau atstovaujančia pasaulio valstybėms, atkuriant daugiašalę prekybos sistemą ir siekiant pažangos klimato bei biologinės įvairovės susitarimų srityje, nepaisant JAV priešinosi. Plėtokite partnerystes, apimančias prekybą, paramą, žaliąją industrializaciją ir teisėtą migraciją, be išankstinių įsipareigojimų.

14. Ieškokite bendro pagrindo tarp Vakarų demokratinėms valstybėms ir postkolonijinio pasaulio pažiūrų. Pripažinkite žmogaus teisių nedalomumą⁹ – nuostatą, kad pilietinės ir politinės teisės turi būti užtikrinamos kartu su ekonominėmis, socialinėmis ir kultūrinėmis teisėmis, – taip atsverdami naratyvus, vaizduojančius žmogaus teises kaip Vakarų „civilizacijos misiją“ ir, autokratinės Kinijos atveju, siekiančius, kad žmonių teises perimtų valstybės.¹⁰

15. Pasitelkite Europos valstybių ir ES diplomatinis tikslus, kad sustiprintumėte Ukrainos balsą pasaulyje ir atsvertumėte Rusijos propagandą.¹¹

Gynyba

16. Stiprinkite paramą Ukrainai. Eksportuodami ginklus, pirmenybę teikite Ukrainai, o ne kitoms šalims. Išplėskite importo draudimus Rusijai, stiprinkite kitas sankcijas ir užtikrinkite griežtesnį jų įgyvendinimą. Ukraina yra pirmoji Europos gynybos nuo Rusijos imperializmo linija. Ukrainiečiai kovoja už mūsų vertybes.

17. Siekite įgyvendinti NATO nustatytus gynybos išlaidų tikslus ne tam, kad įtiktumėte Trumpui, o tam, kad prisiimtumėte atsakomybę už savo saugumą. Paspartinkite Europos karinių pajėgumų plėtrą ne tik didindami išlaidas, bet ir efektyviau naudodami lėšas. Bendri viešieji pirkimai leis pasiekti masto ekonomiją ir užtikrinti pajėgų sąveikumą. Apmokestinkite gynybos pramonės įmonių staigų praturtėjimą.
18. Būkite pasirengę NATO pabaigai arba NATO be JAV. Siekite autonominio Europos ramsčio NATO viduje, kuris būtų sąveikus su JAV pajėgomis, tačiau nuo jų nebeprisklausytų. Todėl Europos dalis NATO sudėtyje turi įgyti daugiau strateginių pajėgumų, pavyzdžiui, vadovavimo ir valdymo, žvalgybos bei ryšių srityse.
19. Kiek įmanoma, kurkite šį Europos ramstį ES sistemoje, pasinaudodami sutartyse numatytais lankstaus integravimosi ir ne ES sąjungininkių išitraukimo galimybėmis, pavyzdžiui, Nuolatinio struktūrizuoto bendradarbiavimo (PESCO) priemonėmis.¹² Karinių pajėgumų derinimas su kitomis ES išorės politikos priemonėmis ir reguliavimas padėtų užtikrinti visapusišką požiūrį į saugumą ir demokratinę atskaitomybę bei suteiktų balsą mažesnėms valstybėms. Be strateginių pajėgumų įsigijimo ir valdymo, ES turėtų pakviesti (mažesnes) valstybes nares sujungti savo kariuomenes į ES ginkluotąsias pajėgas ir praktiškai įgyvendinti savitarpio gynybos sąlygą¹³ kaip NATO 5-ojo straipsnio atsarginį variantą.
20. Prancūzijos ir Jungtinės Karalystės branduolinius pajėgumus išplėskite taip, kad jie taptų Europos NATO branduoliniu atgrasymu. Tai gerokai mažiau pakenktų Branduolinių ginklų neplatrinimo sutarčiai nei tolesnis NATO narių branduolinių ginklų kūrimas savo reikmėms.
21. Toliau dalyvaukite ginklų kontrolės forumuose, sprendžiančiuose branduolinės, įprastinės ir automatizuotos ginkluotės klausimus. Ginklų kontrolės susitarimai sudaromi tarp priešininkų, o ne sąjungininkų. Istorija rodo, kad tokie susitarimai įmanomi net ir esant didelei įtampai.¹⁴
22. Paspartinkite perėjimą prie žalesnės gynybos. Skaidriai informuokite apie karinius šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimus visoje vertės grandinėje. Įtraukite karinius CO₂ išmetimus į ES apyvartinių taršos leidimų prekybos sistemą (ETS), kad jų didėjimą kompensuotų išmetimų mažinimas kituose sektoriuose. Toks žingsnis taip pat skatintų sektoriaus elektrifikaciją, atsinaujinančių degalų naudojimą ir efektyvesnę energijos vartojimą. Nustatykite karinei įrangai ekologinio projektavimo standartus ir taikykite „ekologiškų“ viešųjų pirkimų principus.¹⁵ Efektyvesnis energijos ir (kritiškai svarbių) medžiagų naudojimas sustiprins atsparumą („žaliau ir taupiau“).
23. Derinkite karinį ir aplinkosauginį saugumą atkurdami pelkes¹⁶ ir miškus¹⁷, ypač palei rytinę NATO sieną. Šios ekosistemos veikia kaip natūrali gynyba nuo įsibrovėlių, padeda apsaugoti laukinę gamtą ir kaupia anglį. Tuo pačiu tikslu atkurkite natūralią augaliją pakelėse ir upių pakrantėse bei apželdinkite užstatytas teritorijas.¹⁸

24. Didinkite piliečių pasirengimą dalyvauti karinėje arba civilinėje gynyboje, stiprindami socialinį teisingumą ir demokratiją. Žmonės bus labiau pasirengę rizikuoti gyvybe dėl savo šalies, kai jaus, kad jie yra visuomenės dalis ir gali dalyvauti priimančiam sprendimui. Padarykite kariuomenę patrauklesnę kariams, šauktiniams ir atsargos kariams, nepaisant lyties, pritaikydami ją jaunesnių kartų poreikiams ir siekiams.¹⁹

Prekyba ir parama

25. Diversifikuokite tiekimo grandines, mažindami priklausomybę nuo Kinijos ir JAV. Padėkite besivystančioms šalims, tiekiančioms ypatingos svarbos medžiagas, užimti didesnę vietą vertės grandinėje investuodami, perduodami technologijas ir remdami gerą valdymą.

26. Užtikrinkite, kad ES „Global Gateway“ investicijos į globaliuosius Pietus duotų apčiuopiamos naudos paprastiems žmonėms. Pradėkite nuo konsultacijų. Užkirskite kelią pernelyg didelei priklausomybei nuo paskolų. Elkitės geriau nei Kinija ir JAV.

27. Atsisakykite tendencijos mažinti verslo reguliavimą tvarumo ir žmogaus teisių sąskaita. Sąžininga prekyba ir investicijos sudaro prielaidas ilgalaikiam tiekimo saugumui.

28. Finansuokite gynybos išlaidas neatimdami lėšų iš skurdžiausių pasaulio žmonių. Dėkite tiek pat pastangų tarptautiniam vystomojo bendradarbiavimo tikslui (0,7 proc. BNP) pasiekti, kiek ir NATO nustatytiems gynybos išlaidų tikslams.

29. Feministinės užsienio politikos principus taikykite visose srityse, ypač prekybos, saugumo bendradarbiavimo ir pokario atstatymo. Aktyvus galios, išteklių ir įtakos perskirstymas moterų ir kitų nepalankioje padėtyje esančių grupių naudai yra būtinas demokratiniam legitimumui ir padeda kurti taiką.²⁰

Ekonomika ir ekologija

30. Laikykitės Europos žaliojo kurso tikslų, kad Europos ekonomika nebevirstų planetos ekologinių ribų, būtų skatinamos žaliosios investicijos ir inovacijos, mažinama priklausomybė nuo iškastinio kuro, kuri stiprina autokratinį režimą, ir mažinamos ekologinių sutrikimų bei prisitaikymo prie jų sąnaudos. Nustatykite ES laipsniško iškastinio kuro atsisakymo strategiją.²¹

31. Stiprinkite žiedinę ekonomiką, kad medžiagos būtų naudojamos pakartotinai ir mažėtų priklausomybė nuo importuojamų išteklių. Greta išteklių naudojimo efektyvumą skatindami priemonių įgyvendinkite pakankamo vartojimo programą, kuria būtų siekiama mažinti ištekliams imlų perteklinį vartojimą.

32. Ruoškitės ekonomikai po augimo. Baiginių išteklių planetoje neįmanomas begalinis materialus augimas. Pertvarkant verslą, finansus ir mokesčių sistemą taip, kad jų veikla mažiau priklausytų nuo BVP augimo, galima sustiprinti atsparumą ekologiniams ir geopolitiniams sukrėtimams.²² Skatinkite platesnę laisvės²³ ir žmogaus gerovės sampratą, kuri neapsiribotų vartojimu.

- 33.** Mokslinių tyrimų ir plėtros politiką grįskite tvarumo ir strateginio nepakeičiamumo siekiu. Tai reiškia, kad ES turėtų pirmauti plėtojant svarbiausias technologijas, be kurių kitoms šalims būtų sunku išsiversti. Tai atgrasytų sisteminius varžovus nuo ekonominių priklausomybių instrumentalizavimo. Žaliosios technologijos gali pasitarnauti abiem tikslams.
- 34.** Mažinkite ES priklausomybę nuo JAV dolerio ir JAV veikiančių mokėjimo sistemų įvesdami skaitmeninį eurą,²⁴ leisdami euroobligacijas ir paversdami eurą žaliosios pertvaros valiuta.²⁵
- 35.** ES turi imtis lyderystės (arba ją susigrąžinti) derantis dėl pasaulinių susitarimų ir juos įgyvendinant, kad būtų kovojama su klimato kaita, biologinės įvairovės nykimu, tarša ir pandemijomis. Vykdykite išpaireigijimus dėl klimato finansavimo.

Demokratinis atsparumas

- 36.** Stiprinkite ES teisės viršenybės, pagrindinių teisių ir demokratijos priežiūrą valstybėse narėse. Paspirtinkite pagal 7 straipsnį Vengrijai taikomą procedūrą, kad ji pasiektų sankcijų etapą. Ryžtingiau taikykite pažeidimų nagrinėjimo procedūras ir ES finansavimo sąlygų mechanizmus valstybėms narėms, kurios nesilaiko pagrindinių ES vertybių.²⁶
- 37.** Stiprinkite kovą su korupcija ES, šalyse kandidatėse ir Europos šmonių bei vyriausybių santykiuose su išoriniu pasauliu. Kleptokratija ir autokratija eina koja kojon.²⁷
- 38.** Stiprinkite Europos demokratijos skydą, kad būtų galima kovoti su

dezinformacija, kišimusi į rinkimus ir kitomis manipuliavimo formomis tiek užsienyje, tiek viduje.²⁸ Užtikrinkite ES skaitmeninių taisyklių vykdymą, užuot jas silpninę dėl JAV spaudimo. Uždrauskite prekybą asmens duomenimis, profiliavimu grindžiamas rekomendavimo sistemas ir priklausomybę skatinančių dizainą, taip mažindami JAV platformų, kurios instrumentalizuoja mos siekiant autokratiinių režimų iškilimo Europoje, oligopoliją. Stiprinkite valstybės paramą pelno nesiekiantiems, atvirojo kodo ir decentralizuotiems socialiniams tinklams.

- 39.** Plėtokite „EuroStack“²⁹, kad sustiprintumėte skaitmeninę autonomiją. Tam reikia demokratinėmis vertybėmis grindžiamų viešųjų ir privačiųjų investicijų į visus Europos skaitmeninės ekosistemos sluoksnius – nuo lustų gamybos, palydovų ir debesijos paslaugų iki platformų, atvirojo kodo programinės įrangos ir saugaus, žmogaus teisės atitinkančio dirbtinio intelekto. Šias investicijas turi lydeti reguliavimas ir viešieji pirkimai. Pakvieskite Europos demokratines sąjungininkes ir sąjungininkus prisidėti prie šių pastangų.
- 40.** Palaikykite laisvą, nepriklausomą ir pliuralistinę žiniasklaidą. Išplėskite „atitinkamos svarbos“ taisyklių taikymą, kad socialinių tinklų, paieškos sistemų ir generatyvinio dirbtinio intelekto naudotojai būtų nukreipiami į patikimas žiniasklaidos priemones.³⁰ Didinkite tiriamosios žurnalistikos finansavimą.
- 41.** Stiprinkite pilietinį ir žiniasklaidos raštingumą. Padėkite vaikams atrasti skaitymo džiaugsmą. Skaity-

mas padeda suprasti kitaip nei mes mąstančių žmonių perspektyvas ir ugdo gilų mąstymą, todėl lengviau atsispiriami populistiniams supaprastinimams ir dezinformacijai.³¹

42. Įstatymais ir konstitucija saugokite menų ir mokslo laisvę.³² Padėkite išsaugoti tarptautinius mokslinių tyrimų projektus, prisidedančius prie pasaulio viešojo gėrio, pavyzdžiui, klimato tyrimus, kuriuos trikdė JAV vyriausybės išpuoliai prieš mokslą.

43. Remkite aktyvią pilietinę visuomenę ir ginkite NVO teisę dalyvauti formuojant politiką. Pilietinis aktyvumas yra demokratiinių visuomenių atsparumo pagrindas.

44. Saugokite parlamentinę demokratiją nuo vykdomosios valdžios įgaliojimų viršijimo, taip pat ir krizės metu. Kartu stiprinkite demokratiją, pasitelkdami piliečių asamblejas³³, ateities scenarijų kūrimą³⁴, dalyvaujamąjį biudžetą³⁵ ir bendrųjų išteklių valdymo modelius³⁶, kai bendrus išteklius kartu valdo patys piliečiai. Įsitraukimas stiprina pasitikėjimą viešosiomis institucijomis.³⁷

45. Įgyvendinkite iki šiol neištesėtą demokratijos pažadą užtikrinti socialinę ir ekonominę lygybę, stiprindami socialinę pasitikėjimą, sanglaudą ir demokratiją.³⁸ Skatinkite persikristomąją politiką, pirmenybę teikdami pagrindinių poreikių tenkinimui. Užtikrinkite vienodas sąlygas lobizmui – privilegijuota prieiga prie sprendimų priėmėjų daugiau neturėtų būti suteikiama galingiems privatiems ir komerciniams interesams.

46. Spręskite ekonominės demokratijos klausimą, kuris patenka į Vakarų demokratijų akląją zoną. Perskirtykite įmonių galią, kuri šiuo metu tenka akcininkams, suteikdami daugiau įtakos suinteresuotiems subjektams, įskaitant darbuotojus ir gamtą. Tai taip pat padėtų įmonėms mažiau orientuotis į ketvirčio rezultatus ir daugiau dėmesio skirti ilgalaikės vertės kūrimui.

Tarptautinė parama demokratijai

47. Laikykite demokratiją gyvybiškai svarbia kolektyvinio saugumo dalimi – ji padeda užtikrinti taiką.³⁹ Saugokite ir stiprinkite demokratinės institucijas bei praktikas visame pasaulyje, be kita ko, teikdami pagalbą rinkimuose, remdami piliečių įsitraukimą ir pasitelkdami diplomatiją. Demokratijai įtvirtinti reikia ilgalaikio įsipareigojimo, jautraus konkrečiam šalies kontekstui. Demokratijos regresijos atveju perskirtykite finansavimą pilietinei visuomenei ir nepriklausomai žiniasklaidai. Atsiradus galimybių demokratijai stiprinti, didinkite paramą.

48. Tarptautinėse organizacijose neleiskite autoritarinėms vyriausybėms nustelbti demokratijos ir žmogaus teisių, taip pat iškraipyti jų prasmės⁴⁰ ar pasitelkti fiktyvias NVO.⁴¹

49. Palaikykite demokratinę Taivaną, susiduriantį su žemyninės Kinijos agresija. Taivano pliuralistinė demokratija paneigia Pekino teiginį, esą demokratija yra Vakarų išradimas ir negali būti suderinama su Azijos kultūra.⁴² Aiškiai išpėkite Pekiną, kad ES ir jos sąjungininkės į bet kokią agresiją prieš Taivaną atsa-

kytų griežtomis sankcijomis, net jei jos pačios dėl to patirtų skaudžių nuostolių.

Visuomenės pasirengimas krizėms

50. Stiprindami visuomenės pasirengimą didelio masto sutrikimams, kuriuos gali sukelti karas, miškų gaisrai ar kitos krizės, žvelkite plačiau nei į individualų pasirengimą. Skatinkite bendruomenės ruoštis kartu ir sudarykite tam sąlygas – pavyzdžiui, raginkite žmones susipažinti su kaimynais, susirasti pasirengimo partnerių,⁴³ dalytis ištekliais savininkų ir nuomininkų bendrijose ar dalyvauti bendruomeniniuose pasirengimo ekstremalioms situacijoms mokymuose.⁴⁴

51. Stiprinkite visuomenės audinį, kad piliečiai būtų atsparesni sukrėtimams. Bendruomeniškumo neįmanoma sukurti valdžios nurodymu – jį reikia puoselėti, kviečiant žmones susitikti ir kartu imtis veiklos. Tam būtina socialinė infrastruktūra: patrauklios viešosios erdvės, kaimynystės centrai, tėvus įtraukiančios ugdymo įstaigos, sporto ir kultūros įstaigos, meistrystės būreliai ir bendruomeniniai sodai. Būtent tokiose vietose formuojasi išipareigojimas, empatija ir pasitikėjimas – savybės, kurios krizės metu gelbsti gyvybes.

52. Puoselėkite mažiau įsitempusią visuomenę, kurioje žmonės gyventų mažiau skubėdami ir turėtų laiko savanoriauti. Leiskite darbuotojams dalį darbo laiko dirbti iš namų arba susitarti dėl trumpesnio darbo laiko. Užtikrinkite tinkamas atostogas vaikų priežiūrai ir slaugai. Atsi-

radus darbo jėgos trūkumui, prieš ilgindami vidutinę darbo savaitę ieškokite kitų sprendimų: mažinkite abejotinos socialinės vertės sektorius (pavyzdžiui, komercinę reklamą), organizuokite darbo jėgos migraciją arba didinkite pensinį amžių.

53. Į krizinių situacijų planavimą įtraukite NVO ir bendruomenių grupes. Tai padės užtikrinti, kad nebūtų pamiršti nei ištekliai, nei poreikiai. Tuo pačiu tikslu apsvarstykite galimybę rengti piliečių asamblėjas pasirengimo krizėms klausimais.

54. Įtraukite pasirengimą krizėms į ugdymo programas, atsižvelgdami į skirtingo amžiaus vaikų poreikius. Mokykite praktinių įgūdžių – nuo gebėjimo skaityti žemėlapius iki vandens valymo.

55. Pasitelkite ES parengties strategijoje⁴⁵ įtvirtintą visų grėsmių principą, kad sumažintumėte grėsmių suvokimo skirtumus Europoje. Rytų Europoje pasirengimas karui ir sabotazui turi daug bendro su Pietų Europoje vykdomu pasirengimu potvyniams, karščio bangoms ir miškų gaisrams, todėl dalijimasis gerąja patirtimi galėtų padėti geriau suprasti skirtingas saugumo aplinkas ir rūpesčius.⁴⁶

Išnašos

- 1 Benjamin Tallis, "The Rise of the New Idealists", *Byline Supplement*, 2023 m. liepos 22 d. <https://www.bylinesupplement.com/p/the-rise-of-the-new-idealists>
- 2 V-Dem Institute, *Case for Democracy Report*, 2023 m. <https://www.v-dem.net/our-work/research-programs/case-for-democracy/>
- 3 Žr. interviu su Atte Harjanne šiame pranešime, kur aptariamas sausumos minų klausimas.
- 4 Tarptautinė genocido tyrėjų asociacija, *Resolution on the Situation in Gaza*, 2025 m. rugpjūčio 31 d. <https://genocidescholars.org/wp-content/uploads/2025/08/IAGS-Resolution-on-Gaza-FINAL.pdf>
- 5 Robert Benson, *Reclaiming Peace and Security from Authoritarian "Peacemakers"*, 2025 m. rugsėjo 22 d. <https://www.boell.de/en/2025/09/22/reclaiming-peace-and-security-authoritarian-peacemakers>
- 6 Žr. interviu su Justine Pantelėjeja ir Tomu Tomilinu šiame pranešime: „Apmokestinkite turtinguosius“
- 7 Benjamin Tallis, "The Rise of the New Idealists".
- 8 Minna Ålander, *Northern EU Enlargement in Sight? Seizing Momentum in Uncertain Times*, Böll EU Brief 4/2025, <https://eu.boell.org/en/Northern-EU-enlargement>
- 9 JT vyriausiojo žmogaus teisių komisaro biuras, *What Are Human Rights?* <https://www.ohchr.org/en/what-are-human-rights>
- 10 Tanner Larkin, "How China Is Rewriting the Norms of Human Rights", *Lawfare*, 2022 m. gegužės 9 d. <https://www.lawfaremedia.org/article/how-china-rewriting-norms-human-rights>
- 11 Žr. esė „Naujas požiūris į solidarumą. Ukrainos santykių su pasaulio dauguma pamokos“ šiame pranešime.
- 12 Europos Parlamentas, *Rezoliucija: „2025 m. metinis pranešimas dėl bendros saugumo ir gynybos politikos įgyvendinimo“*, 2026 m. sausio 21 d. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-10-2026-0013_EN.html
- 13 Europos Sąjungos sutartis, 42(7) straipsnis. https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/teu_2008/art_42/oj/eng
- 14 Agatha Verdebout ir Anne Xuan Nguyen, *Green Approaches to Security and Defence*, 2024 m. <https://gef.eu/publication/security-and-defence/>
- 15 Simone Tagliapietra, *Defence and Climate: Seven Points for a Common Agenda*, 2025 m. <https://www.bruegel.org/analysis/defence-and-climate-seven-points-common-agenda>
- 16 Zia Weise et al., "From Kyiv to the Suwałki Gap, Bogs Return as Europe's Defensive Shield", *Politico*, 2025 m. rugpjūčio 26 d. <https://www.politico.eu/article/russia-defense-kyiv-ukraine-nato-eu-bogs-poland-war-germany/>

- 17 Žr. interviu su Justine Pantelėjejeva ir Tomu Tomilinu šiame pranešime.
- 18 Brian Schmidt, *Defensive Rewilding: Where Military and Environmental Protection Overlap*, 2023 m. spalio 20 d. <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/defensive-rewilding-where-military-and-environmental-protection-overlap>
- 19 Florence Gaub ir Roderick Parkes, "Is Europe Too Soft to Fight?", *War on the Rocks*, 2025 m. spalio 28 d. <https://warontherocks.com/2025/10/is-europe-too-soft-to-fight/>
- 20 Joslyn N. Barnhart ir Robert F. Trager, "How Women Make the World Safe for Democracy", *Journal of Democracy*, 2023 m. kovas. <https://www.journalofdemocracy.org/online-exclusive/how-women-make-the-world-safe-for-democracy/>
- 21 Wendel Trio, *An EU Roadmap to Phase Out Fossil Fuels*, 2025 m. gruodžio 4 d. <https://eu.boell.org/en/2025/12/04/eu-roadmap-phase-out-fossil-fuels>
- 22 Richard Wouters (ed.), *Geopolitics of a Post-growth Europe: Being More with Less*, 2024 m. <https://gef.eu/publication/geopolitics-of-post-growth-2/>
- 23 Green European Journal, *Unbound: The Battle Over Freedom*, 2025 m. <https://www.greeneuropeanjournal.eu/edition/unbound-the-battle-over-freedom/>
- 24 Sustainable Finance Lab, *The Digital Euro: Let the Public Interest Prevail*, 2026 m. sausio 11 d. <https://sustainablefinancelab.nl/the-digital-euro-let-the-public-interest-prevail/>
- 25 Agnieszka Smoleńska ir Jens van 't Klooster, *Green Euro Rising: Positioning the Euro as the World's Green Currency*, Böll EU Brief 6/2025. <https://eu.boell.org/en/green-euro-rising>
- 26 Europos Sąjungos sutartis, 2 straipsnis. https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/teu_2012/art_2/oj/eng
- 27 Anne Applebaum, *Autocracy, Inc: The Dictators Who Want to Run the World*, 2024 m.
- 28 Alice Stollmeyer, "A Shield Without a Sword", interviu su Alexandra Geese, *Green European Journal*, 2025 m. gruodžio 11 d. <https://www.greeneuropeanjournal.eu/a-shield-without-a-sword/>
- 29 <https://eurostack.eu/>
- 30 <https://journalismtrustinitiative.org/>
- 31 André Schüller-Zwierlein et al., *The Ljubljana Reading Manifesto: Why Higher-level Reading is Important*, 2022 m. <https://readingmanifesto.org/>
- 32 Europos Parlamentas, *Europos Parlamento rezolucija dėl mokslinių tyrimų laisvės skatinimo ES*, 2024 m. sausio 17 d. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0022_EN.html
- 33 Vedran Horvat et al., *Citizens' Assemblies and the European Green Deal: A Perfect (Mis)Match?*, 2025 m. <https://gef.eu/publication/citizens-assemblies-and-the-european-green-deal-a-perfect-mismatch/>
- 34 Marij Swinkels et al., "Future Design in the Public Policy Process: Giving a Voice to Future Generations", *Policy Studies*, 2025 m. gegužės 15 d. <https://doi.org/10.1080/01442872.2025.2502678>
- 35 Daniel Schugurensky ir Laurie Mook, "Participatory Budgeting and Local Development: Impacts, Challenges, and Prospects", *Local Development & Society* 5/3, 2024 m. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/26883597.2024.2391664>
- 36 Green European Journal, *Finding Common Ground*, 2016 m. <https://www.greeneuropeanjournal.eu/edition/finding-common-ground/>
- 37 EBPO Pasitikėjimo viešosiomis institucijomis veiksmų tyrimas. 2024 m. rezultatai, 2024 m. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-survey-on-drivers-of-trust-in-public-institutions-2024-results_9a20554b-en/full-report/socio-economic-conditions-political-agency-and-trust_a8fffb72.html
- 38 Žr. esė „Realizmas žlugo – metas naujam idealizmui“ šiame pranešime.
- 39 Žr. esė „Europa, stok už demokratiją visame pasaulyje“ šiame pranešime.
- 40 Bloomberg News, *China Moves to Redefine Democracy to Justify Authoritarian Rule*, 2021 m. gruodžio 9 d. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-12-09/china-moves-to-redefine-democracy-to-justify-authoritarian-rule>
- 41 Simon Leplâtre ir ICIJ, "Fake Chinese NGOs Target Beijing's Critics at the UN", *Le Monde*, 30 April 2025 m. https://www.lemonde.fr/en/international/article/2025/04/30/fake-chinese-ngos-target-beijing-s-critics-at-the-un_6740780_4.html
- 42 Ketty Chen, "Taiwan's Democracy Under Fire", *Journal of Democracy* 33/3, 2022 m. liepa. <https://doi.org/10.1353/jod.2022.0029>
- 43 Norvegijos civilinės saugos direkcija, *Shared Self-Preparedness*. <https://www.dsb.no/en/Safe-everyday-life/Self-preparedness/shared-self-preparedness/>
- 44 Žr. esė „Gynyba – bendras išteklius. Estijos pavyzdys“ šiame pranešime.
- 45 Europos Komisija, *ES parengties strategija*, 2025 m. kovo 26 d. https://commission.europa.eu/topics/preparedness_en
- 46 Žr. interviu su Mārtiņš Staķis ir Carlos Corrochano šiame pranešime.

Naujasis idealizmas permainų krečiamai Europai

Putino invazija į Ukrainą ir byrantys pasaulio tvar-
kos pamatai verčia žaliuosius iš esmės permąstyti
saugumo klausimą. Būtent tai ir daro šis pranešimas,
nevengdamas sudėtingų ir nepatogių temų. Re-
miantis neoidealizmo samprata pranešime nagrinė-
jama Vidurio ir Rytų Europos šalių patirtis – būtent
jos pirmosios pradėjo skambinti pavojaus varpais
dėl atgimstančio Rusijos imperializmo. Pranešime
pateikiamuose straipsniuose ir interviu nagrinėja-
mas vertybėmis grindžiamas požiūris į karinį ir ci-
vilinį atsparumą. Juose pabrėžiama diplomatijos ir
demokratijos skatinimo visame pasaulyje svarba,
taip pat būtinybė stiprinti visuomenės sąsijas šalies
viduje, siekiant užtikrinti ir geopolitinį, ir ekologinį
saugumą. Toks požiūris dar aktualesnis dabar, kai
JAV administracija demonstruoja panieką Europai
ir ja, kaip sąjungininke, nebegalima pasikliauti.

Susisiekite su mumis:

GREEN EUROPEAN FOUNDATION

Green European Foundation

Europos žaliųjų fondas

Mundo Madou, Avenue des Arts 7-8,
1210 Briuselis, Belgija

+32 (0)2 329 00 50

info@gef.eu

Bendraukime::

Apsilankykite mūsų interneto svetai-
nėje ir sužinokite apie mus daugiau.

gef.eu

[@gef-europe.bsky.social](https://twitter.com/gef-europe.bsky.social)

[GreenEuropeanFoundation](https://www.facebook.com/GreenEuropeanFoundation)

[GEF_Europe](https://www.instagram.com/GEF_Europe)

[Green European Foundation](https://www.linkedin.com/company/Green-European-Foundation)